

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

OroszMelánia_BA_Szakdolgozat_2024.pdf

Ким подано:

Ерік Марусич

Дата перевірки:

2024-05-22 09:24:50

Дата звіту:

2024-05-22 09:39:29

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

81

Кількість слів:

27299

Схожість 0%	Збіг: 29 джерела	Вилучено: 29 джерела
Інтернет: 14 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 0%	Кількість: 27 джерела	Перефразовано: 611 слова
Цитування 3%	Цитування: 58	Всього використано слів: 1714
Включення 0%	Кількість: 0 включення	Всього використано слів: 0
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 3 слова

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ІСТОРІЯ С. ФОРНОША ТА РЕФОРМАТСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ГРОМАДИ
С. ФОРНОШ МІЖ 1867 І 1944 РОКАМИ

ОРОС МЕЛАНІЯ АТІЛІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма 014 Середня освіта (Історія)

Спеціальність 014 Середня освіта (Історія)

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 2024

Науковий керівник:

САМБОРОВСКИ-НОДЬ І. І.

кандидат історичних наук, доцент

Завідувач кафедри історії та суспільних дисциплін:

ЧОТАРІ Ю. Ю.

кандидат історичних наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, « ____ » _____ 2024 року

Протокол № _____ / 2024

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота
ІСТОРІЯ С. ФОРНОША ТА РЕФОРМАТСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ГРОМАДИ
С. ФОРНОШ МІЖ 1867 І 1944 РОКАМИ

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV-го курсу

Орос Меланія Аттілівна

освітня програма Середня освіта (Історія)

спеціальність Середня освіта (Історія)

Науковий керівник: **Самборовскі-Нодь І. І.**

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: **Сакал І.І.**

доктор філософії, доцент

Берегове
2024

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

FORNOS ÉS A FORNOSI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETE 1867–1944 KÖZÖTT

Szakedolgozat

Készítette: Orosz Melánia

IV. évfolyamos Középfokú oktatás (történelem)

szakos hallgató

Témavezető: Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

PhD, docens

Recenzens: Szakál Imre

PhD, docens

ЗМІСТ

ВСТУП	7
I. РОЗДІЛ. ІСТОРИОГРАФІЯ ТЕМИ	9
1.1. Історіографія та джерела з історії поселення Форнош	9
1.2. Історіографія історії реформатської релігійної громади с. Форнош	10
II. РОЗДІЛ. ІСТОРІЯ ФОРНОША МІЖ 1867 ТА 1944 РОКАМИ	12
2.1. Розташування та коротка історія Форноша до 1867 року	12
2.2. Історія села в епоху дуалізму	16
2.3. Форнош між 1918–1944 роками	23
III. РОЗДІЛ. ІСТОРІЯ РЕФОРМАТСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ГРОМАДИ С. ФОРНОШ МІЖ 1867–1944 РОКАМИ	32
3.1. Коротка історія релігійної громади до 1867 року	32
3.2. Релігійної громади с. Форнош у 1867–1918 роках	35
3.2.1. Конфесійна школа в цей період	42
3.3. Життя релігійної громади за часів Чехословаччини та після перший Віденський арбітраж	46
3.3.1. Школа у 1918–1944 роках	50
3.4. Життя та душпастирські служби Корлат Дьюли до 1944 року	52
РЕЗЮМЕ	60
РЕЗЮМЕ НА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	64
ДОДАТКИ	79

TARTALOM

BEVEZETÉS	7
I. FEJEZET. A TÉMA HISTORIOGRÁFIÁJA A JELZETT IDŐSZAKBAN	9
1.1. Fornos településtörténetének historiográfiája és forrásai	9
1.2. A Fornosi Református Egyházközség történetének historiográfiája	10
II. FEJEZET. FORNOS TÖRTÉNETE 1867 ÉS 1944 KÖZÖTT	12
2.1. Fornos elhelyezkedése és rövid története 1867-ig	12
2.2. A falu története a dualizmus korában	16
2.3. Fornos 1918–1944 között	23
III. Fejezet. A FORNOSI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETE 1867 ÉS 1944 KÖZÖTT	32
3.1. A gyülekezet rövid története 1867-ig	32
3.2. A fornosi egyházközség 1867–1918 között	35
3.2.1. A felekezeti iskola a korszakban	42
3.3. A gyülekezet élete a csehszlovák érában és az bécsi döntés után	46
3.3.1. Az iskola 1918–1944 között	50
3.4. Korláth Gyula élete és lelkeszi szolgálata 1944-ig	52
ÖSSZEFOGLALÓ	60
ÖSSZEFOGLALÓ UKRÁN NYELVEN	62
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM JEGYZÉKE	64
MELLÉKLET	79

BEVEZETÉS

A helytörténeti írások hiánypótló szegmensei a múlt rekonstruálásának. Az ehhez tartozó település- és gyülekezettörténet által sokkal közelebb kerülünk a régmúltban élt egyénekhez, azok mindennapjaihoz, amelyek a legtöbb esetben az ország és régió történeti lejegyzéseiben háttérbe szorulnak.¹ Hozzájárulnak esetünkben Kárpátalja történetének más szempontokból való megközelítéséhez, hiteles ábrázolásához. Emellett a kutatások alatt megtalált helyi kötődések segítenek értékelni a ránk hagyott örökségeket.

A kutatás objektuma az 1867–1944 közötti Bereg vármegye és a Magyar Református Egyház története, azon belül pedig *kutatás tárgya* Fornos település és a Fornosi Református Egyházközség múltjának az ismertetése a korszakban.

A téma aktualitása, hogy még nem született szülőfalummal kapcsolatos munka, és az előző kettő évfolyammunkánk kutatásai, írásai óta kezünk közé kerültek olyan kiadványok, melyek információi nem voltak sem összegezve, sem elemezve. Továbbá a községben egyre fogyatkoznak azok a személyek, akiket még lehet közvetlen forrásként, vagy akiktől a múlttal kapcsolatos források holléte felől lehet segítséget, útmutatásként kérni. Időintervallum pedig azért indokolt, mert ebből a korszakból származik a legtöbb információ.

A munka célja, hogy az általunk feltárt források és szakirodalom alapján egy átfogó képet adjunk Fornos településről és az ott működő református egyházközség életéről 1867–1944 között. Feladatunk, hogy először ismertessük a témához kapcsolódó historiográfiát, másodsor röviden vázoljuk Fornos történetét az első említésektől a kiegyezés megkötéséig, majd részletesen 1944-ig, a szovjet fennhatóság kezdetéig. Harmadszor pedig az, hogy bemutassuk a Fornosi Református Egyházközség életéhez kapcsolódó történéseket – anyagi helyzetét, lelkészváltakozásait, általa működtetett iskola állapotát – a korszakban, és a jelentős szerepet betöltő Korláth Gyula lelkész életét.

Ennek fényében az *első fejezetben* ismertettük a szakirodalmi-forrásbázist, a legfontosabb korabeli dokumentumokat és sajtótermékeket, amelyekből merítettünk Fornos történetének megírásához, valamint azon levéltári forrásokat, melyből a református gyülekezet múltját lehet megismerni. A *második fejezetben* betekintést nyújtottunk a település történetébe a 14. századtól a 19. század közepéig, hogy látható legyen a falu gyarapodása az 1867-es évig. A továbbiakban pedig a kiegyezést követő helyzetét ábrázoltuk 1944-ig, megmutatva hogyan is változott területi kiterjedésében, földbirtokosai és lakossága tekintetében, milyen problémákkal szembesült ezekben az években. A *harmadik fejezetben* pedig a Beregi egyházmegye fennhatósága alá tartozó fornosi

¹ PEJIN Attila: A helytörténet-kutatás és -írás kézikönyve. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2008. 9.

gyülekezet belső életét, a lelkeszáltakozásait, anyagi kiadásait, építkezéseit taglaltuk a kezdetektől a szovjet időszak kezdetéig. Közben a felekezeti iskola múltját is felvázoltuk, majd pedig Korláth Gyula tanulmányait, családi életét, lelkeszi és magán tevékenységeit is ismertették.

Az általunk használt *kutatási módszer* kombinált volt, mivel a munka elkészítése során – első lépésben – a téma objektumához kapcsolódó szakirodalmat tanulmányoztuk. Emellett levéltári forrásokat, korabeli kiadványokat és sajtótermékeket tártunk fel, s az ezekből kivont, témához vonatkozó tényeket, információkat elemeztük és összegeztük.

A *kutatás helyszínei* voltak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Apáczai Csere János Könyvtára, a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma Beregszászban, illetve a Debrecenben található Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára.

A *primer forrásbázis* a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltárában és Múzeumában megtalálható Beregi Református Egyházmegye jegyzőkönyvei és a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában elhelyezett Fornosra vonatkozó iratok adták. Ide sorolható továbbá az Arcanum Digitális Tudománytár online adatbázisában és a Hungaricana közgyűjteményi portálon található korabeli kiadványok és sajtótermékek.

A *szakirodalmi alapot* – amely Fornossal, egyházközségével foglalkozik valamilyen szinten – elsősorban Lehoczky Tivadar,² Zágony Á. Károly³ és Fodor Gusztáv⁴ munkái jelentették.

A dolgozat szerkezetileg a következő elemekből áll: bevezetés, 3 fejezet és összefoglaló. Továbbá 50 oldal szöveget, 5 darab térképet, 9 darab táblázatot, 2 darab fényképet és 8 darab mellékletet foglal magába. A felhasznált forrás és szakirodalom jegyzék összesen 159 címegeységet tartalmaz, ebből 3 darab publikálatlan levéltári és 70 darab publikált forrás, 20 darab korabeli kiadvány, 31 darab korabeli sajtótermék, 19 darab monográfia, tudományos tanulmány, szakcikk és 16 darab digitális adatbázisokból felhasznált anyag.

² LEHOCZKY Tivadar: Bereg vármegye monográphiája. III. kötet. Különös rész. Pollacsek Miksa Könyvnyomda, Ungvár, 1881. (Továbbiakban: LEHOCZKY III. kötet 1881.)

³ ZÁGONY Á. Károly: A nagytszteletű Beregi Egyházmegye emlékkönyve. Szerk.: KUJBUSNÉ MECSEI Éva, NAGY Ferenc. Nyíregyháza, 2005. (Továbbiakban: ZÁGONY 2005.)

⁴ FODOR Gusztáv: Adattár: Kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz (1523–2016). Református múltunk kezesség I. Narancsik Imre Kutatói Műhely, Tiszaszentimre, 2016. (Továbbiakban: FODOR 2016.)

I. FEJEZET

A TÉMA HISTORIOGRÁFIÁJA A JELZETT IDŐSZAKBAN

1.1. Fornos településtörténetének historiográfiája és forrásai

Szülőfalum története nem képezte még tudományos kutatás alapját, nem született még vele kapcsolatban falumonográfia. Azonban akadnak különféle típusú források, melyek múltjának a megismerését segítik.

A helytörténeti kutatás kiindulási alapját főként kettő munka adta. Az egyik ezek közül *A nagytiszteletű Beregi Egyházmegye emlékkönyve*, mely az 1865–1866 között készült Zágoni Á. Károly szernyei református lelkész és esperes általi kézirat 2005-ös kiadása. Ebben az emlékkönyvben nem csak a kezdetektől 19. századig az egyházmegye gyülekezeteiben jelentős szerepet betöltő esperesekről, segédgondnokokról, lelkipásztorokról, tanítókról, hanem egyenként minden község, így Fornos múltjáról az első említésektől kezdve röviden írt.⁵ A másik kiadvány az Lehoczky Tivadar régész, történész és uradalmi főügyész 1881-ben Bereg vármegyéről megjelentetett monográfiájának három kötete.⁶ Zágoni leírásait alapul vehette, mert bár a monográfiájában közölt falutörténet terjedelmesebb, inkább a birtokosok felsorolására koncentrálabb, vannak átfedések Fornos múltjával kapcsolatban, mert mindkettő írás tárgyalta a falu első említését, birtokosait, a reformáció terjedését és a gyülekezeti építkezéseket. Azonban közölt új adatokat főleg a 19. század második felére nézve. Meg kell még említeni Lehoczky lakóhelyének, Munkács városának a múltjával kapcsolatban született munkát is, mely úgyszintén értékes, pontos adatokkal szolgált a szomszédságban lévő Fornosról.⁷ Ezekben a publikációkban található információkat egészítették ki a 18–19. századi statisztikai adatok a *Hungaricana* közgyűjteményi portálon a Magyar Királyságra vagy a *Központi Statisztikai Hivatal* Kárpátalja településeire vonatkozó népszámlálások adatait közlő kiadványokból.⁸

⁵ ZÁGONI 2005.

⁶ LEHOCZKY Tivadar: Bereg vármegye monográphiája. I. Általános rész. Pollacsek Miksa Könyvnyomda, Ungvárott, 1881. (Továbbiakban: LEHOCZKY I. kötet 1881.)

LEHOCZKY Tivadar: Beregvármegye monográphiája. II. kötet. Általános rész. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvárott, 1881. (Továbbiakban: LEHOCZKY II. kötet 1881.)

LEHOCZKY III. kötet 1881.

⁷ LEHOCZKY Tivadar: Munkács város új monográfiája. Grünstein Mór kiadása, Munkács, 1907. (Továbbiakban: LEHOCZKY 1907.)

⁸ Központi Statisztikai Hivatal: Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Szerk.: dr. KEPECS József. Budapest, 2000. 79. (Továbbiakban: Kárpátalja településeinek vallási adatai 2000.); Központi Statisztikai Hivatal: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Szerk.: dr. KEPECS József. Budapest, 1996. 88. (Továbbiakban: Kárpátalja településeinek nemzetiségi adatai 1996.)
https://library.hungaricana.hu/en/collection/ksh_neda_nepszamlalasok/ (2024-05-03)

A 19–20. század fordulójáról hasznos tényeket nyújtottak a falutörténet megírásakor az egész Magyarországot összefoglaló adattárak, mint például az 1893-as birtokviszonyokat taglaló Szontágh Albert, Baross Károly, Németh József munkája és az 1912-es évről szóló gazdacímtár Rubinek Gyula szerkesztésében.⁹

Ezen kívül mindenképpen említésre méltóak a korabeli sajtótermékek az *Arcanum Digitális Tudománytár* online adatbázisában. A dualizmus korából való eseményekről esetünkben nagyrészt a *Bereg* hetilap adatbázison fellelhető 1876–1910 közötti,¹⁰ míg a két világháború közötti, és az 1940-es évek történéseiről a *Kassai Ujság* napilap 1919–1938 közötti,¹¹ a *Ruszinszkói Magyar Hirlapnak*, majd *Kárpáti Magyar Hirlapnak* átnevezett napilap 1920–1944 közötti,¹² *Prágai Magyar Hirlap* napilap 1922–1938 közötti,¹³ a *Munkás Ujság* hetilap 1920–1938 közötti,¹⁴ a *Kárpáti Hiradó* napilap 1926–1944 közötti,¹⁵ és *Az Őslakó* 1938–1944 közötti lapszámaiból szerezhetünk tudomást.¹⁶ Ezek mind írnak a Fornos kötelékébe tartozó földek árveréseiről, a mindennapokat befolyásoló járványokról, tüzesetekről, segélyekről, kitüntetésekéről, gazdasági ügyekről, de a gyülekezeti élet egy-egy eseményéről is (lelkészválasztás, távozás). Az első világháborúban szolgált fornosziakról pedig információt ad hadügyminisztérium által kiadott közlések, mint a *Veszteség lajstrom, Hírek a sebesültekről és betegekről*,¹⁷ és a Magyar Nemzeti Levéltár online adatbázisában lévő *A magyar katona áldozatvállalása a Nagy Háborúban* című kereső. Az első bécsi döntés után visszacsatolt területeket ismertető kiadványok is értékes forrásértéket képviselnek.¹⁸

1.2. A Fornosi Református Egyházközség történetének historiográfiája

A gyülekezettörténeti kutatás kiindulópontját Fodor Gusztáv adattára adta, mely a Zágoni emlékkönyvének a kiadását követő fornoszi lelkészek/tanárok nevét, szolgálati/tanítási idejüket közli, továbbá különböző kiadványokból összeszedett Fornossal kapcsolatos történéseket.¹⁹ Ahogy említettük Zágoni, és Lehoczky is írt röviden arról, hogyan alakult ki az évszázadok alatt az

⁹ Magyarország Földbirtokosai. Az összes 100 holdnál többel bíró magyar birtokosok névsora, a tulajdonukban levő földterületek mivelési ágak szerinti feltüntetésével. Néhai iglói és zabári Dr. SZONTÁGH Albert előmunkálatai alapján sajtó alá rendezte és kiadja bellusi BAROSS Károly. Az egyes vármegyék gazdasági leírását szerkesztette dr. NÉMETH József. Hungaria könyvnyomda, Budapest, 1893. (Továbbiakban: Magyarország Földbirtokosai 1893.)

Magyarországi gazdacímtár. Magyarország, Horvát- és Szlavónországek 100 kat. Holdon felüli birtokosainak és bérlőinek címjegyzéke az egyes megyék részletes monográfiájával. Szerk: RUBINEK Gyula. Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1912. (Továbbiakban: Magyarországi gazdacímtár 1912.)

¹⁰ https://adt.arcanum.com/hu/collection/Beregszasz_Bereg/ (2024-05-11)

¹¹ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/KassaiUjsag/> (2024-05-16)

¹² <https://adt.arcanum.com/hu/collection/RuszinszkoiKarpaiMagyarHirlap/> (2024-05-15)

¹³ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/PragaiMagyarHirlap/> (2024-05-07)

¹⁴ https://adt.arcanum.com/hu/collection/Beregszasz_MunkasUjsag/ (2024-05-07)

¹⁵ https://adt.arcanum.com/hu/collection/Beregszasz_KarpaiHirado/ (2024-05-08)

¹⁶ https://adt.arcanum.com/hu/collection/Beregszasz_AzOslako/ (2024-05-08)

¹⁷ https://adt.arcanum.com/hu/collection/MEVH_Veszteseglista/ (2024-05-05)

¹⁸ Beregvármegye ismertetője. Szerk., összeáll.: RÉTI Béla. Ludvig István könyvnyomda, Miskolc, 1940. (Továbbiakban: Beregvármegye ismertetője 1940.)

¹⁹ FODOR 2016.

egyházközség szervezete. Ezenkívül a Fornsói Református Egyházközség történetéről a *Magyar református egyházak javainak tára* c. sorozat Beregi Református Egyházmegyére vonatkozó kötete is beszámol.²⁰

Gazdag információt nyújtanak a fornsói gyülekezet múltjáról a 19. század végétől a 20. század közepéig a Beregi Református Egyházmegye 1881-től megőrzött általában évi kettő közgyűlés – bár több hiányzik – jegyzőkönyvei a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltárában és Múzeumában. Ezekből informálódunk, hogy egyházmegyei szinten hogyan tekintettek az egyházközségre, milyen volt az anyagi helyzete, a felekezeti iskola állapota, milyen építkezései, felújításai voltak, továbbá értékes adatokat is adnak a lelkészek és tanítók tevékenységeiről. Azonban ezek csak tényközlések, és nem látjuk az összefüggéseket, ok-okozatokat a gyülekezet életével kapcsolatban. Itt jön képbe Korláth Gyula lelképásztor (1878–1953) gyülekezettörténeti írásai a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában 1918-ból és 1940-ből,²¹ melyekben az 1860-es évektől kezdve új információkat papírra vetett a fornsóiak elbeszélései és saját tapasztalatai alapján, mint például egy-egy anyagi kiadás indítékai, és az egyházközség mindennapi gondjai. A levéltárban ezenkívül megtalálható a lelkészi és tanítói díjlevelek a kötelességekről és az ezekért járó javadalmakról. Továbbá a levéltár egy kiadványából Korláth önéletrajza is ismert, amelyből nem csak az életével kapcsolatos dolgokról, hanem az 1910-es évek gyülekezeti alkalmairól is informálódunk.²²

Presbiteri jegyzőkönyvek hiányában különböző egyházi sajtókiadványok, mint az ADT-n megtalálható *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 1842–1919 közötti,²³ és a Repositorium Ecclesiasticum Hungaricum – Szlovákiai Magyar Egyházi Értéktáron lévő *Református Egyház és Iskola* 1921–1938 közötti lapszámjai.²⁴ Ezek főleg az egyházközség számára kiadott segélyekről, kántortanítói állások pályázati hirdetéseiről, Korláth Gyula egyházmegyei tisztségeiről adnak adatokat, utóbbi különösen fontos 1930-as évekbeli egyházmegyei jegyzőkönyvek hiányában.

Fornos és az itt található református közösség 1867–1944 közötti múltjának az ismertetésével kapcsolatos munkák még nem születtek. Mégis különböző típusú források – levéltári, publikált források, kordokumentumok, sajtótermékek, tudományos munkák – által értékes információkra lelhetünk, mely alapján a történetét lehet rekonstruálni. A településtörténetről szóló írások többször információul szolgálnak az egyházi életről, és ez fordítva is igaz. Azonban minden szubjektív és objektív feljegyzést forráskritikával kell illetni.

²⁰ Magyar református egyházak javainak tára. *A határontúli református gyülekezetek templomai felszerelési tárgyai, könyv és iratanyaga*. Kárpátaljai Református Egyház I–IV. II. Beregi Egyházmegye 1. Főszerk.: TENKE Sándor. Budapest, 2000. (Továbbiakban: II. Beregi Egyházmegye 1. 2000.)

²¹ Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (TtREL) I.8.c.2. doboz. 1–12. lap. (Továbbiakban: TtREL I.8.c.2.)

²² Itt viharzott át felettünk... I. kötet. Református lelkész-önéletrajzok Kárpátaljáról és Partiumból, 1942-ből. Szerző: SZABADI István. TtREL, Debrecen, 2008. (Továbbiakban: Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008.)

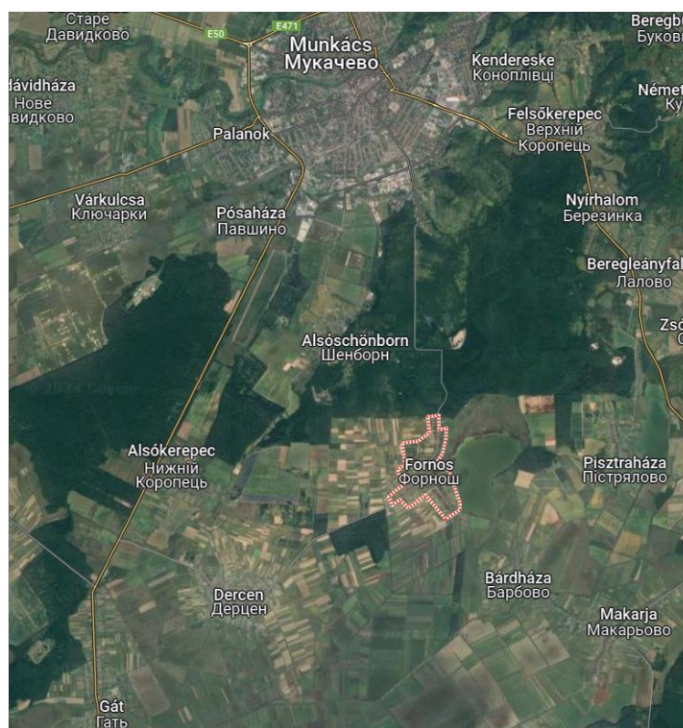
²³ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/ProtestansIskolaiLap/> (2024-05-09)

²⁴ <https://reecchu.sk/journals/reformatus-egyhaz-es-iskola-1921-1938/> (2024-05-15)

II. FEJEZET: FORNOS TÖRTÉNETE 1867 ÉS 1944 KÖZÖTT

2.1. Fornos elhelyezkedése és rövid története 1867-ig

Fornos (ukránul Форнош, korábban Лискове) település a jelenlegi Ukrajnában, Kárpátalján, a Munkácsi járásban, azon belül a Munkácsi kistérségben található.²⁵ Az egykori Szernye-mocsár határában fekszik, *Dercen*, *Alsóschönborn* és *Bárdháza* falvak ölelik körül (lásd: 1. térkép). Hivatalos lakosságszámáról a 2001-es népszámlálási adatok szolgálnak csak, mely 1.455 főt jelentett akkor, akik túlnyomó része – 1.412 fő – magyar volt.²⁶

1. térkép: Fornos elhelyezkedése a térképen²⁷

A hajdani Magyar Királysághoz, azon belül Bereg vármegyéhez tartozó Fornos első említése egy 1333–1335. évi pápai tizedlajtromból származik, amikor is az itt található római katolikus egyházközség által befizetett pápai adó összegéről írtak.²⁸

²⁵ MOLNÁR D. István: A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén. In *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Főszerk.: CSATÁRY György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021. 30.

²⁶ MOLNÁR József – MOLNÁR D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász, 2005. 83.

²⁷ Google Térkép

²⁸ LEHOCZKY II. kötet 1881. 5–6.

A néhol Farnosnak, Fornusnak és Fornasnak is nevezett települést kezdetben a Fornosi-család birtokolta, de már 1378-ban a Bégányi-család egy tagja is földhöz jutott. Lehoczky 1552-től jegyzi fel, hogy *birtak itt a Bégányi-családbeliek*, vagyis már közülük többen rendelkeztek birtokkal Fornoson.²⁹ Később több föld volt a tulajdonukban, mint a Fornosiaknak, és *ősi fészük* lett a falu Kis- és Nagy-Bégány mellett.³⁰ A községben 1553-ban 35 az egyháznak tizedet adó jobbágycsalád élt.³¹

Schwendi Lázár *császári vezér* II. Miksa német-római császár (Miksa magyar király) parancsára II. János magyar király ellen vonult, és 1567 februárjában elfoglalta a munkácsi várat.³² A seregéhez tartozó Csáky Mihályék pedig Munkács környékét pusztították, mely Fornost is érintette.³³

Az egyre több földhöz jutó Bégányiak kiálltak az érdekeik, így fornosiaké mellett is, amikor 1571-ben Bégányi Gergely az összes rokona nevében ellenezte a Fornost körülvevő Nagyliget és Bolona erdők átadását Munkácsnak, melyet II. Miksa császár új adománylevelével mellett engedett át a városnak. A per során végül abban egyezt meg Óbégányi Sebestyén és Gergely a munkácsiakkal 1573-ban, hogy az említett erdők közös használatúak,³⁴ tehát ezekben továbbra is a rutén és a fornosi jobbágyságok haszonélvezetet gyakorolhatnak. A makkból és egyéb terményekből származó jövedelem felét pedig a városi bírónak a fornosi közbirtokosoknak kellett adnia.³⁵

A vidékünkhez nagyban kapcsolódó Rákóczi-szabadságharchoz Fornosnak és lakóinak annyi kötődése van tudomásunk szerint, hogy Barta Mihály fornosi lakos II. Rákóczi Ferenc seregében szolgált egykor, mint gyalogos, majd palotás és végül zászlótartó. Őt, aki „*viseletére nézve különben is folyvást kötekedő kurucz maradt,*” illetve Darcsi György 25 éves fornosi birtokost és Joó Pál 50 éves munkácsi birtokost („*rodostói Joó János kanczelláriai lajstromozó valamely rokonát*”)³⁶ 1730 nyarán elfogatták és a munkácsi várba zárták. Az volt a vád ellenük, hogy Joónak a nagyhegyi szőlőjében a király ellen szövetkeztek és titokban ehhez fegyvereket toboroztak.”³⁷

Miután a Rákóczi-család elkobzott birtokait a Schönborn-család kapta meg, a Fornos körüli *tiszta magyar* községek, mint Munkácsújfalu (Alsó-Schönborn), Bárdháza és Pósháza fokozatosan

²⁹ LEHOCZKY III. kötet 1881. 253–253.

³⁰ NAGY Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Pótlék kötet. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1868. 117.

³¹ II. Beregi Egyházmegye 1. 2000. 183.

³² BALOGH János: Munkács-vár története. „Kárpát” Könyvnyomda, Munkács, 1890. 93.

³³ LEHOCZKY I. kötet 1881. 148.

LEHOCZKY III. kötet 1881. 253.

³⁴ LEHOCZKY III. kötet 1881. 253. 453.

³⁵ LEHOCZKY 1907. 58.

³⁶ FODOR 2016. 342.

³⁷ LEHOCZKY I. kötet 1881. 242.

elvesztették magyar jellegüket a német betelepülők miatt. Fornos és Dercen nem németesedett el, mint szomszédjaik, hanem a magyarok száma fokozatosan nőtt.³⁸

A 18. század első felében több csapás is érte a települést, mint 1703–1719 között dögvész és más bajok, illetve 1738–1745 között a pestis. Továbbá a Szernye-mocsár (mely „Bartháza, Makaria, Nagy-Bereg, Beregujfalu, Makkos Jánosi és Gát, egykor gróf Schönborn-féle uradalmi urbéri községek, s az e faluktól határjelekkel elkülönített Egrigy erdő, másrésről több földbirtokos, mint gróf Károlyi, Kállay, Abonyi sat. tulajdonához tartozó Kigyós, Ardó, Derczen és Fornos helységek közt” terült el)³⁹ áradásai miatt a falu közösségének dombosabb részekre, északabbra kellett költözniük. Új-Fornos néven különböztették meg ezt a helyet a régi lakhelyüktől, amit pedig Ó-Fornosnak neveztek.⁴⁰ A 18. századi első katonai összeírás térképén (lásd: 2. térkép) látható, hogy a felköltözött falut már nem annyira fenyegeti az őt déli irányból határoló mocsár.

2. térkép: Új-Fornos az első katonai összeírás térképén (1782–85)⁴¹

A II. József uralkodása alatt történt népszámlálási adatok alapján elmondható, hogy a Bereg vármegyei Kaszonyi járáshoz tartozó Fornoson 15 év alatt megduplázódott a házak száma, mert 1770-ben 17 ház volt itt,⁴² míg 1785-ben már 34 házban 35 keresztény család élt. Lakossága ekkor 225 fő

³⁸ LEHOCZKY II. kötet 1881. 274.

³⁹ LEHOCZKY I. kötet 1881. 53.

⁴⁰ LEHOCZKY III. kötet 1881. 252.

⁴¹ <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?bbox=2525568.272237712%2C6163259.23855215%2C2540091.3076118952%2C6168638.4944177205&layers=147> (2024-04-29)

⁴² ZÁGONI 2005. 243.

volt, többségében férfiak alkották (126 fő, kik között volt 7 nemes, 19 paraszt, 23 paraszt és polgár örököse, 18 zsellér, 49 kiskorú - 17 éven aluli - és 9 egyéb).⁴³ Birtokosnak *Bégányi Ferenc és mások* voltak megnevezve.⁴⁴ 1786-ban a falu létszáma 222 főt tett ki.⁴⁵

Munkács város Fornoson a *Leszkay* családtól és másoktól nemesi birtokokra és jobbágyokra tett szert, és „*azokkal csak úgy bánt, mint más földesurak*”. Az 1821. szeptember 24-i *bereg megyei* közgyűlésen a fornosi Darcsi-nemesség azt panaszolta, *hogy „mióta Leszkay Ignáctól Munkács város birodalmába adatott, a robotot nem győzi s a főbiró rossz bánásmódjától, verettetésétől és mocskolódásától magokat fölmenteni kérik.*”⁴⁶ A közgyűlés a járásbeli szolgabíró kiküldte az ügy megvizsgálására, aminek a további alakulásáról nincs információnk.

A Nagyliget és Bolona erdők közös használatáról szóló megegyezés születése után több mint 250 évvel később, 1837-ben az elhúzódó arányosítási per befejeztével az a döntés született, hogy az erdők fele a Paphegygel együtt Munkácsnak, másik fele pedig *a fornosi közbirtokosságnak* adatott. Így mindenki a neki juttatott részben saját belátása szerint gazdálkodhatott, mert hosszú évekig sok konfliktus származott a közös használatból.⁴⁷

A magyar nyelv hivatalossá tételét a hatósági- és közügyekben rögzítő 1844. évi II. törvénycikkely alapján a Bereg vármegyei községek új, magyar feliratú pecsétokről határoztak. Fornos által választott címeren „*egy fenálló teknős béka kiterjesztett lábakkal*” volt,⁴⁸ mely szimbólum ma is a látható a település határaiban lévő falunévtáblákon (lásd: 1. melléklet).

A 19. század közepén a Bégányi, Nánási, Balogh, Galgóczi, Bösz, Létai és Mező családok birtokoltak itt. A felsorolásból Lehoczky a Fornosi-családot kihagyta, utoljára 200 évvel ezelőtt voltak földtulajdonosként megnevezve.⁴⁹ A császári kormányzat 1855-ben a vármegyét 5 járásra osztotta fel, mely alapján Fornos a kaszonyitól a beregszászhoz került át.⁵⁰ A 4888 katasztrális hold kiterjedésű község lakossága 1856-ban 464,⁵¹ 1862-ben pedig 430 fő volt,⁵² amely visszaesés az 1848-as lélekszámhoz képest (493 fő volt akkor, melyből 90 gazda fizetett papbért).⁵³

⁴³ II. József népszámlálásának községi adatai. Szerk.: DANYI Dezső, FARAGÓ Tamás és LÁSZLÓ Géza. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet Történeti Demográfiai Füzetek 15. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996. 16. (Továbbiakban: II. József népszámlálásának községi adatai 1996.)

⁴⁴ Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Szerk.: DANYI Dezső és DÁVID Zoltán. Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1960. 84.

⁴⁵ II. József népszámlálásának községi adatai 1996. 24.

⁴⁶ LEHOCZKY 1907. 96.

⁴⁷ Uo. 55.

⁴⁸ LEHOCZKY I. kötet 1881. 444. 449.

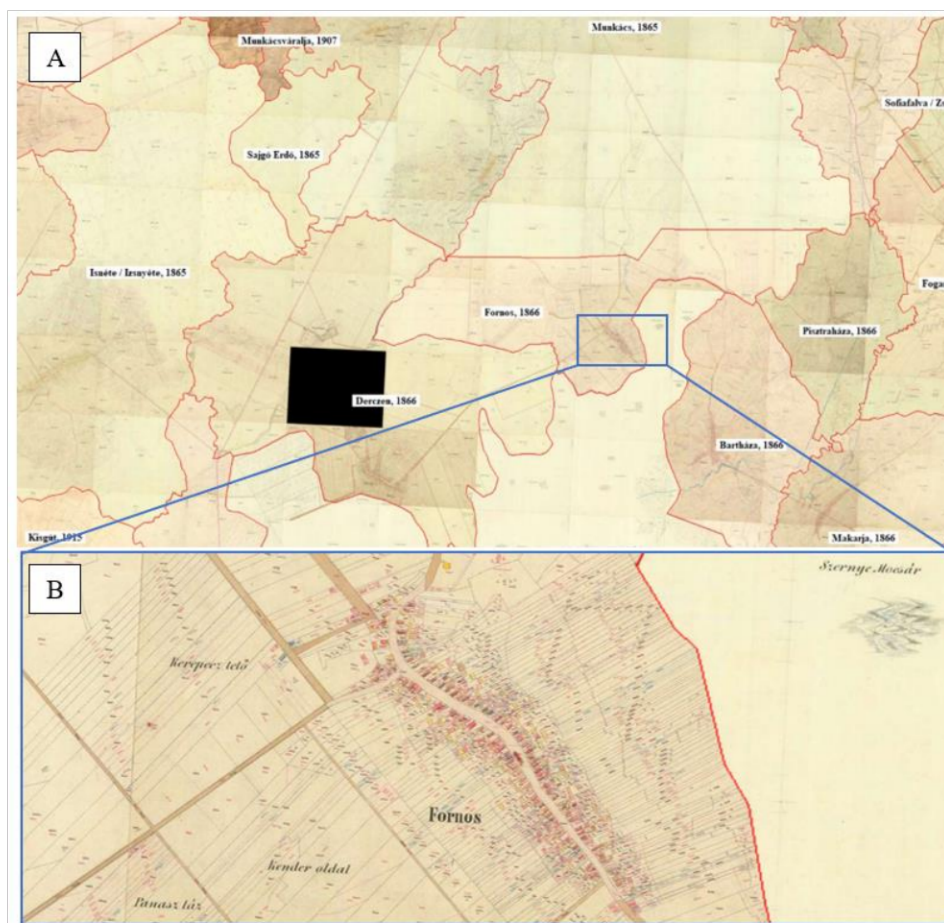
⁴⁹ LEHOCZKY III. kötet 1881. 253–254.

⁵⁰ LEHOCZKY I. kötet 1881. 338–339.

⁵¹ Magyarországot illető Országos Kormánylap. VII. Évfolyam. – I. Kötet. I–XI. Darab. 1856. Január elejétől Junius végeig. Második rész. Császári Királyi Pesti Egyetemi Nyomda, Buda, 1856. 474.

⁵² SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya: Bereg vármegye nem katolikus iskoláiról a Lehoczky-féle monográfia előtti időkből. Az 1862–63-as tanévben végzett teljes körű felekezeti iskolafelmérés adatai Bereg vármegyében. In *Mercurius Veridicus Novus*, I. Szerk: DOBOS Sándor, SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya. "Grafika" Kiadó, Beregszász – Ungvár, 2015. 228. (Továbbiakban: SZAMBOROVSKYNÉ NAGY 2015.)

⁵³ ZÁGONI 2005. 243.

3. térkép: Fornos kataszteri térképen 1866-ban (saját szerkesztés)⁵⁴

A Fornoshoz, fornosi birtokosokhoz tartozó földek 1866-os kiterjedését mutatja a 3/A. térképrészlet, melyről elmondható, némely környező településhez (Bárdháza, Pisztraháza) képest nagyobb, de Dercenhez, Izsnyétéhez, Munkácshoz képest kisebb területű. Közelebbről megnézve Fornost a 3/B. térképrészleten, és ezt összehasonlítva az első katonai felméréssel (lásd: 2. térkép), szemmel látható a község gyarapodása. Több ház épült, új utcák látszanak létrejönni igazodva a lakosság növekedéséhez.

2.2. A falu története a dualizmus korában

A Szernye-mocsár lecsapolásának, ezáltal termőföldek létrehozásának a terve már a 18. század végén megszületett, azonban az ügy elhúzódott, és csak 1868-ban mérte fel a mocsár kiterjedését Szunyoghy József munkács-szentmihályi uradalmi főmérnök.⁵⁵ Ezután elkezdték egy csatorna tervezését, és a hajdani lecsapolt területek felosztását 10 község között. Eszerint Fornosra a 28.684 hold mocsárból 1.756 hold és 493 öl esett. Ettől kevesebbet Jánosi, Kigyós, Makaria kapott.⁵⁶ Egy évtizeddel később

⁵⁴ <https://maps.arcanum.com/hu/map/cadastral/?bbox=2530176.708694007%2C6166244.342826607%2C2533805.0788804186%2C6167536.606336053&map-list=1&layers=3%2C4> (2024-04-30)

⁵⁵ BOTLIK József: Volt egyszer egy Szernye-mocsár. In *Honismeret* 2001, 5. szám. 70. 72. (Továbbiakban: BOTLIK 2001.)

⁵⁶ LEHOCZKY I. kötet 1881. 55.

a fornosí földesurak 2.216 holdra és 817 öltre bővítették a nekik kiosztott területeket, amelyeket 1879-ig *közösben használtak*. Utána a Beregszászi Királyi Törvényszék egy ülésén arányosan osztották fel azokat azok között, akik *jogszerű* igényt tartottak rá.⁵⁷ A további években, évtizedekben a mocsár lecsapolásával kapcsolatban annyi változás történt Fornos tekintetében, hogy építettek egy felső csatornaágat itt.⁵⁸

Az 1880-as évek elején a község már a Munkácsi járáshoz tartozott, nem a beregszászihoz.⁵⁹ Lakosságszáma 1880-ban 525 fő volt, mely nagy arányú csökkenés volt a 11 évvel azelőtti adatokhoz képest, ami akkor 600 főt jelentett.⁶⁰ A mocsarak, erdők rengetegével körülvett Bereg megyei falvakról, így Fornosról is azt írta Lehoczky monográfiájában, hogy a természeti adottságokat kihasználva a fa házi iparszerű feldolgozásával, bodnár munkával, hordó-, veder és dézsakészítéssel foglalkoztak az ott élők. Áruikat pedig nemcsak a környéken, értékesítették, hanem a szomszédos Szabolcs és Szatmár megyékben is.⁶¹ Így a kétkezi munkából megélt fornosí lakosok között az írás-olvasás tudása alacsony volt, mert 1880-ban ezzel csak 97 lakos rendelkezett.⁶²

A településen ezekben az időkben birtokolt „*Munkács városa, a Freyseysen család, gróf Schönborn, Joó Lajos, Cs. Darcsi József, Barta János és József, Horváth István, az egyház, Haluskay, Pecz örökösei, Géressy Istv., gróf Degenfeld Imre, Pogány Ferencz, Meisels Baruch s a Szarka, Létay, Mező, Buday és Jobszty családok.*”⁶³ Rajtuk kívül meg van még említve Román Ferencz (korábbi ügyvéd, 1848–49-ben országgyűlési képviselő)⁶⁴ *hagyományosai*, mint „*Szenkovszky Mária s a várományos: a Magyar tud. akademia.*” Ez alapján Szenkovszky Mária halálát követően a néhai Román Ferencz hagyatékai, a Fornos határában lévő – mintegy 100 hold – *ingatlan* a Magyar Tudományos Akadémiára szállt, és azok sorsáról Trefort Ágoston elnöksége alatt zajlott 1886. május 8-ai igazgatósági ülésen döntöttek. Eszerint ezeket parcellánként árverésre kellett bocsátani, majd a befolyt összegnek az akadémiai vagyonleltárba kellett kerülnie.⁶⁵ Később a 100 hold mellé még több hold került, miután azok 6 évre szóló bérleti szerződése lejárt. Ezen területek értékesítése nehezen haladt, mert több föld hasznavehetetlen volt míg a vízlecsapolási műveletek nem fejeződtek be.⁶⁶

⁵⁷ *Budapesti Közlöny*, 13. évf., 29. szám. 34. 1879. február 5.

⁵⁸ *Bereg*, 21. évf., 52. szám. 2. 1894. december 23.

⁵⁹ LEHOCZKY I. kötet 1881. 340. 342.

⁶⁰ A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Szerkeszti és kiadja: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1902. 539. (Továbbiakban: A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása 1902.)

⁶¹ LEHOCZKY II. kötet 1881. 483.

⁶² A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. Kötet. Szerkesztette és kiadja: Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1882. 50.

⁶³ LEHOCZKY III. kötet 1881. 254.

⁶⁴ Uo., 508.

⁶⁵ A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője. Huszadik évfolyam (1886). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1887. 144–145. 149.

⁶⁶ A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője. Huszonharmadik évfolyam (1889). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890. 30–32.

A polgári jellege szerint kisközségként meghatározott Fornos a beregszászi törvényszék,⁶⁷ a munkácsi királyi járásbíróház,⁶⁸ a munkácsi adóhivatal fennhatósága alá volt rendelve.⁶⁹ Emellett a derцени állami anyakönyvvezetőség, a gáti csendőrségi székhely⁷⁰ és 1887-től a nagylucskai egészségügyi körhöz tartozott (utóbbi különösen fontos, mert előtte sehová sem volt csatolva).⁷¹ A derцени körjegyzőséghez beosztva Balogh László körjegyző a munkácsi hegyen szőlőt birtokló fornosiak és derцениek érdekében állt ki abban az ügyben, hogy a hegyen a bérlő a fogyasztási adót ne követelje rajtuk sem erőszakkal, sem önkényesen meghatározott pénzbírságokkal, ha nem ott fogyasztják el a megszürt szőlőt, hanem hazaviszik. Balogh az ügy kivizsgálását, a visszaélések megszüntetését kérte a beregszászi magyar királyi *Pénzügyigazgatóság* részéről.⁷² Az eset további alakulásáról azonban nincs információnk. A faluban egyébként ezekben az években Darcsi Benjámin volt a bíró.⁷³

A fornosiak 1890-ben 587 főt tettek ki, majd számuk 1900-ra 677-re nőtt. Nem tekintetében a nők kerültek már többségbe (345 nő és 332 férfi), míg életkor alapján a 20–39 (172 fő), majd utánuk a 40–59 évesek (144 fő). Legkevesebben a 60 év fölöttiek (40 fő) voltak.⁷⁴ Ezen lakosságnak a 20. század elején kétszer is tüzesettel kellett szembesülnie. Először 1901. szeptember 14-én, amikor 24 ház égett le melléképületeivel és a betakarított terménycikkekkel együtt. A kár 20.000 koronát is meghaladta, így a tűzkárosultak részére Nedeczey János országgyűlési képviselő rögtön segélyt,⁷⁵ majd Szatmár és Munkács városok tanácsa is 10–10 koronát,⁷⁶ a „Jó-szív” *Egyesület* és a belügyminisztérium 600 koronát adott adományként.⁷⁷ A Beregi egyházmegyei közgyűlés pedig 8 család részére küldött 10–10 koronát.⁷⁸ Másodszor 1903. április 9-én, nagypénteken történt tűzvész, mely nagy szél miatt 62 telekre áttért, és melléképületek, takarmány készletek égtek le, továbbá a templom és tornyának egész berendezése kárt szenvedett. Horváth László munkácsi járási főszolgabíró a katasztrófa után a *Bereg* újságban adománygyűjtést indított a 88 „földönfutóvá lett éhező” család számára, majd a gyűjtés elsőköri eredményét is közölték. A belügyminiszter 620 korona, Munkács városa, Bereg-munkácsi Takarékpénztár, munkácsi népbank 200–200 korona adományt folyósított. Továbbá több mint 60 adományozó neve, monogramja volt az újságban

⁶⁷ *Központi Értesítő*, 27. évf., 87. szám. 9. 1902. október 30.

⁶⁸ *Budapesti Közlöny*, 5. évf., 297. szám. 4. 1871. december 29.

⁶⁹ *Uo.*, 10. évf., 283. szám. 1. 1876. december 10.

⁷⁰ A Magyar Korona országainak Helységnévtára 1913. 586.

⁷¹ *Bereg*, 1887. 14. évf., 17. szám. 2. 1887. április 24.

⁷² *Uo.*, 16. évf., 42. szám. 3. 1889. október 20.

⁷³ *Uo.*, 6. szám. 4. 1889. február 10.

⁷⁴ A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása 1902. 214. 539.

⁷⁵ *Bereg*, 28. évf., 38. szám. 4. 1901. szeptember 22.

⁷⁶ *Uo.*, 42. szám. 4. 1901. október 20.

⁷⁷ *Uo.*, 52. szám. 3. 1901. december 29.

⁷⁸ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1902. évi október hó 2-ik napjain Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1902. 7.

felsorolva az adakozásra szánt összeggel.⁷⁹ Horváth László még hangversenyt is szervezett Munkácson Fedák Sári szereplésével a tűzkárosultak *felsegélyezésére*. Terménybeli segítséget nyújtott a családok számára a vármegye alispánja (*30 métermázsa tengeri*) és Kohner Jenő uradalmi főbérletesség kezelője (*30 métermázsa rozs, 30 métermázsa burgonya, 20 szekér széna és 200 korona*). Az egyházmegyei közgyűlés is 400 korona segéllyel, plusz egy gyűlése alatt összegyűjtött 43 korona összegével járult a teher elviselésének a könnyítéséhez.⁸⁰ Mint látható, mindkét nehéz helyzetben kaptak külső segítséget a fornosiak, nem önerőből kellett felépíteniük a kárba vesztett ingatlanokat.

Az 1. táblázat az 1867–1918 közötti időszakban tartott kettő népszámlálás adatait közli Fornosra nézve. 30 év alatt a lakosság száma 213 fővel gyarapodott, míg a házak száma 11-el nőtt. 1910-re már több, mint 700-an éltek a községben.

1. táblázat: Fornos házainak száma, lakosságának nemzetiségi és vallási összetétele a népszámlálási adatok alapján (saját szerkesztés)⁸¹

Év	Összesen	Magyar	Német	Rutén	Házak száma	Református (evangélikus)	Római katolikus	Görög-katolikus	Izraelita
1880	525	489	4	17	109	452 (-)	14	34	25
1910	738	718	—	20	120	654 (1)	10	53	20

Korábban ezeknél az összeírásoknál az anyanyelv alapján határozták meg, ki milyen nemzetiségű. Ha összeadjuk a táblázatban az 1880. évnél szereplő nemzetiségek adatait, nem kapjuk meg az 525-t. Ez azért van, mert 15 főt úgy jegyeztek fel a népszámláláskor, hogy „*beszélni nem tudó*,” emiatt nem tudták meg az anyanyelvét, így pedig a nemzetiségét sem az illetőnek. A statisztikából kitűnik, hogy túlnyomórészt magyarok lakták a falut, utánuk pedig a következtek a rutének. A németek száma nagyon elenyésző volt 1880-ban (4 fő), 1910-re pedig már senki nem vallotta magát annak.

Vallási összetételt nézve pedig több felekezet is fellelhető volt a faluban az általunk kutatott korszakban, azonban az ott élő magyarok nagy része a református vallást gyakorolta. Nekik saját egyházközségük és templomuk volt, ellentétben a kisebb számú római katolikus és görögkatolikus vallás híveivel. Utóbbiakról tudjuk, hogy ők a munkácsi görögkatolikus egyházhoz tartoztak.⁸²

⁷⁹ *Bereg*, 30. évf., 17. szám. 3. 5. 1903. április 26.

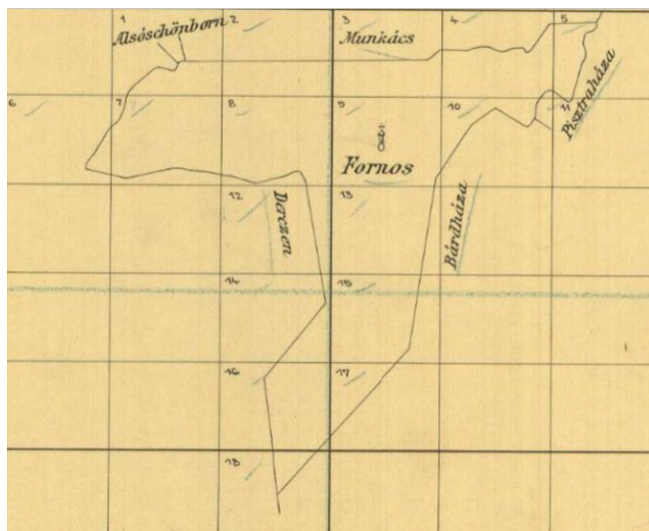
⁸⁰ *Uo.*, 16. szám. 4. 6. 1903. április 19.

⁸¹ Az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint rendezve, II. kötet. Pesti Könyvnyomda-Résztársaság, Budapest, 1882. 50.

Kárpátalja településeinek nemzetiségi adatai 1996. 88.

Kárpátalja településeinek vallási adatai 2000. 79.

⁸² LEHOCZKY Tivadar: A beregmegyei görögszertartású katolikus lelkésziségek története a XIX. század végeig. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1904. 136.

4. térkép: Fornos kataszteri térképének másolata az 1909. évi mérnöki nyilvántartás szerint⁸³

A 4. térkép Fornos 1909. évi kataszteri térképének a másolatát ábrázolja. Ezen a település kiterjedése látható, amely 1910-ban 3.788 katasztrális holdat jelentett. A 19. századi térképen (lásd: 3. térkép) látható határvonalakhoz képest csökkent a községhez tartozó földek területe. A 2. táblázat mutatja, kik birtokoltak itt 100 katasztrális holdon felül az 1910-es években, hogyan is változtak ezek a viszonyok 20 évvel azelőttöz képest.

2. táblázat: Fornos birtokosai és azok földjeinek kataszteri adatai 1893-ban és 1912-ben (saját szerkesztés):⁸⁴

Birtokos neve	Összterület 1893-ban, kat. hold	Összterület 1912-ben, kat. hold
Munkács város	833	802
Meisels Baruch	326	—
Joó Lajos	282	—
Freiszeisen Borbála	249	—
Magyar Akadémia	149	46 ⁸⁵
Fornos község	126	—
Freiszeisen Gyula örök.	108	—
Fornosi ref. egyház	102	103
Szarka László	102	—
Romocsafalva község	—	340
Bárdháza község	—	121
Komjáthy Béla	—	170
Alsóschönborn volt úrbér.	—	202
Felsőkerepecz volt úrbér.	—	150
Fornos volt úrbéresei	—	268

A 2. táblázat adatai alapján elmondható, hogy az 1890-es évek elején kimagaslóan a legtöbb föld Munkács városának a tulajdonában állt (bár 514 hold használatlanul), utána pedig Meisels

⁸³ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/12633/view/?pg=0&bbox=-2680%2C-7682%2C12129%2C181> (2024-05-04)

⁸⁴ Magyarország Földbirtokosai 1893. 124.

Magyarországi gazdaczimtar 1912. 110.

⁸⁵ Akadémiai Értesítő. Szerk.: HEINRICH Gusztáv. Huszonnyolczadik kötet. 1917. Évfolyam. 325–336. füzet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1917. 208.

Baruch munkácsi vasáru kereskedőnek.⁸⁶ Utóbbi később már nem rendelkezett fornosi érdekeltségű földekkel, eladta azokat, így történt meg, hogy ingatlanjainak fele részét árverésen Fornos község képviselő testülete községi legelőnek megvette.⁸⁷ A településen 160 gazdaság volt megtalálható ebben az időszakban a Munkácsi járás 8.869 gazdasága közül.⁸⁸

Csaknem 20 év alatt felcserélődtek a birtokosok, Munkács és a fornosi egyházközség őrizte meg érdekeltségét kisebb-nagyobb változással. Utóbbi továbbra is a legkevesebb földdel rendelkezett a többiekhez képest. A Munkács birtokában álló földek bérlője az 1910-es években Schöffner Ármin budapesti lakos lett. Ebből az időszakból megnevezett 100 hold fölötti fornosi birtokosok nem személyek voltak, hanem a közelében lévő községek, mint Romocsafalva és Bárdháza, illetve Alsóschönborn, Felsőkerepecz és Fornos „*volt úrbéresei*.” Míg a *Magyar Akadémia* is az 1890-es években birtokosként szerepelt (még magától a településtől is több földje volt), addigra az elkövetkezendő 30 évben érdekeltségükről fokozatosan lemondtak, mígnem eladták a földeket 1917-ben, mert azok haszonbérjövödelme és vízszabályozási járuléka nem volt jövedelmező a számukra hosszú távon.⁸⁹

A 20. század első évtizedének a végén egy *borzsavölgyi gazdasági vasút* építését tervezték, amely Munkács állomásától *Felsőkerepecz, Leányfalva, Romocsaháza, Drágabárdfalva, Árdánháza és Medencze* községeken haladt volna keresztül Beregkövesd állomásig. Majd kiterjesztették a tervet egy Fornos-Bárdháza-Makarja települések mentén haladó *vonalváltozatra* is.⁹⁰ Az előmunkálati engedélyeket megkapták a tervezethez, azonban a vasút létesítése nem történt meg, lassan haladtak az előmunkálatokkal, utána meg közbeszóltak a világháború eseményei.⁹¹

Az 1914 júliusától kezdődő *Nagy háborúban* a fornosiak is ott voltak. Darcsi István már az első hónapoktól kezdve szolgált a hadseregben, mert 1914 szeptemberében azt a hírt írták róla, hogy a balkezén lövés érte.⁹² Rajta kívül még 114-en vettek részt a háborúban,⁹³ azonban név szerint csak 18 főről van tudomás. A velük kapcsolatos adatok a 3. táblázatban láthatóak (név, születési év, rendfokozat, alakulat, és állapotukról hírek 1914–1917 között). Látható, hogy különböző alakulatokban szolgáltak, még ha több esetben a rendfokozatuk meg is egyezett. Korosztályt – 2 főé nem ismert – tekintve a legtöbbjük 1870–80-as születésű, legfiatalabbnak az 1895-ban született Keresztúr József számított.

⁸⁶ *Központi Értesítő*, 1. évf., 94. szám. 6. 1876. október 4.

⁸⁷ *Bereg*, 13. évf., 42. szám. 2. 1886. október 10.

⁸⁸ A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Első kötet. A magyar mezőgazdaság statisztika fejlődése s az 1895. évi VIII. törvénycikk alapján végrehajtott összeírás főbb eredményei községenként. Szerkesztette és kiadja: Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvény-társaság, Budapest, 1897. 330.

⁸⁹ Uo. 208.

⁹⁰ *Vasuti és Közlekedési Közlöny*, 41. évf., 127. szám. 1. 1910. október 26.

⁹¹ *Kárpáti Híradó*, 20. évf., 184. szám. 7. 1943. augusztus 15.

⁹² *Hírek a sebesültekről és betegekről*, 13. szám. 21. 1914. szeptember 22.

⁹³ Beregvármegye ismertetője 1940. 120.

3. táblázat: Az első világháborúban részt vett néhány fornosinak az adatai (saját szerkesztés)

Név	Születési év	Rendfokozat	Alakulat	Hír állapotáról
Darcsi István ⁹⁴	1884	gyalogos	k. u. LstIR. Nr. 1, 7. Komp.	Román hadifogoly
Darcsi Anton ⁹⁵	1885	népfelkelő gyalogos	IR. Nr. 65, 2. Komp.	Orosz hadifogoly
Létai Ignác ⁹⁶	nem ismert	népfelkelő gyalogos	IR. Nr. 37, 9. Komp.	Sebesült
Kukri Sándor ⁹⁷	1882	gyalogos	k. u. LIR. NR. 11, 4. Komp	Lőtt seb, kórházban Munkácson
Kukri Sándor ⁹⁸	1869	gyalogos	IR. NR. 60	Halott (elhalálozás orosz kórházban)
Darcsi Sándor ⁹⁹	1895	gyalogos	IR. Nr. 67, 4. Komp	Beteg, tartalékkórházban Királyhidán
Kukri András ¹⁰⁰	1885	gyalogos	IR. Nr. 65, 11. Komp.	Orosz hadifogoly
Darcsi András ¹⁰¹	1887	tizedes	k. u. LIR. Nr. 11	Halott (elhalálozás ideje 23.-28./X. 1914)
Csírka János ¹⁰²	1879	gyalogos	k. u. LIR. Nr. 11, 5. Komp.	Sebesült
Kery Jenő ¹⁰³	1877	szakaszvezető	k. u. LstIR. Nr. 11, 1. Komp.	jobbkezét ért lövés, kórházban Munkácson
Petrán András ¹⁰⁴	1891	gyalogos	k. u. LIR. Nr. 21, 1. Komp.	Orosz hadifogoly
Darcsi Péter ¹⁰⁵	1879	gyalogos	IR. Nr. 65, 2. Komp.	Beteg, Budapesten kórházban
Darcsi Ignác ¹⁰⁶	1882	huszár	HR. Nr. 14 3. Esk.	Sebesült
Barta György ¹⁰⁷	1890	őrmester	k. u. LIR. Nr. 21, 2. Komp.	jobbkezét ért lövés, tartalék kórházban Kolozsváron
Barta Pál ¹⁰⁸	nem ismert	népfelkelő gyalogos	IR. Nr. 37, 9. Komp	sebesült
Keresztúr József ¹⁰⁹	1895	gyalogos	k. u. LIR. Nr. 11	sebesült
Szikszai Sándor ¹¹⁰	1884	gyalogos	IR. Nr. 65, 2. Komp.	sebesült
Darcsi József ¹¹¹	1882	gyalogos	IR. Nr 65, 10. Komp.	sebesült
Darcsi György ¹¹²	1876	népfelkelő gyalogos	HIR. Nr. 11	Orosz hadifogság

A 115 főből 20-an haltak meg a hadseregben szolgált idejük alatt,¹¹³ ezek közül név szerint csak fő ismert: Darcsi András és Kukri Sándor, utóbbit sokáig eltűntnek hitték. A világháború azonban nemcsak személyes tragédiákat hozott a falu életében, hanem egy más államalakulathoz kerülést is.

⁹⁴ *Veszteség lajstrom*, 570. szám. 13. 1917. május 10.

⁹⁵ *Uo.*, 603. szám. 13. 1917. július 28.

⁹⁶ *Uo.*, 446. szám. 30. 1916. július 29.

⁹⁷ *Hírek a sebesültekről és betegekről*, 86. szám. 35. 1914. november 16.

⁹⁸ *Úřední List*, 290. szám. 2. 1924. december 19.

⁹⁹ *Hírek a sebesültekről és betegekről*, 397. szám. 11. 1915. május 5.

¹⁰⁰ *Veszteség lajstrom*, 254. szám. 24. 1915. szeptember 1.

¹⁰¹ *Uo.*, 181. szám. 12. 1915. május 19.

Előre, 11. évf., 1079. szám. 4. 1915. július 26.

¹⁰² *Veszteség lajstrom*, 574. szám. 11. 1917. május 16.

¹⁰³ *Hírek a sebesültekről és betegekről*, 358. szám. 24. 1915. március 30.

¹⁰⁴ *Veszteség lajstrom*, 470. szám. 39. 1916. szeptember 28.

¹⁰⁵ *Hírek a sebesültekről és betegekről*, 420. szám. 14. 1915. június 18.

¹⁰⁶ *Veszteség lajstrom*, 128. szám. 10. 1915. február 17.

¹⁰⁷ *Hírek a sebesültekről és betegekről*, 69. szám. 6. 1914. november 8.

¹⁰⁸ Adatbázisok Online – Magyar Nemzeti Levéltár: A magyar katona áldozatvállalása a Nagy Háborúban. Jelzet: VL 525/8. Folyószám: 51211.

¹⁰⁹ *Uo.* Jelzet: VL 292/21. Folyószám: 411715.

¹¹⁰ *Uo.* Jelzet: VL 333/45 Folyószám: 880769.

¹¹¹ *Uo.* Jelzet: VL 282/12 Folyószám: 169979.

¹¹² *Uo.* Jelzet: VL 677/15 Folyószám: 169969.

¹¹³ Beregvármegye ismertetője 1940. 120.

2.3. Fornos 1918–1944 között

Az első világháborút lezáró Párizs körüli békék közül a saint-germain-i és a trianoni békeszerződések határozatainak következtében a mai Kárpátalja, vele együtt Fornos Csehszlovákiához került Fornoš néven. Közigazgatási helyzete nem változott abban a tekintetben, hogy a Munkácsi járáshoz tartozott továbbra is.¹¹⁴

Az új államalakulat vezetésével nehezen ment a megbékélés. A cseh hatóságok által végrehajtott földreform során a nagybirtokokat feloszlották, mint például a Schönborn-uradalmat, de ebből a Szernye-mocsár környékén lévő magyar falvak nem kaptak megművelhető földeket.¹¹⁵ Hiába mentek 1921. október 8-án Fornos és a többi község küldöttei az ungvári illetékes hivatalokhoz, eredményt nem értek el nyelvi akadályok és rosszul megfogalmazott kérelmek miatt.¹¹⁶ Emellett több mint fél évvel később, 1922 júniusában a fornosiaknak természetbeni csapással kellett szembenézniük, mert a falu határában lévő gabona és búzavetésekből nagy kárt okozott a jégeső.¹¹⁷ 1924-ben pedig az akkor több községben is fellépő vérhasjárvány jelentkezett a település valamennyi családjánál.¹¹⁸

Mégis a viszontagságok között segítettek a fornosiak (nevezetesen ifj. Orosz András, Orosz Sándor, G. Darcsi András és N. Kukri Sándor), ahol csak tudtak, mint 1925-ben a szomszéd bárdházi Kali Vaszilynek a leégett házána az újra megépítésében a fa alapanyag szállításával, aki a falubéli sváboktól támogatást nem kapott, mert csak ő a családjával nem tért át a görögkatolikus hitről a pravoszlávra. Ezt a történetet az újságban azért is írta meg R. Vozáry Aladár, mert a „...történet (...) jellemzi a magyart, jellemzi a magyar s rutén nép közti viszonyt. A magyar falvakban sok ifj. Orosz András, sok Orosz Sándor, sok G. Darcsi András és N. Kukri Sándor van és ezeknek másai ott vannak a rutén nép közt is. Minden ittlakó magyarnak s ruténnek őse híve volt Nagy-Rákócynak. Az Isten által összehozott lekeket nehéz egymástól elválasztani. Vétket, bűnös tettet követnek el azok, kik kényelműen éket akarnak verni Kárpátalja két őslakó nemzetségének tagjai közé.” R. Vozáry Aladár egyébként közelről is ismerte a fornosiakat, mert lánytestvére, Margit a falu lelkészéhez, Korláth Gyulához ment hozzá.¹¹⁹ Ennek fejében tudta jellemezni a falut: „Kis község, az utolsó magyar falu az Alföld peremén. Lakóinak száma alig nyolcszáz. Mind kemény munkát végző, földiekben szegény kálvinista magyar.”¹²⁰

¹¹⁴ Magyarország helységnévtára. Szerkeszti és kiadja: A Magyar Kir. Központi Statisztikai hivatal. Globus Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, Budapest, 1926. 334.

Magyarország helységnévtára. Szerkeszti és kiadja: A Magyar Kir. Központi Statisztikai hivatal. Hornyánszky Viktor R.-T. Magyar Kir. Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1933. 560.

¹¹⁵ BOTLIK 2001. 73.

¹¹⁶ *Rusinszkoí Magyar Hírlap*, 2. évf., 233. szám. 2. 1921. október 13.

¹¹⁷ *Kassai Ujság*, 84. évf., 135. szám. 7. 1922. június 15.

¹¹⁸ *Prágai Magyar Hírlap*, 3. évf., 679. szám. 5. 1924. október 10.

¹¹⁹ *Dunántúli Protestáns Lap*, 38. évf., 31. szám. 2. 1927. július 31. (*Dunántúli Protestáns Lap*, 38. évf., 31. szám.)

Rusinszkoí Magyar Hírlap, 8. évf., 83. szám. 3. 1927. július 27.

¹²⁰ *Prágai Magyar Hírlap*, 4. évf., 200. szám. 4. 1925. szeptember 5.

A Szernye-mocsár *felparcellázásának* a kérdése a továbbiakban sem oldódott meg, az érdekelt falvak továbbra sem kaptak a földekből (később mint kiderült a Schönborn-uradalmat a *Živnobankkal* társult svájci érdekeltség kezére juttatták).¹²¹ Több község is ennek a problémának a megoldását bizonyos pártoktól várták, így a Köztársasági Földműves és Kisgazdapárt *hívekre* talált a fornosiak között is. 1926-ban Fornost a párt *páratlan erejű fejlődésének büszke állomásai* közé sorolták.¹²² A Cseh Agrárpárt *magyar* szónoka, Panulics Mihály azonban nem járt sikerrel a településen 1928 novemberében a választások előtt,¹²³ mert amint megérkezett, rövidesen távoznia is kellett miután a magyarságot „a rossz fúúhoz hasonlította, akivel az apja is joggal bánik rosszul.”¹²⁴ Ekkorra már a Köztársasági Magyar Földművespárt támogatottságát veszítette „a soha be nem teljesített ígéreteik miatt.” Így Fornoson is lelkesen fogadták a Magyar Nemzeti Pártot az R. Vozáry Aladár ügyvezető és id. Katrics József pártfőtitkár által tartott pártgyűléseken (ezeket az ellenzéki pártok napilapjában, a *Prágai Magyar Hirlapban* írták meg).¹²⁵

Az 1928-as évben kettő esemény rengette meg a közösséget: tűz ütött ki gyújtogatás miatt (16 csűr és több cséplőgép ment tönkre),¹²⁶ és a választási kampányok idején erős tifusz járvány jelentkezett (november elején 18 beteg, 2 halott volt), mely terjedését okozta, hogy későn jelentették be az első megbetegedéseket.¹²⁷

A kommunista párt is megkezdte a településen az agitáló munkáját, nyilvános népgyűlést tartott 1930-ban Fornoson 100 fő részvételével.¹²⁸ Majd két évvel később a párt hivatalos sajtóorgánumban, a *Munkás Újságban* Fornosról és Dercenről azt írták: „November 13. Száraz, fagyos idő. Az emberek jönnek a templomból, legtöbbször majdnem mezítláb, rongyos ruhában. Megyünk, felkeresünk egy pár kisgazdát és munkást. A panasz egyformán hangzik mindenütt. Nincs pénz, nincs élelem. Alig termelt valami, az is üszkös volt. Végrehajtás, nincs miből törleszteni. Vasárnap van, de nem készülnek ebédhez. Az egyik kisgazda panaszkodik, hogy sem vetőmagra, sem télirevaló nem tellett. Nincs miből disznót hizlalni, nem lesz zsír. A sok agrár, szocdem, kereszténypárti ígéretésből semmi nem teljesült. Nincs ruhára, lábbelire. A gyermekek nagyobb része mezítláb jár iskolába, avagy pedig egyáltalán nem jár. Iskolaszerekre egyáltalán nem jut, hiszen nincs mit enni. Ott, ahol a gazda egész nyáron kora reggeltől sötét estig dolgozott, sült krumpli a vacsora, a früstök. Ebéd nincs is. Tejet, tojást, ha van, kénytelen eladni a dolgozó paraszt. Kénytelen

¹²¹ FEDINEC Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja-Dunaszerdahely, 2004. 250. (Továbbiakban: FEDINEC 2004.)

¹²² *Kárpáti Híradó*, 3. évf., 31. szám. 1. 1926. március 12.

Kárpáti Földműves, 2. évf., 13. szám. 1. 1926. április 4.

¹²³ *Kárpáti Híradó*, 5. évf., 181. szám. 3. 1928. november 24.

¹²⁴ Uo., 5. évf., 183. szám. 2. 1928. november 27.

¹²⁵ *Prágai Magyar Hirlap*, 7. évf., 263. szám. 5. 1928. november 17.

¹²⁶ *Kárpáti Híradó*, 5. évf., 125. szám. 3. 1928. augusztus 18.

¹²⁷ *Az Óslakó*, 2. évf., 45. szám. 5. 1928. november 4.

¹²⁸ *Munkás Újság*, 12. évf., 8. szám. 3. 1930. február 23.

megvonni saját és gyermekei szájából. Adósságot kell törleszteni, kell valamit vásárolni is, sőt, petróleumot. Követelik az adót, a papot is fizetni kell.” Azt nem tudjuk, hogy tényleg ennyire rossz volt a helyzet, vagy van ebben az írásban túlzás, ezzel is csak más pártokat akartak aláásni, hogy ígéreteikből nem lett semmi, de a cikket író a következő tanácsot adta: *„Csak egy út vezet ki ebből a nyomorúságból. Fogjatok össze és erősítsétek a városi és falusi dolgozók egységes harcát. Csak így küzdhetek eredménnyel kenyérért, munkáért, vámmentes terményért a rászorulóknak részére, a dolgozó parasztság adósságai leírásáért, földért, szabadságért. Erősítsétek a Falusi Dolgozók Egysége harcos sorait! Éljen a városi és falusi dolgozók egységes harca!”*¹²⁹ A helyzetet még súlyosbította, hogy 1935 szeptemberében egy hétig tűz volt a nagy szárazság miatt a Szernye-mocsár lecsapolt 800 hold területén Dercen-Fornos-Bárháza települések közötti részen, amely bár nem fenyegetett közvetlenül lakott területet, de a bérelt földeken nagy kárt okozott.¹³⁰

Később se az Agrár, se a Szociáldemokrata Pártnak nem volt már hallgatója, támogatója a községben: teljes érdektelenség volt az agrárok népgyűléseire, a szociáldemokrata Balla Józsefet kinevették, megzavarták beszédében.¹³¹ A kommunista párt által szervezett dolgozó parasztság konferenciájára sem küldtek delegátust Fornos és Dercen lakói, annak dacára sem, hogy ezen falvak *dolgozóinak sérelmeit* tárgyalták.¹³² Továbbá a kommunisták egyik gyűlésén a szőlőmunkások sztrájkfelhívásának sem volt eredménye a településen, mert azok a következőket mondták: *„Könnyű a titkár uraknak, akkor is megkapják busás jövedelmüket, ha nem dolgoznak, de ki fizeti meg a mi pénzünk, amelyet a sztrájjal elveszítünk?”*¹³³ Erről a kérdéssel elterelve a figyelmet pedig az egyik agitátor elkezdte Magyarországot gyalázni, amit a fornosiak nem voltak hajlandók végighallgatni.¹³⁴ Csak a Magyar Nemzeti Párt tudott eredményt felmutatni, mert az R. Vozáry Aladár által vezetett gyűléseken több százan voltak, és nagy sikert aratott, hiába a község agrárpárti kormánybiztosa közbeszólásokkal zavarta a szónoklatát.¹³⁵ Ezek tekintetében nem volt meglepő, hogy az 1935 végi községtanács választásokon Fornoson a Magyar Nemzeti Párt 10 mandátumot kapott, míg az Agrárpárt csak ötöt.¹³⁶

Az 1930-as évek közepére a Dercen és Fornos közötti 4 km-es út nagyon rossz állapotban volt, őszi esőzések idején még szekérrel is alig lehetett közlekedni ezen. Az útszakasz rendbehozását szorgalmazó interpellációt Hokky Károly szenátor nyújtotta be a kormánynak 1937 májusában, mert

¹²⁹ *Munkás Ujság*, 14. évf., 53. szám. 2. 1932. december 4.

¹³⁰ *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf., 206. szám. 5. 1935. szeptember 8.

¹³¹ Uo., 14. évf., 96. szám. 2. 1935. április 25. (Továbbiakban: *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf., 96. szám.)

Kárpáti Magyar Gazda, 11. évf., 18. szám. 3. 1935. május 12.

¹³² *Munkás Ujság*, 17. évf., 14. szám. 4. 1935. március 31.

¹³³ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 17. évf., 72. szám. 2. 1936. június 16.

¹³⁴ Uo., 17. évf., 67. szám. 3. 1936. június 7.

¹³⁵ *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf., 96. szám. 2.

¹³⁶ *Függetlenség*, 3. évf., 276. szám. 6. 1935. december 4.

Magyarság, 16. évf., 276. szám. 3. 1935. december 4.

a probléma orvoslása következtében az utat hozzá lehetne kapcsolni más útszakaszokhoz és az csak a megye közlekedéshálózatának a bővítését szolgálná. Emellett jelezte szükségét, hogy Dercen, Fornos, Kerepec községek részére fel kell állítani postát Dercenben, és a mintegy 4000 lakos kitévő körzetnek létesíteni kell orvost és gyógyszerért szintén Dercen központtal.¹³⁷ A válasz Milan Hodža miniszterelnök részéről hónapokkal később, októberben érkezett meg, melyben felsorolta, mennyi útszakaszt javítanak akkor, a Dercen-Fornos közötti *dűlőútról* pedig kötelessége a két „aránylag *vagyonos*” falnak magának gondoskodni, saját pénzéből megjavíttatni. A postaszolgálati állomás felállításával kapcsolatban azt javasolta, hogy az ügyet meg kell vizsgálni, és amennyiben a postaforgalma a 3 falnak igényli ezt, akkor létesítenek ott postát. Az elhanyagolt közegészségügyre az volt a válasza, hogy Dercen központtal létrehozhatnak új körorvosi körzetet, ha az ungvári országos hivatal a megfelelő indítványokat beterjeszti és a kellő pénzügyi fedezet is megvalósul. Gyógyszertár is megvalósulhat a megfelelő papírmunka esetében.¹³⁸ Azonban ezek teljesítésére nem feltétlen maradt sok ideje a cseh vezetésnek, mert 1 évvel később ezen területek kikerültek a fennhatósága alól.

A csehszlovák állam első világháború után kialakult rendje már 1938 őszén felbomlani látszott. Október 1-jén a magyar kormány jegyzékben szólította fel a csehszlovák vezetést, hogy a szeptember 30-ai müncheni egyezményben megfogalmazottak alapján kezdjenek tárgyalásokat velük, és a felvidéki magyarság kapja meg az önrendelkezés jogát. Közben Imrédy Béla magyar miniszterelnök kérésére Kozma Miklós volt belügyminiszter megszervezett egy ruténföldi akciót a csehszlovákiai magyar földek visszaszerzésére. Ekkora már újraszerveződtek azok a szabadcsapatok (*Rongyos Gárda*), melyek tagjai még 1921-ben Nyugat-Magyarországon fegyveres felkeléseikkel a trianoni békeszerződésben elvett területeket akarták visszaszerezni. A volt felkelők és az ekkor hozzájuk csatlakozók 6 önkéntes századba tömörültek, így a 996 fős Rongyos Gárda 20–30 fős csoportokban október elején megkezdték a csehszlovák határon való átvonulást, majd a cseh katonák rajtatütését, azok katonai létesítményeinek, telefon- és távíróvonalaiak megrongálását.¹³⁹

A gárda 1. századának 98 tagja 1938. október 9-e után Tarpa térségéből Munkács irányába haladt, majd két nappal később, 11-ének a reggelén táborot vertek a Dercen és Fornos között található Nyíres-erdőben. Amikor értesültek arról, hogy a cseheknek valakik elárulták tartózkodásuk helyét, 3 csapatra bomlottak: 2 átszökött a *nagyerdőbe* (onnan pedig többen majd Lengyelország felé indultak meg),¹⁴⁰ azonban a harmadikat utolérték a csehek.¹⁴¹ A szabadcsapatok tagjai kezdetben (32 fő, de

¹³⁷ *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf., 121. szám. 6. 1937. május 30.

¹³⁸ FEDINEC 2004. 417–418.

¹³⁹ BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–45. *Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungarie* 7. Szerk.: UDVARI István. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke és a Veszprémi Egyetem Tanárképző Kara, Nyíregyháza, 2005. 246–248. (Továbbiakban: BOTLIK 2005.)

¹⁴⁰ *Magyar Fórum*, 23. évf., 29. szám. 16. 2011. július 21.

¹⁴¹ BOTLIK 2005. 248–249.

1–2 fornosi, derceni is segített nekik, mint Bíró Vince derceni gazda)¹⁴² hőiesen küzdöttek a cseh lovassággal, majd az erősítésükre küldött tankosztaggal.¹⁴³ Késő délutánra Ungvár felől is jöttek cseh csapatok, így a túlerővel szemben nem sok esélyük maradt a puskákkal és néhány kézigránáttal felszerelt rongyosoknak, kik név szerint Zórád Miklós tartalékos főhadnagy, Pinczel Gyula, Papp Gyula és Ruzsinszky Jenő tartalékos zászlósok, Maczák János tartalékos hadnagy tartalékos zászlós, Mezei nevű tizedes, Radó Botond, Götz László, Mádi József, Galántai Feké János, Búzás Mihály és Baja Ferenc.¹⁴⁴ Nagyon sokan közülük elesetek, néhányukat pedig elvittek a munkácsi várba kínzásra. Kevesen tudtak csak elmenekülni.¹⁴⁵

A két évvel a fenti események után *Az Óslakó* politikai és társadalmi hírlapban azt írták, hogy nem engedték a csehek eltemetni pappal az elesett rongyosokat,¹⁴⁶ azonban a több évtizeddel később megjelent Magyar Fórum *Elhallgatott történelem* című cikksorozatában az olvasható, hogy az ütközet utáni másnap reggel a cseh csendőrség lezárta a környéket, saját halottaikat, kb. 30 főt elszállítottak és kérték a helybeli magyarokat, hogy az elesett felkelőket temessék el. Az biztos, hogy cseh engedéllyel vagy anélkül, Korláth Gyula fornosi lelkész – 6 meg nem állapított nevű harcosnak – megadta a végtiszteletet a fornosi gazdákkal együtt, és fejfát is állítottak a sírhalom fölé a következő felirattal: „Kik hazánk oltárin, Éltökkel áldoztak, Hat magyar testvérünk, legyen áldottak. Béke legyen poraitok felett, legyen a mennyben örök üdvösségetek. Elesett magyar hőseinknek, a fornosi testvéreitek.”¹⁴⁷ Ma már egy *Munkácsi Rongyosok és barátai* által 1990-es években állított emlékmű jelzi a rongyos katonák sírhelyét (lásd: 2. melléklet).

Az 1938. november 2-i első bécsi döntés értelmében – míg a szomszédos rutének által lakott Bártháza és Makarja nem, addig – Dercen és Fornos is visszakerült a cseh uralom alól Magyarországhoz a Munkácsi járás kötelékében maradvá.¹⁴⁸ A visszacsatoláskor a fornosiak száma 1019 fő volt,¹⁴⁹ kik közül decemberben többen felsorakoztak Dercen határában, hogy üdvözljék Mohács város és a Mohácsi járásból érkezett levették díszszázadát.¹⁵⁰ A község lakói a magyarországiak köszöntését ajándékok formájában is megtapasztalták, mivel a budapesti Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek Ranolder-intézete körülbelül 5000 kokárdát, sok füzetet, írószert, 750 darab *Szent vagy, Uram* énekeskönyvet, 4 darab orgonakönyvet, több *Magyar Cantualet*, körülbelül 600 egyházi és világi kórust és magyar népdalt küldött a Felvidékre. Ezek közül Fornosra

¹⁴² *Pesti Hírlap*, 60. évf., 252. szám. 4. 1938. november 6.

¹⁴³ *Magyarország*, 19. évf., 263. szám. 7. 1938. november 19.

¹⁴⁴ *Magyar Fórum*, 23. évf., 28. szám. 16. 2011. július 14. (Továbbiakban: *Magyar Fórum*, 23. évf., 28. szám.)

¹⁴⁵ *Az Óslakó*, 3. évf., 42. szám. 1–2. 1940. október 20. (Továbbiakban: *Az Óslakó*, 3. évf., 42. szám.)

¹⁴⁶ Uo.

¹⁴⁷ *Magyar Fórum*, 23. évf., 28. szám. 16.

¹⁴⁸ *Uj nemzedék*, 20. évf., 256. szám. 7. 1938. november 11.

Budapesti Közlöny, 72. évf., 285. szám. 2. 1938. december 20.

¹⁴⁹ A visszatért Felvidék adattára. Szerk.: CSATÁR István és ÖLVEDI János. Mahrottó és Tsa. „Rákóczi” Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939. 28.

¹⁵⁰ *Dunántúl*, 28. évf., 292. szám. 32. 1938. december 25.

is került mindenből, hogy „a 20 év óta elnémult magyar dal és ének újból fölhangozhassék Isten dicsőségére. Karácsonyra meleg ruhanemű, játékszerek édességek, folyóiratok és minden növendéktől egy-két jól megtöltött doboz került üdvözlőlevelek kíséretében a felvidéki kisiskolásokhoz.” Egy fornosai iskolás köszönő levele el is jutott az intézethez.¹⁵¹

A magyar kormány és több szervezett igyekeztek segítségét nyújtani a visszacsatolt falvaknak elszenvedett sérelmeik után. Erre példa, hogy a budapesti Filléres Divatház részt vett egy olyan mozgalomban, amely a csehszlovák uralom alatt szenvedett és lerongyolódott kárpátaljai községek talpra állítására, megsegítésére sietett. Az említett cég R. Vozáry Aladár – akkor már országgyűlési képviselő – ajánlására pénzbeli támogatást nyújtott a „húszéves cseh impérium alatt hőiesen magyar harcot álló” Fornos község szegényeinek 1939-ben, akik a „legnagyobb koldusságban sem voltak hajlandóak, bár kincseket ígértek minden itt lakó magyarnak, magát elszlávosítani.”¹⁵² Havonta 200 pengőt küldtek, 1939 augusztusáig pedig 900 pengő érkezett meg. Korláth lelkész úr osztotta szét az adományt az általa választott 60 családnak – derült ki a céggel való levelezéseiből.¹⁵³

A Munkácsról induló *Magyar a magyarért* nevezetű akció során 1939-ben közmunkából megépítették a Fornos felőli, városi erdőhöz vezető utat.¹⁵⁴ Azonban a község fejlesztési tervei között szerepelt a „villanyvilágítás és vízvezeték létesítése.” A falu ivóvízzel kapcsolatos kivetnivalóságáról már a tiszteletes is írt Filléres Divatház vezetőségének: „A falunak nincs kutja, ivóvize. Mérföldeket kell gyalogolni a legközelebbi forrás vizéhez, elszomorodik az ember szíve, ha látja a hosszú karavánokat, amint görnyedthátú férfiak, asszonyok, zsenge gyermekek, vézna hajadonok roskadozva cipelik hegyi, erdei örvényeken át a vízzel telt dézsákat, sajtárokat...”¹⁵⁵ Ez a probléma csak két évvel később oldódott meg, amikor is a Közegészségügyi Intézet szivattyúval felszerelt kutat furatott a falu déli oldalán.¹⁵⁶ Falu előjárói ezekben az években Orosz András bíró, Papp András albiró, Darcsi Sándor B. pénztáros, Létai Ignác és Darcsi Gyula tanácsosok voltak.¹⁵⁷

Fornos lakóinak nem volt pénze megvenni egy Munkács melletti földet, amikor felajánlották nekik ezt a lehetőséget (így közelebb lehetett volna kerülni a városi felvevő piachoz), amelyet a következővel magyaráztak: „Minket a csehek örökös adószedésükkel kifosztottak. Az akkor felvett kölcsönöket nyögjük még most is. A cseh földbirtokreformnak mi nem láttuk semmi hasznát. Csehnek adták a földet, meg ruszinak, vagy legfeljebb zsidónak. A magyarnak, még ha az agrárokhöz vetemedett is, ígérekkel kellett beérni. Nekünk még ígéret sem járt, mert Fornos mindig magyar

¹⁵¹ Depaul Szent Vince Szeretet-leányai vezetése alatt álló Ranolder-Intézet tanítóképzőjének, liceumának, polgáriskolájának és kisdudóvójának évkönyve az 1938–39. Közzétette: KÓKAY Júlia Ildikó nővér igazgató. Budapest, 1939. 30–31.

¹⁵² *Textil-Ipar*, 12. évf., 14. szám. 8. 1939. július 14. (Továbbiakban: *Textil-Ipar*, 12. évf., 14. szám.)

¹⁵³ *Esti Ujság*, 4. évf., 180. szám. 3. 1939. augusztus 9.

¹⁵⁴ *Kárpáti Híradó*, 2. évf., 10. szám. 2. 1939. március 5.

¹⁵⁵ *Textil-Ipar*, 12. évf., 14. szám. 8.

¹⁵⁶ *Kárpáti Híradó*, 18. évf., 85. szám. 2. 1941. április 17.

¹⁵⁷ Beregvármegye ismertetője 1940. 120.

nemzetipárti volt. Az itteni úrbéres közönség sem vághatott bele a vásárlásba, mert ennek is csak egy rossz legegő minden vagyona. A magyar világ visszaállásával sem jutottunk mi olyan kereseti lehetőségekhez, hogy anyagilag összeszedhettük volna magunkat. Fuvar, napszám alig akad. Nehéz és szűkös a mi kenyérünk most is, mert kevés termelt és mert még mindig a banknak verejtékezzünk.”¹⁵⁸

A második világháború alatt is folytatódtak a különböző akciók, mikor még nagyobb szükség volt rájuk. A törvényhatóság, az érdekelt városok, községek anyagi hozzájárulásával, és a belügyminiszter 29.160 pengős utalásával Bereg vármegyében 1941 februárjától májusig tartó gyermekétkeztetési akció indult a községekben, mely érintette Fornost is.¹⁵⁹ Munkács képviselőtestületi közgyűlése is a fornosiaknak kedvezett, amikor a város falu határában lévő 680 holdnyi kaszálójára szóló 3 éves bérletüket meghosszabbították, mert a területet évekig víz alatt állt, és nem tudták kihasználni a falubeliek. Emiatt a földeket 1 évre haszonbérbe, majd utána nyilvános pályázat útján megkapták bérbe.¹⁶⁰

Gyufával játszódozó gyerekek tüzet okoztak 1943 áprilisában, mely során 6 csűr és melléképületei leégtek 20.000 pengő értékben. Nagyobb kár csak azért nem keletkezett, mert „a közelben gyakorlatozó gépkocsizó lövészek parancsnoka, Bartóffy János két tiszttel és 60 katonával azonnal a helyszínre sietett és részt vett a tűzoltás munkájában, közben telefonon a munkácsi tűzoltókat is értesítették”, és velük együtt megfékezték a lángokat.¹⁶¹ A vármegye területén 1943-ban új közegészségügyi körök szervezése folyamán a munkácsi kör Fornos, Munkácsváralja, Oroszvég, Pósháza, Várkulcsa és Várpálánka községekből állt össze.¹⁶² Illetve ekkor nyári napközi otthon a községben is működött, ahol reggel 7 órától este 7 óráig foglalkoztak a gyermekekkel.¹⁶³

Míg a második világháború nem fenyegette közvetlenül Fornost, addig minden évben tartottak megemlékezést a Fornos és Dercen között elesett rongyos katonákról a községen belül, mint 1940-ben,¹⁶⁴ majd 1941 novemberében is, amikor is a Rongyos Gárda budapesti díszszakasza – Dénesfay Dinich Győző, Gyulai-Molnár Ferenc *rongyos százados* – személyesen tiszteletét tette a fornosi, derceni és pusztakerepeci síroknál. A díszszakasszal együtt jött a Kalocsa melletti Uszód községből egy 74 éves özvegyasszony, akinek a fia, Vastag Bálint a fornosi közös sírban lett eltemetve.¹⁶⁵ 1942-ben szintén megkoszorúzták a sírt.¹⁶⁶ Az 1943. évi októberi megemlékezés a *Szernye-mocsár körüli harcok 5. évfordulóján* – egyben az utolsó is, mert következő év októberétől elkezdődött a szovjet

¹⁵⁸ *Az Őslakó*, 5. évf., 13. szám. 1–2. 1942. április 5.

¹⁵⁹ *Kárpátalja*, 9. évf., 6. szám. 1. 1941. február 10.

Kárpáti Híradó, 18. évf., 82. szám. 2. 1941. április 11.

¹⁶⁰ *Kárpáti Híradó*, 19. évf., 86. szám. 3. 1942. április 17.

¹⁶¹ *Uo.*, 20. évf., 83. szám. 4. 1943. április 13.

¹⁶² *Uo.*, 148. szám. 5. 1943. július 4.

¹⁶³ *Uo.* 154. szám. 1. 1943. július 11.

¹⁶⁴ *Az Őslakó*, 3. évf., 42. szám. 2.

¹⁶⁵ *Kárpáti Híradó*, 18. évf., 241. szám. 6. 1941. október 24. (Továbbiakban: *Kárpáti Híradó*, 18. évf., 241. szám.)

¹⁶⁶ *Az Őslakó*, 5. évf., 43. szám. 2. 1942. november 1.

megszállás – a Rongyos Gárda négytagú budapesti küldöttsége Kácsa (Molnár) és Dénesfay-Dinich Győzővel, és a munkácsi rongyosok Hasszán bég vezetésével emlékeztek az elesettek sírhelyeinél, emléktábláinál Munkácson, Pusztakerepecen, Dercenben, Fornoson.¹⁶⁷

A fornosiakat az 1940-es években többször is kitüntetéssel illették. Először 1940-ben a Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium által N. Darcsi Balázs gazdasági munkást 80 pengővel és elismerő oklevéllel, majd G. Nagy Sándor gazdasági munkást a tiszántúli Mezőgazdasági Kamara 50 pengővel és elismerő oklevéllel hosszú évi hű szolgálatuk jutalmául, melyet személyesen Dr. Dudiszky Béla főszolgabíró adott át.¹⁶⁸ 1941-ben *Magyarország Főméltóságú Kormányzója* által adományozott *Nemzetvédelmi Keresztet* kapott Korláth Gyula (született 1878) és felesége, Orosz András községi bíró (született 1893), Ferenc József, Darcsi Tamás (született 1909), Darcsi István (született 1909), Orosz Sándor (született 1896), Bodnár Miklós (született 1893) földművesek.¹⁶⁹ 1942-ben ugyanezzel a kitüntetéssel illették Darcsi István (született 1909) és K. Darcsi Pál (született 1892) földműveseket,¹⁷⁰ 1943-ben pedig Boytár Barnabás Béla munkafelügyelőt (született 1901) és Szadváry Béla földművest (született 1920).¹⁷¹

Míg a fornosi férfiak a fronton harcoltak, addig nő hozzátartozóik ifj. Darcsi Sándornéval az élen többször eljártak gyalog a hadikórházakba *megrakodva* tejjel, kávéval, süteménnyel, melyeket szétosztottak a beteg honvédek között 1944 májusában. Az ötlet onnan jött, hogy „*amikor azon tanakodtak, mivel mutassák meg a sorsdöntő nagy magyar ügy iránti hűségüket, egy idős munkácsi uriasszony tanácsolta, hogy mikor munkájukat odahaza a távollevő férfiak helyett is elvégezték, akkor gondoljanak a hadikórházak lakóira, mert ezeknek az otthonuktól távol gyógyuló derék honvédhősöknek kétszeresen kell a szeretet.*” Megmozdulásukat majd a szomszéd települések is követték.¹⁷²

A korszakban három népszámlálás is volt, kettő a csehszlovák és egy a magyar fennhatóság alatt. A 4. táblázatban közölt adatok alapján látható, hogy az előző összeírásokhoz hasonlóan a magyarok száma nőtt, ezzel pedig a református vallásúaké is, akik egyházközségéről a következő fejezetben lesz szó. Más nagyobb számú nemzetiség Fornoson a rutének voltak, azokban a korszak végére alig volt képviselőjük. Vallásilag nézve az izraeliták száma is csökkent (arról nincs információ, mi volt velük a holocaust alatt), de nem olyan arányban mint a római és görögkatolikusok.

¹⁶⁷ *Kárpáti Híradó*, 20. évf., 230. szám. 3. 1943. október 12. (Továbbiakban: *Kárpáti Híradó*, 20. évf., 230. szám.)

¹⁶⁸ *Az Őslakó*, 3. évf., 41. szám. 3. 1940. október 13.

¹⁶⁹ Uo., 4. évf., 40. szám. 4. 1941. november 16.

Budapesti Közlöny, 75. évf., 249. szám. 11. 1941. november 4.

¹⁷⁰ *Budapesti Közlöny*, 76. évf., 278. szám. 6. 1942. december 6.

¹⁷¹ Uo., 77. évf., 131. szám. 4. 1943. június 11.

Uo., 257. szám. 4. 1943. november 14.

¹⁷² *Az Őslakó*, 7. évf., 21. szám. 1. 1944. május 21.

4. táblázat. Fornos lakosságának nemzetiségi és felekezeti összetétele a népszámlálási adatok alapján¹⁷³

Év	Összesen	Magyar	Rutén	Római katolikus	Görög-katolikus	Református (evangélikus)	Izraelita
1921	767	747	20	7	52	687 (-)	21
1930	873	812	23	4	31	816 (-)	20
1941	989	986	1	1	10	957 (1)	11

A Magyar Királyságon belüli Bereg vármegyéhez tartozó, a 14. századból származó első említésű Fornos község különböző birtokos családok – Fornos, Bégányi – alatt több viszontagságot is megélt, mint dögvész, pestis, Szernye-mocsárbeli áradások. Utóbbi miatt még dombosabb helyekre is kellett költözniük a lakosoknak. Azonban a főleg magyarok lakta és református település az évszázadok alatt, de főként az 1880-as évektől kezdve egyre gyarapodott.

A dualizmus korában került a falu a Munkácsi járáshoz, ahová mind a mai napig tartozik, illetve ezekben az években történt a Szernye-mocsár lecsapolása után létrejövő termőföldek szétosztása, melyben Fornos is érdekelt volt. Az évtizedek alatt a településen birtokló családokat felváltották a magánszemélyek, majd a községek és Munkács városa.

A 20. században tűzvészek (1901-ben, 1904-ben, 1928-ban, 1935-ben, 1943-ban), járványok érintették a települést, de ezekből sikeresen felálltak, mert a megyétől, különböző magasabb pozíciót betöltött személyektől és a Beregi egyházmegyétől kaptak segítséget.

A 115 fonomi által részt vett első világháborút követő csehszlovák államhoz való tartozást nehezen élték meg a lakosok. Nem jutottak földekhez a feldarabolt Schönborn-uradalomból, magasak voltak az adók, a Dercen-Fornos közötti út rossz állapotban volt és az egészségügyi helyzete sem volt fényes. Különböző pártok ígéretei hagyatkozhattak csak. Ehhez képest Magyarországhoz vissza kerülve különböző akciók, segélyek, ivóvíz és az egészségügyi kör rendezése érték. Azonban ezek az idők nem tartottak sokáig a második világháború árnyékában.

¹⁷³ Kárpátalja településeinek nemzetiségi adatai 1996. 88.
Kárpátalja településeinek vallási adatai 2000. 79.

III. FEJEZET

A FORNOSI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETE 1867–1918 KÖZÖTT

3.1. A gyülekezet rövid története 1867-ig

Nem derül ki a forrásokból, hogy pontosan mikor tért át a falu népe a katolikusról a református hitre, csak az ismert, hogy kálvinista hit a Bégányi-család pártfogása alatt terjedt el a lakosok körében.¹⁷⁴ Velük kapcsolatban pedig azt tudjuk, hogy az 1550-es évektől vetette meg lábát itt a család több tagja.¹⁷⁵

A kezdetektől a dualizmus koráig összesen 25-en vezették a fornosai egyházat különböző időkben, akik neve és szolgálati évei az 3. mellékletben szerepelnek. A reformáció kezdetekor vidékünkön egy lelkész több településre is be volt osztva, így Fornos első tiszteletese, Beregszászi János 1597-ben a szomszédos falvakban, Dercenben és Kerepecen is szolgált egyidőben.¹⁷⁶ Azért ezekben a gyülekezetekben, mert a kis lélekszáma miatt a fornosai és a kerepeci 1645-ig vagy 1649-ig a derceni anyaegyháznak volt a leányegyháza.¹⁷⁷

Debreceni András az első olyan lelképásztor, akiről tudjuk, 1650-ben csak Fornoson hirdetett igét.¹⁷⁸ Ez is azt mutatja, hogy önálló egyházközösséggé vált, melynek fiókegyháza Munkácsújfalu lett,¹⁷⁹ majd 1699 körül Alsó-Schönborn református községéhez is járt a fornosai pap szolgálni.¹⁸⁰

A korábban már említett 18. századi dögvész és pestis miatt a falu lakosainak száma radikálisan csökkent, saját lelkész híján voltak, így a járványt túlélők Dercenbe mentek templomba, valamint a visszaemlékezések szerint ott is temetkeztek. Emiatt újra fiókegyházzá lett egy időre a fornosai.¹⁸¹ Emellé még jött az is, hogy Ó-Fornos fatemploma és paplakja 1746-ban elpusztult valószínűleg a Szernye-mocsár áradásai következtében és már nem építették újra ezeket.¹⁸² Több mint 200 évvel később létezett egy olyan élő monda, mely szerint a templomtorony keresztje aszálykor még mindig látszott a volt mocsár területein.¹⁸³

¹⁷⁴ ZÁGONI 2005. 242.

¹⁷⁵ LEHOCZKY III. kötet 1881. 253.

¹⁷⁶ FODOR 2016. 332. 340.

Magyar református egyházak javainak tára. A határontúli református gyülekezetek templomai felszerelési tárgyai, könyv és iratanyaga. Kárpátaljai Református Egyház I–IV.: III. Beregi Egyházmegye 2. Főszerk.: TENKE Sándor. Országos Református Gyűjteményi Tanács. Budapest, 2001. 209. (Továbbiakban: III. Beregi Egyházmegye 2. 2001.)

¹⁷⁷ ZÁGONI 2005. 242–243.

¹⁷⁸ FODOR 2016. 340.

¹⁷⁹ ZÁGONI 2005. 243.

¹⁸⁰ LEHOCZKY III. kötet 1881. 689.

¹⁸¹ ZÁGONI 2005. 243.

¹⁸² Uo.

¹⁸³ LEHOCZKY III. kötet 1881. 252.

A dombosabb részekre költözött lakosoknak és egyháznak Balog László, Simai Mező Péter, Nánási György és Nánási András fonsi református földesurak *parokiális* telket ajándékoztak.¹⁸⁴ Hosszú idő után újra önálló anyaegyházzá válhatott az egyházközség saját lelkésszel (több mint 50 évig nem volt), miután 1755-ben Viskről érkezett Piczer Pál tiszteletes. Azt nem tudjuk, hogy 3 évig tartó lelkészisége előtt vagy alatt készült el Új-Fornos „4,5 öl hosszú és 2,5 széles, 1,5 magas” fatemploma.¹⁸⁵ Azonban a *paplak* megépítésének dátuma ismert: 1758 (emlékkövét lásd: 4. melléklet). A községnek 1774-ig egy 38 fontot nyomó harangja volt, mígnem azon az évben öntöttek mellé egy 66 fontot nyomót.¹⁸⁶

A sok nehézség után a gyülekezet száma gyarapodott, 1776-ban pedig a *parókia fundushoz* újabb földet adományozott egy földesúr.¹⁸⁷ 1780-ban a Helytartótanács által *kiküldött* Bárdosi József munkácsi római katolikus plébános és más szolgabírák azt jelentették, hogy a 200 gyülekezeti léleknek nem megfelelő a templom befogadóképessége, ezért helytartótanácsi engedéllyel két öllel megnagyobbították 1782-ben (ekkor kezdődött meg az anyakönyvvezetés is K. Lehotai Hegedüs István által). Majd a templom északi részét szintén ez okból bővíteni kellett 40 évvel később.¹⁸⁸

A kisebb harangot az egyházközség 1795-ben egy 116 fontot nyomóba olvasztotta,¹⁸⁹ amelyen a következő felirat állt: „*A Fonsi Reformata Szent Ekkla a maga költségén Isten dicsőségére 1795.*”¹⁹⁰ Az új és régi harang számára a templomnak fatornyot építettek még 1 évvel korábban közadakozásból. Ennek a magasságát csökkenteni kellett 50 évvel később villámcsapás miatt.¹⁹¹

A gyülekezet 1798 óta tartott fenn rendes elemi iskolai tanítót, az első Cseke Sámuel lévita volt, őt pedig a dualizmus koráig 18 személy követte még (lásd: 5. melléklet).¹⁹² Ekkor építettek tanítói lakást és iskolát a templom nyugati oldalán a Kisbégányban élő fonsi birtoktárs, néhai Balogh Ferenc özvegyétől és *természetes örökösétől*, Vitézlő Balogh Lászlótól zálogba vett földön.¹⁹³ Tanulók száma évenként 25 fő körül volt az 1801-ben 280, 1843-ban pedig már 518 fős egyházközségben.¹⁹⁴

¹⁸⁴ „*Mellyet még az régi atyáink is birtanak*”. Bereg, Ugocsa és Közép-Szolnok református egyházlátogatási jegyzőkönyvei, 1808/1809. Szerk.: SZABADI István. Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Debrecen, 2001. 66. (Továbbiakban: „*Mellyet még az régi atyáink is birtanak*” 2001.)

¹⁸⁵ FODOR 2016. 340–341.

¹⁸⁶ ZÁGONI 2005. 243.

¹⁸⁷ Uo.

¹⁸⁸ LEHOCZKY III. kötet 1881. 252–253.

¹⁸⁹ ZÁGONI 2005. 243.

¹⁹⁰ FODOR 2016. 340.

¹⁹¹ LEHOCZKY III. kötet 1881. 255.

¹⁹² ZÁGONI 2005. 197.

¹⁹³ „*Mellyet még az régi atyáink is birtanak*” 2001. 66.

¹⁹⁴ ZÁGONI 2005. 243.

II. Beregi Egyházmegye 1. 2000. 183.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc utáni osztrák megtorló politika hatással volt a Beregi Egyházmegye életére (ahová tartozott Fornos is), mivel a kormány felhívására a gyülekezeti vezetőknek be kellett gyűjtenie a felszabadult jobbágyoktól a tartozásaikat az egyháznak. Emiatt sokan elfordultak tőlük, a vallási-erkölcsi élet fokozatosan hanyatlott, az adakozás mértéke csökkent, plusz egyéb bajok sújtották a gyülekezeteket. A pénzügyi helyzet romlása miatt a gyámintézet vizsgálatai alapján 7 osztályba rangsorolták az egyházközségeket aszerint, hogy mennyi pénzbeli megsegítésre volt azoknak szüksége:

1. *Macsola, Bene, Jánosi, Gecse – évi 30 forint*
2. *Bótrágy, Badaló, **Fornos**, Barabás, Csonkapapi, Barkaszó, Dercen, Rákos, Tarpa – évi 4 forint*
3. *Márokpapi, Battyú, Szernye, Váci, Gelénes – évi 3 forint*
4. *Nagylónya, Munkács, Beregszász, Gut, Nagyberég, Beregdéda, Beregdaróc, Zápszony, Gát – évi 2 forint*
5. *Hetyen, Kisbégány, Halábor – évi 1 forint 20 krajcár*
6. *Tivadar, Tákos, Oroszi, Surány – évi 1 forint*
7. *Kajdanó, Mátyus, Harangláb, Balazsér, Bulcsú, Beregardó, Nagymuzsaly, Kígyós – évi 40 krajcár*

Ahogy látható, a fornosiak számára a második legtöbb évi adományt jelölték ki. Ez később pozitív hatással járt a gyülekezetre nézve, mert amikor 1854-ben hoztak „*egy minden egyházi tulajdonban lévő föld*” adóztatásról szóló intézkedést, akkor a következő évben „*késedelem nélküli adóbefizetés*” miatt Fornos egyházközségének elöljáróit dicséretben részesítették az egyházmegyei közgyűlésen Daróc és Badaló mellett. Ezekben az években vizsgálták felül az iskolatanítók fizetését, mely következtében a fornosi tanítónak közepes osztályzatú fizetést (akkor a megyében a legtöbb fizetésnek az 1 forint 20 krajcár számított, legkevesebbnek 20 krajcár), évi 50 krajcárt határoztak meg.¹⁹⁵ A 6–12 éves tankötelesek közé a faluban 26 fiú és 28 lány tartozott 1862-ben, de ebből a gyülekezet által működtetett iskolában 15 fiú és 18 lány tanult 5 osztályban 1 tanító által. A szomszédos Dercenhez képest ez kevésnek számított, ahol a tankötelesek közül 60 fiú és 40 lány tanult az alsó elemi *tanodában*.¹⁹⁶

Tagosítás alkalmával 1863-ban az egyházközség 30 hold szántóföldet és 20 hold erdőt kapott Merényi János, Freyseisen Gyula, Joó Lajos és Szarka Ignác fornosi földesurak részéről. Az iskola után, mely nemesi telken épült, 25 hold erdő, 7 hold szántó és 4 hold kaszáló jutott az egyháznak.¹⁹⁷

¹⁹⁵ FODOR Krisztina: A Beregi Egyházmegye pénzügyi helyzete (1848–1914). In *Historia Ecclesiastica*, Ročník V, 2014, 2. sz. 82–83.

¹⁹⁶ SZAMBOROVSKYNÉ NAGY 2015. 228.

¹⁹⁷ TtREL I.8.c.2. doboz. 2–3. lap

3.2. A fornosi egyházközség 1867–1918 között

Még a vizsgált időintervallum előtt került Dercenből segédlelkészi pozícióból pap és egyházmegyei főjegyző édesapja, Varga Tamás mellől Varga Pál Fornosra.¹⁹⁸ Ahogy az az 5. táblázatban látható, lelkészi szolgálata hosszú időt – 43 évet – ölelt fel. Nevét nagy tisztelet övezte az évek múltával is, mivel Korláth Gyula későbbi lelkész a gyülekezettörténeti írásában a következőket jegyezte fel vele kapcsolatban: „Legmélyebb tisztelettel kell megemlékezni Fornos egyháztörténetében Varga Pál lelkésztől, aki csaknem fél évszázadon át, 1850-től 1893-ig, vezette az egyház lelki és anyagi ügyeit. Még élő és jól emlékező hívei ma is a legnagyobb tisztelettel emlegetik pásztorokodása bölcsességét, vaskezű, szigorú egyházkormányzását, amelynek köszöni egyházunk anyagi és erkölcsi megerősödését. Fontos, gondos és rendszerető ember, aki épen ezért egyházban és községben igen nagy tekintéllyel rendelkezik. Sem hit sem az erkölcs dolgaiban nem tűr gyöngeségeket. Vigyáz, igaz éberséggel, nyájának lelki életére fejlődésére. (...) Legyen emléke tisztelt továbbra is az utókor előtt.”¹⁹⁹

5. táblázat: Az 1867–1918 között Fornoson szolgált lelképásztorok

Lelkész neve	Szolgálati évek
Varga Pál	1850–1893
Lánczi Béla (helyettes lelkész)	1893–1896
Sárkány Kálmán	1896–1898
Abaházi Lajos	1898–1904
Gyarmathy József	1904–1908
Korláth Gyula	1908–1953

Számára és hivatásában utódai részére 1868-ben határozták meg a lelkészi díjlevelet az egyházközség képviselői alapon választott előjáró tagjai két egyházmegyei tanácsbíró előtt. Ebben leírták, hogy mennyi természetbeni (40 köböl rostált búza, 20 köböl rostált rozs, 16 öl 3 láb tűzifa) és pénzbeli járadékot (100 forint „az eddig természetben teljesített széna és munka váltsága fejében”, és az egyházkerület által meghatározott díj „a palást és az anyakönyvi kiadványokért”) kellett fizetni, eljuttatni a tiszteletesnek hónapra, napra pontosan előírva. A lelkészi javadalmat képező földek egy részéért – 6 hold szántó földért és 2 hold kaszálóért – fizetendő adóval is a gyülekezet számolt el a hatóságok felé. Ezeken felül a „templom kerítésbeli és temetőbeli lehető jövedelem” továbbra is a lelképásztort illette.²⁰⁰ Az egyházkerületi gyűlés 1869-ben erősítette meg a díjlevélben megfogalmazottakat, melyekhez több év elteltével, 1885-ben is szigorúan ragaszkodtak. Mivelhogy elutasították a fornosiaiak azon kérését, hogy a tiszteletesnek eddig fizetett 16 ölfát lecsökkentsék 8-ra, így könnyítve a nép terhén. Az egyházmegyei közgyűlés méltatlannak, az egyházi törvényekkel

¹⁹⁸ ZÁGONI 2005. 76.

¹⁹⁹ TtREL I.8.c.2. 5. lap

²⁰⁰ Tiszántúli Református Egyházkerület Leváltára (TtREL) I.1.u.3. doboz. 2–3. lap (Továbbiakban: TtREL I.1.u.3.)

ellenkezőnek titulálta a kérelmet, és kötelezték a lakosságot az eddig is fizetett fa mennyiségének a további szolgáltatására.²⁰¹

Az egyházközség az 1880-as években földekhez jutott, mert a Szernye-mocsár egy újabb felosztásánál 39 hold *méretett ki* számára.²⁰² Engedélyt kértek az egyházmegyétől 1886-ban, hogy hadd *tarolják le* az egyházi tulajdont képező erdő egy részét, hogy a fákat árverésen értékesítsék.²⁰³ Ugyanezzel a kéréssel álltak elő 1890-ben is,²⁰⁴ és mindkét alkalommal megkapták a jogosultságot erre, így a *Bereg* hetilapban meghirdették a liciteket.²⁰⁵ A földszerzés általi jövedelemből és fák eladásából keresett összegekből az új tanító lakás építése miatt a munkácsi takarékpénztárból felvett adósságot vissza tudták fizetni.²⁰⁶ Emellett az egyházmegye által Dédából Varga Pál mellé kirendelt Szarka Tamás segédlelkésznek 1892-ben kápláni lakásul átalakították a lelkészi udvaron lévő magtárat, és 60 forint fizetést biztosítottak számára.²⁰⁷ Mégis ezen kiadások ellenére novemberben a presbitérium anyagilag erősnek érezte az egyházközséget, és elhatározta, eljött az ideje építeni a régi fatemplom helyett egy kor igényeinek megfelelő kőtemplomot Fornoson.²⁰⁸ A következő év márciusában tartott egyházmegyei közgyűlés jóvá is hagyta az építés terveit a gyülekezet számára.²⁰⁹ Ezt követően májusban a *Bereg* két számában az egyházközség építendő templomának a *munkálataira* versenytárgyalást hirdettek Munkácson, hogy ki mennyiért tudná elvállalni, kivitelezni a hirdetményben részletezett munkák és anyagok alapján a templom megépítését.²¹⁰ Miután sikerült találni egy embert, aki vállalkozott a feladatra, hozzákezdtek a munkákhoz.

A munkálatok alatt a 70 éves Varga Pál lelkészi hivataláról lemondott (közgyűlésekre sem ment el, hanem Darcsi Antal gondnok képviselte), mert úgy érezte, hogy *„tulhaladott életkorával együtt járó gyengeségeire, gyakori betegeskedése és azon körülményre, hogy hű nejét elvesztvén, egyedül, gyámol nélkül maradt s ily elhagyatott helyzetében úgy a lelkészi szolgálatok végzése, mint*

²⁰¹ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1885. évi márczius hó 3–5-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. Nagy Lajos és Sallay Gyula Gyorssajtó, Beregszász, 1885. 14.

²⁰² TtREL I.1.c.2. doboz. 3. lap

²⁰³ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1886. évi márczius hó 9., 10., 11-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. Nagy Lajos és Sallay Gyula Gyorssajtója, Beregszász, 1886. 36. (Továbbiakban: BRE 1886. márczius 9–11-i jegyzőkönyve.)

²⁰⁴ A Beregi Ref. Egyházmegye 1890. évi szeptember hó 13-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász. 1890. 14. (Továbbiakban: BRE 1890. szeptember 13-i jegyzőkönyve.)

²⁰⁵ *Bereg*, 13. évf., 15. szám. 3. 1886. április 4.

Uo., 17. évf., 45. szám. 7. 1890. november 9.

²⁰⁶ BRE 1890. szeptember 13-i jegyzőkönyve. 14.

²⁰⁷ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1892. évi márczius hó 29–30-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1892. 17–18. (Továbbiakban: BRE 1892. márczius 29–30-i jegyzőkönyve.)

²⁰⁸ TtREL I.8.c.2. 3. lap.

²⁰⁹ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1893. évi márczius hó 21. és 22-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadták: JÁSZTER József és SZABÓ Károly. Beregszász, 1893. 28–29, 37. (Továbbiakban: BRE 1893. márczius 21–22-i jegyzőkönyve.)

²¹⁰ *Bereg*, 20. évf., 21. szám. 5. 1893. május 21.

Uo., 22. szám. 5. 1893. május 28.

az egyház ügyeinek vezetésére képtelenné lett.” Azonban feltételhez kötötte távozását, mivel kérte, hogy a fornoszi lelkészi jövedelem fele élete végéig járjon neki. Ilyen módon azonban nem engedhette meg az egyházmegyei közgyűlés nyugdíjba vonulását, mert így nem volt üresnek tekinthető a helye. Pedig ő ekkor már hónapokkal korábban Munkácsra költözött, és a fornoszi gyülekezetben végzendő feladatokat a derceni tiszteletesre, Bakcsy Gyulára bízta (Szarka Tamás korábban betegszabadságot kért egy évre),²¹¹ mígnem a helyettes lelkészként ki nem rendelték a barabási Lánczy Bélát.²¹² A tiszaháti lelkészi kör ezzel a nem megszokott helyzettel kapcsolatban a másfél év múlva megtartott közgyűlésen megjegyezte, hogy *„Varga Pál (...) Munkácson lakik s így a fornoszi egyház adminisztrációját nem viheti, abba semmi részben be nem foly; szándékozik a közgyűlés ezt megszüntetni?”* Válaszul a következőt kapták: *„(...) jelen közgyűlésünk tekintettel a nyugalomba vonult lelkész úr érdemeire, a mostani állapotot továbbra is fentartani kívánja.”*²¹³

A templom építése azonban ezekben az időkben sem állt meg, az 1894-ben jelentették az egyházmegye felé, hogy már a fedél alatt áll a létesítmény és az eddigi költség 4.000 forintot tett ki. A gyülekezet további 1.000 forint kiegészítő kölcsön felvételét kérelmezte, amit meg is kapott.²¹⁴ Kölcsönök, adományok segítségével az új templom 1895 pünkösdjére készült el, mely mai is áll (lásd: 6. melléklet).²¹⁵ Ugyancsak ebből az időből származik a még mindig használatban lévő úrvacsorai terítő (a kárpátaljai egyházakban található egyik legkorábbi),²¹⁶ amely a bal alsó sarok hímzése szerint 1895-ben készítette Kozma Lászlóné ajándékként valószínűleg a templom felszentelésére (lásd: 7. melléklet).

Lánczy Béla az építési költségekről (11.452 forint, és még 1.400 forint *terhe* maradt az egyháznak) szóló jelentést a közgyűlés felé terjesztette 1896-ban, amely *„jóleső örömmel veszi tudomásul s az építést elindító s be is fejező h. lelkésznek, ugyyszintén a fornoszi egyház buzgó közönségének elismerést nyilváníttja.”* Ez idő tájt Lánczyt tiszteletesüknek választották meg Dédában,²¹⁷ így helyébe a 25 éves Darócból érkező Sárkány Kálmán jelölték ki segédlelkésznek,²¹⁸ de ő sem töltött el sok időt Fornoson, mert két év múlva, 1898-ban a guti református gyülekezetbe

²¹¹ BRE 1893. március 21–22-i jegyzőkönyve. 21.

²¹² A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1893. év október hó 12. és 13-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1893. 4. 8.

²¹³ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1895. évi augusztus hó 12., 13-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1895. 17.

²¹⁴ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1894. évi április hó 25. 26. és 27-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1894. 34

²¹⁵ TtREL I.1.c.2. 3. lap.

²¹⁶ Népi vallásosság a Kárpát medencében 6. Szerk.: S. LACKOVITS Emőke, MÉSZÁROS Veronika. Viza nyomda, Veszprém, 2004. 134–135.

²¹⁷ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1896. év március hó 17., 18-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1896. 35. 39.

²¹⁸ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1897. év augusztus hó 30., 31. és szept. 1-ső napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1897. 7.

A Beregi Ref. Egyházmegye 1917. évi április hó 12-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1917. 46-47. (Továbbiakban: BRE 1917. április 12-i jegyzőkönyve.)

hívták meg.²¹⁹ Miután erről értesült a fornos presbitérium, a következő egyházmegyei közgyűlésre úgy készültek, hogy Varga Pál írásban való végleges lemondását – aki azt a kérését megtartotta, hogy a gyülekezettől évi 150 forintot kaphasson élete végéig – magukkal vitték és kérelmezték a lelkészválasztás elrendelését az esperes által. Ehhez az engedélyt meg is kapták,²²⁰ így Abaházy Lajost szavazták meg az ekkor 555 fős gyülekezet élére. A számára elrendelt lelkészlak *újítására* a fornosiak sürgősen felvettek 2.000 forintot az egyházkerületi pénztárból. Illetve az egyház tulajdonát képező, a munkácsi Nagyhegyen található parlag szőlőterületet eladták az összegek fedezésére.²²¹

A Magyarországi Református Egyház egyetemes konventjének – a zsinati ülések közötti irányítószervének – egyik feladata volt az egyházközségek támogatásának meghatározása az egyházi közalapból.²²² Fornos számára 1899-ben 40,²²³ 1900-ban 60 korona (az összeget adósság törlesztésére kérvényezte) segély járt.²²⁴ A gyülekezet *kongruás* volt,²²⁵ vagyis a lelkész rendszeres évi fizetésekiegészítő államsegélyt – *congrua sustentatit* – kapott,²²⁶ mely ekkor 140 koronát és 92 fillért jelentett.²²⁷ Közalapi segélynek 1901-ben 70 koronát állapítottak meg,²²⁸ mint 6 évvel azelőtt.²²⁹

Az adományokra még inkább szükség volt, amikor a templom a felépítése után 8 évvel később – a már említett – 1903-as nagypénteki tűzvészben kárt szenvedett. A felajánlások segítségével sikeresen helyreállították tetőszerkezetet (fa zsindelytető helyett *fehérpléh* került), templom egész berendezését, a tornyot és a harangokat. Utóbbiakat kisgejőci Egry Ferenc harangöntő mester öntötte újra, melyek közül az egyik mind a mai napig megtalálható a templomtoronyban (lásd: 8. melléklet).²³⁰ A helyreállított templomot 1904. május 23-án avatta fel az 587 fős gyülekezet.²³¹ Az építésből fennmaradt adósságok törlesztésére pár hónappal később az egyházmegyei közpénztárban

²¹⁹ *Bereg*, 25. évf., 43. szám. 4. 1898. október 23.

²²⁰ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1898. év szeptember hó 20-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SIMON Andor. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1898. 12–13.

²²¹ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1899. év márczius hó 21-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SIMON Andor. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1899. 6. 12. 20. 23.

²²² BÍRÓ Sándor – BUCSAY Mihály – TÓTH Endre – VARGA Zoltán: A magyar református egyház története. Sárospataki Református Kollégium Theológiai Akadémiája, Sárospatak, 1995. 382.

²²³ *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 42. évf., 16. szám. 12. 1899. április 16.

²²⁴ A Magyarországi Ev. Ref. Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1900. április 24–27. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Kiadta: SASS Béla. Városi nyomda, Debrecen, 1900. 22. 29.

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 43. évf., 17. szám. 9. 1900. április 29.

²²⁵ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1903. évi április hó 16–17-ik napján Beregszászban tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1903. 42. (Továbbiakban: BRE 1903. április 16–17-i jegyzőkönyve.)

²²⁶ Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház 1867 és 1978 közötti történetéből. Főszerk.: Dr. BARTHA Tibor és Dr. MAKKA László. Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1983. 95.

²²⁷ *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 43. évf., 5. szám. 14. 1900. február 4.

²²⁸ Uo., 44. évf., 16. szám. 8. 1901. április 21.

²²⁹ Uo., 38. évf., 15. szám. 10. 1895. április 11.

²³⁰ *Kárpátalja*, 4. évf., 8. szám. 7. 1993. szeptember 30.

²³¹ TtREL I.1.c.2. 3. 7. lap

A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1905. évi május hó 2-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász. 1905. 31. (Továbbiakban: BRE 1905. május 2-i jegyzőkönyve.)

lévő tőkepénzből 200 koronát vett ki, és a „Reformált” segélyegylethez is intéztek segélykérvényt.²³² Ezenkívül ebben az évben Abaházyt Tiszakerecsenybe hívták meg egyházuk élére. A fornoszi egyházközségbe felügyelő lelkésznek a korábban is már erre a célra kirendelt Bakcsy Gyulát kérték meg,²³³ mígnem helyettes, majd szeptember 15-től pedig a gyülekezeti vezetőség *egyhangúlag* az akkor 30 éves ismert nevű poétát, Gyarmathy Józsefet rendes lelkésszé választotta.²³⁴ Október 2-án pedig Sütő Kálmán Bereg megyei esperes ünnepélyes keretek között iktatta be hivatalába.²³⁵ Szolgálati ideje alatt a fornosziak számára 1906 elején a király a magánpénztárából a templom helyreállítási költségéhez 200 koronát adományozott.²³⁶ Azonban 1907-ben halaszthatatlan építkezés – *parókiális* csűr és istálló újjáépítése – miatt fel kellett vennie a gyülekezetnek 800 korona kölcsönt a debreceni főiskola és a tiszántúli egyházkerület pénztárából.²³⁷

Az 6. táblázatban látható, hogy a falu lakosságának a növekedésével együtt az egyházközség lélekszáma is gyarapodott, esetünkben 21 év alatt 142 fővel, míg egy év alatt 12-vel az okból, hogy a születések száma meghaladta az elhalálozásokét. A két évtized elhalálozási és házasságkötési adatai között azonban nincs túl nagy különbség.

6. táblázat: A gyülekezet anyakönyvi adatai az 1886-os és 1907–08-as években

Év	Lélekszám	Születtek	Meghaltak	Házasodott (pár)
1886 ²³⁸	462	18	14	5
1907 ²³⁹	604	23	19	9
1908 ²⁴⁰	616	29	17	5

A Beregi Református Egyházmegye 1907. évi rajza szerint a gyülekezetnek 10 presbitere volt, 13-an konfirmáltak és egész évben összesen 1197-en éltek úrvacsorával. Egy évvel későbbi egyházmegyei

²³² A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1904. évi szept. hó 8-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1904. 13–14.

²³³ Uo., 3–4.

Bereg, 31. évf., 5. szám. 4. 1904. január 31.

²³⁴ *Bereg*, 31. évf., 14. szám. 4. 1904. április 3.

Uo., 40. szám. 3. 1904. szeptember 25.

A Magyarországi Református Egyház egyetemes névtára az 1911. évre. A Református Egyetemes Konvent hivatalos kiadványa. Szerk.: HEGEDŰS János. Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája, Nagybecskerek, 1911. 214. (Továbbiakban: A Magyarországi Ref. Egyház egyetemes névtára az 1911. évre.)

²³⁵ *Bereg*, 31. évf., 41. szám. 5. 1904. október 2.

²³⁶ *Bereg*, 33 évf., 3. szám. 2. 1906. január 21.

²³⁷ A Beregi Ref. Egyházmegye 1907. évi július hó 18-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1907. 4. 21. (Továbbiakban: BRE 1907. július 18-i jegyzőkönyve.)

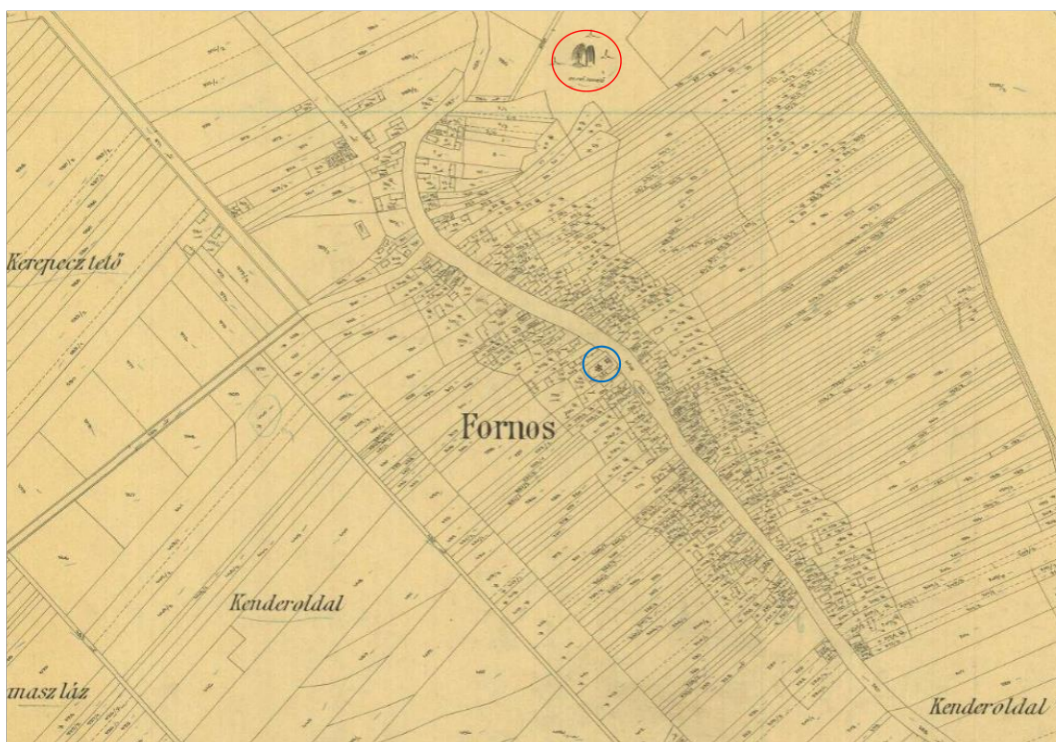
²³⁸ A Magyarországi Ev. Ref. Egyház egyetemes névtára az 1886. évre. Szerk.: TÓTH Sámuel. Hornyánszky Viktor Könyvnyomtató Intézménye, Budapest, 1887. 240.

²³⁹ Beregi Református Egyházmegyei rajz 1907. évről. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908. 12. (Továbbiakban: BRE rajz az 1907. évről.)

²⁴⁰ Beregi Református Egyházmegyei rajz 1908. évről. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908. 12. (Továbbiakban: BRE rajz az 1908. évről.)

rajzban már 12 presbiter volt számon tartva, 17-en konfirmáltak és 1392 személy élt az úrvacsorával. A gondnok ezekben az években Kukri Mihály volt.

Gyarmathy József tiszteletes sem töltött sok évet Fornoson, mert 1908-ban Barkaszón lelkészi állást ajánlottak neki, amit ő elfogadott.²⁴¹ A fornosi gyülekezetbe Sütő Kálmán esperes a szomszéd falu tiszteletesét, Szentimrey Józsefet nevezte ki felügyelő lelkésznek, mígnem az egyházközség 1908 áprilisában lelkészválasztás során Korláth Gyula mátyusi lelkészt hívta meg lelkipásztoruknak.²⁴² Az ő első benyomásai a gyülekezetről a következők voltak: *„Amikor itteni lelkészi pályámat 1908. évi júni. 21-én, beiktatásommal megkezdtem, első megfigyelésem az volt, hogy itt egy ősi református buzgó gyülekezet előtt állok, amely a hitélet terén sokat vár papjától. Felismertem mindjárt templom szeretőket, külső belső formájában egyaránt. Arról is elég hamar meggyőződtem, hogy a belhivatalnokok iránti tisztelet és becsülés őszinte. Előttünt már az is hogy itt „az alsó rend hallgatja, az erős az erőtlent ápolgatja”. Egyet értő, atyafiságos, szegény, munkás emberek ezek (...).”*

5. térkép: Fornos kataszteri térképének másolata az 1909. évi mérnöki nyilvántartás szerint²⁴³

²⁴¹ A Beregi Ref. Egyházmegye 1908. évi április hó 6-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908. 5. (Továbbiakban: BRE 1908. április 6-i jegyzőkönyve.)

²⁴² A Beregi Ref. Egyházmegye 1908. évi szept. hó 21-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908. 4. (Továbbiakban: BRE 1908. szeptember 21-i jegyzőkönyve.)

²⁴³ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/12633/view/?pg=8&bbox=1000%2C-6613%2C7087%2C-3350>
2024. 05. 08.

Az 5. térképen látható Fornos kiterjedését ábrázoló 4. térkép egy közelebbi, a falu telkeire, utcáira koncentráló részlete, mely mutatja a templomnak a falu középpontjában való elhelyezkedését kék körben kis csillaggal jelölve, és a település északi határában található, 1909-ben a 625 lélekszámú gyülekezet által használt temetőt (piros körrel megjelölve).²⁴⁴

7. táblázat: Az egyházközséghez tartozó földek kataszteri adatai 1893-ból és 1912-ből:

Év	Szántó	Rét	Legelő	Erdő	Használatlan	Összes terület ²⁴⁵
1893 ²⁴⁶	46	5	—	40	11	102
1912 ²⁴⁷	78	4	17	—	3	103

A 7. táblázat azt szemlélteti, hogy 1893–1912 között eltelt 19 év alatt 1 kataszteri holddal nőtt az egyházközséghez tartozó földek száma. 1912-ben legelőt már használtak, míg erdőt nem, mert árverezéseken eladták. A szántóföldek számát növelték az évek alatt, és már csak 3 hold föld hevert használatlanul. Az 1910-es évek végéből származó írásában Korláth Gyula a következőket írta az egyházi földekről: „*Ily tetemes földbirtokkal, mely ma többnyire szántó földet képez szép jövedelmet hozott évenként az egyháznak úgy, hogy okszerű és példásan pontos gazdálkodással, az egyház az újabb időkben ért súlyos csapásokat is könnyen kiheverte s ma teljesen adósság nélkül van.*”²⁴⁸ Meg kell jegyezni, hogy bár nem volt tartozása a gyülekezetnek ez írás alapján, az iskola állapota többször is kifogásolható volt, anyagiakban hiányt szenvedett (erről részletesebben a következő alponban van szó). 1912-ben a gondok személyében változás történt: ifj. Orosz Sándor került a tisztségbe.²⁴⁹

Az első világháború kitörésének az évében a novemberi egyházmegyei közgyűlésen ismertették, hogy az egyházközségeknek mire van szükségük. Fornos „*iskola kitoldás, felszerelés és berendezkedés, továbbá templomi székek megújítása, toronyjavítás és lelkési lakás fedés céljából 12.000 korona tőkeösszegnek megfelelő 600 korona közalapi tőkeamat segélyt*” kért. Bár a kérvénye hiányos volt, a számvevőszék a „*tarthatatlan iskola jókarban helyezése céljából*” 300 korona közalapi tőkeamat segélyt ajánlott a gyülekezetnek.²⁵⁰

Korláth Gyula a következőképpen emlékezett vissza a háborús évek hatásáról a fornosi egyházközség életében: „*A világháború szenvedéseiből is bőven jutott egyházunk hiveinek. Sokan*

²⁴⁴ A Beregi Ref. Egyházmegye 1910. évi április hó 19-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Engel Jenő könyvnyomdája, Beregszász. 1910. 16.

²⁴⁵ Az összes területben nincs a lelkési – 22 hold szántó, 12 hold kaszáló – és tanítói javadalmakhoz tartozó – 13 hold szántó és 4 hold kaszáló – földek

TtREL I.1.u.3. 2–3. 6. lap

²⁴⁶ Magyarország Földbirtokosai 1893. 124.

²⁴⁷ Magyarországi gazdaczímtár 1912. 110.

²⁴⁸ TtREL I.8.c.2. 7. lap.

²⁴⁹ A Beregi Ref. Egyházmegye 1912. évi április hó 10-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Beregszász, 1912. 15.

²⁵⁰ A Beregi Ref. Egyházmegye 1914. évi november hó 3-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1914. 37–38. (Továbbiakban: BRE 1914. november 3-i jegyzőkönyve.)

életökkel, épségökkel, lelki-testi-sorvasztó fogsággal fizettek a nemzet becsületes oltárán.”²⁵¹ Az egyházközség a templom egyik 150 kg-os harangját a hadi célokra *felajánlotta*,²⁵² amely helyébe pár év múlva kétszer akkora került.

3.2.1. A felekezeti iskola a korszakban

Fornoson a vizsgált időszakban az egyház által működtetett felekezeti iskolában többször találtak kivetnivalót. A Bereg megyei iskolatanács 1872-es jelentése szerint közepes állapotú volt,²⁵³ majd 1884-ben az egyházlátogató küldöttségek arról számoltak be a közgyűlésnek Fornossal és más községekkel kapcsolatban, hogy *„az iskola ügy, vagyis a népnevelés vezetése és felügyeletére hivatott helybeli közegek nem fejtenek ki kellő erényt és lelkiismeretességet úgy az iskolaköteles gyermekek mulasztásainak lehetőleg törvény útján is beszüntetése, valamint a tanítás ellenőrzése körül.*”²⁵⁴ Ezt a problémát orvosolhatták, mert az 1886/7. év állapotáról azt jelentették, hogy valamennyi tanköteles járt az iskolába.²⁵⁵ A gyülekezeti vezetőség lehetőségeikhez mérten a tanító környezetén, lakhatásán is igyekezett javítani. 1886-ban a tanítói szoba *újból padoztatott*,²⁵⁶ majd új tanítói ház építésére is sor került 1890-ben 748 forintból.²⁵⁷

8. táblázat: 1867–1918 közötti tanítók Fornoson²⁵⁸

Tanító neve	Tanításának évei
<i>Nagy Lajos</i>	1859–1869
<i>Péntek István</i>	1869–1879
<i>Stiglic Károly</i>	1879–1882
<i>Barta Endre</i>	1882–1889
<i>Szini Péter</i>	1889–1890
<i>Stumpf Menyhért</i>	1890–1892
<i>Csatáry József</i>	1892–1896
<i>Dobos József</i>	1896–1898
<i>Bojtár Barna</i>	1898–1902
<i>Bodák Ferenc</i>	1902–1903
<i>Varga András</i>	1903–1921†

A tanítók elég sűrűn váltották egymást – főleg az 1890-es években – ahogy azt a 8. táblázat mutatja. Ez nem tett jót az oktatás színvonalának, mert a más településre való tanáráthelyezések után

²⁵¹ TtREL I.8.c.2. 3. lap

²⁵² A Beregi Ref. Egyházmegye 1915. évi szeptember hó 28-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1915. 45. (Továbbiakban: BRE 1915. szeptember 28-i jegyzőkönyve.)

²⁵³ *Budapesti Közlöny*, 7. évf., 210. szám. 3. 1873. szeptember 13.

²⁵⁴ A Beregi Ev. Ref Egyházmegye 1884. év február hó 26–29-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. Nagy Lajos és Sallay Gyula Gyorssajtója, Beregszász, 1884. 17.

²⁵⁵ *Bereg*, 15. évf., 7. szám. 3. 1888. február 12.

²⁵⁶ BRE 1886. márczius 9–11-i jegyzőkönyve. 10.

²⁵⁷ BRE 1890. szeptember 13-i jegyzőkönyve. 8, 14.

²⁵⁸ FODOR 2016. 345.

ZÁGONI 2005. 197.

nem volt rögtön jelentkező az állás betöltésére.²⁵⁹ A tanítóhiány miatt történt az az eset is, hogy Dobos Józsefet úgy nevezték ki ideiglenesen alkalmazott tanítónak, hogy a debreceni tanítóképzőnek csak az első osztályát végezte el. Ez munkájának az eredményén is meglátszott, mert azt *kielégítőre* értékelték.²⁶⁰ Az 1899/1900. iskolai év második feléről azt jelentették a fonsi iskoláról, hogy „*csak az éneklés kifogástalan, a többi tantárgyaknál, a multhoz viszonyítva, hanyatlás mutatkozik.*”²⁶¹

Az iskola telkének a bővítését tervezték 1902-ben, ehhez pedig az anyagiakat akképpen szerezték meg, hogy eladták az egyházhoz tartozó 2 holdat kitevő faiskola területét,²⁶² és kérték a közgyűlésen a „*belhivatalnokai fizetése alapját képező 338 korona tőkének a kiutalását*” (míg a tőkét nem fizette vissza, a fizetést ennek a kamatjából adta).²⁶³ Ezután megvették a parókia *tőszomszédjában* lévő, Munkács városának a tulajdonát képező telket, mert rövid időn belül iskolát akartak oda építeni.²⁶⁴ Azonban a továbbiakban nincs információ arról, hogy ez sikerült-e.

Bodák Ferenc tanító fizetés kiegészítést kapott 1903 áprilisában a vallási és közoktatásügyi magyar királyi minisztériumtól 106 korona értékben, mivel az iskola fenntartó hatóság – esetünkben az egyházközség – a saját erejéből nem tudta a fizetést biztosítani,²⁶⁵ miután – fentebb olvashattuk – az erre kirendelt tőke folyósítását kérték az egyházmegyétől. Pár hónappal később Bodák elhagyhatta fonsi tanári pályáját (tanítási eredménye jelesként volt osztályozva),²⁶⁶ mert júliusban állást hirdetett a tűzvész miatt kárt szenvedett egyházközség a megüresedett orgonista kántortanítói munkakör betöltésére.²⁶⁷ Varga András tanító csak októberben érkezett meg Fornosra, aki majd itt hivatásában 18 évet töltött el (a tanítókat nézve a legtöbb időtartalomnak számított ez az iskola korabeli történetében).²⁶⁸

Kitűnőként, jelesként nem volt minősítve a vizsgált korszakban az oktatás, amelyet nagyban befolyásolt a 6 osztályos iskola felszereléseinek hiánya az 1904/05. és 1905/06. iskolai év első

²⁵⁹ BRE 1892. március 29–30-i jegyzőkönyve. 18.

A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1892. évi november hó 14-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1892. 2.

A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1896. év augusztus hó 24-, 25-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1896. 4.

²⁶⁰ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1897. évi március hó 24-, 25-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1897. 12, 30.

²⁶¹ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1900. évi szept hó 27–28-ik napjain Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SIMON Andor. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1900. 23.

²⁶² A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1902. évi április hó 15–16-ik napjain Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1902. 21.

²⁶³ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1902. évi október hó 2-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1902. 26.

²⁶⁴ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1903. évi október hó 6-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1903. 12.

²⁶⁵ *Bereg*, 30. évf., 15. szám. 4. 1903. április 12.

Magyar Szó, 4. évf., 89. szám. 11. 1903. április 15.

²⁶⁶ BRE 1903. április 16–17-i jegyzőkönyve. 28.

²⁶⁷ *Néptanítók lapja*, 36. évf., 30. szám. 22. 1903. július 23.

²⁶⁸ A jegyzőkönyvben Varga Sándorként szerepelt a neve.

A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1904. évi április hó 7-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1904. 43.

félévében.²⁶⁹ Az utóbb említett tanév második félévében az izsnyétei iskolakör-látogatása után már arról számoltak be, hogy *Fornoson a múlt évihez képest jobb az eredmény*, Varga András tanító pedig a záróvizsgálatok eredményeként *jó osztályzatot kapott*,²⁷⁰ ahogy 3 év múlva is. Azonban akkor az iskolalátogatás tagjai a következőket jelentették vele kapcsolatban: „(...) *elég jól munkálkodik s hogy nagyobb eredményt nem tud vizsgán felmutatni, annak oka az, hogy tökéletesen szótalan. Nem tudja, vagy nincs elég bátorsága a gyermekeket kérdezni. Eredmény jó.*”²⁷¹ A következő iskolalátogatás alkalmával is hasonló értékelés született: „(...) *a tanító eléggé foglalkozik iskolájával s ügyesebb s bátrabb kérdés esetén az eredmény kedvezőbb is lehetne.*”²⁷²

A tankötelesek száma 1907-ben a *mindennapi* iskolában 88 fő volt, az ismétlődően 48. Az iskola állapotát tűrhetőként jellemezték. 1 évvel később, 1908-ban a tankötelesek száma a *mindennapi* iskolában már kevesebb volt, 85 fő, míg az ismétlődően nőtt a számuk kettővel (50 fő). Az intézmény állapota javult, jóként írták le. Mindkettő éven a tanítás eredményét elégségesként értékelték.²⁷³ Azonban 1908-ban ugyanaz a gond jelentkezett, mint 20 évvel ezelőtt. Az egyházmegyei közgyűlésen a fornos presbitériumot utasították, hogy az iskolai mulasztásokat vegyék szigorúan, ahogy a jegyzőkönyvben foglaltak elvárják, mivel az ismétlő iskolások „*a felhívás ellenére sem jelentek meg a vizsgálaton és a községi előjáróság az iskola mulasztást illetőleg nagyon hanyag.*”²⁷⁴

A kántortanító évi javadalmáról az egyházközség 1910. augusztus 14-ei tanácsán rendelkeztek, mely szerint az egyháztól 694 korona értékben a fizetési tárgyak a következők voltak: „*13 kat. hold 95 öl szántóföld, 4. kat. hold 266 öl kaszáló, 22 köből tiszta buza, 8 öl tüzi fa, tandíj 5 évi átlag szerint, egyházmegyei kamat, 6 dr. legeltetési jog.*” Emellé pedig jött még az államsegély, fizetéskiegészítés.²⁷⁵

Az oktatás körülményeinek a javítása végett 3.000 korona értékében népiskolai tökesegélyért folyamodott a gyülekezet 1911 áprilisában (azt nem tudjuk megkapták-e, csak annyi ismert, hogy más egyházközségek is kértek segílyt, az egyházmegye pedig 7. helyen ajánlotta a fornosit).²⁷⁶ Emellett a tanfelügyelőség által kifogásolt és tarthatatlan, az 1 tanteremmel rendelkező iskolának a

²⁶⁹ BRE 1905. május 2-i jegyzőkönyve. 16.

A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1906. évi ápril hó 6-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1906–11. 34, 39.

²⁷⁰ A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1906. évi szeptember hó 5-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás könyvnyomda”, Beregszász. 1906. 7, 9–10. (Továbbiakban: BRE 1906. szeptember 5-i jegyzőkönyve.)

BRE 1907. július 18-i jegyzőkönyve. 18.

²⁷¹ A Beregi Ref. Egyházmegye 1909. szept. hó 8-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór Könyvnyomdája, Munkács, 1909. 15.

²⁷² A Beregi Ref. Egyházmegye 1910. augusztus hó 22-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Engel Jenő könyvnyomdája, Beregszász, 1910. 15.

²⁷³ BRE rajz 1908. évről. 12.

BRE rajz 1907. évről. 12.

²⁷⁴ BRE 1908. április 6-i jegyzőkönyve. 21.

²⁷⁵ TtREL I.1.u.3. 6. lap

²⁷⁶ A Beregi Ref. Egyházmegye 1912. évi augusztus hó 28-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór Könyvnyomdája, Munkács, 1912. 36–37.

bővítése és átalakítása céljából 2.000 korona törlesztéses kölcsönt felvételét engedte a közgyűlés a debreceni főiskola pénztárából.²⁷⁷

Az első világháború kitörése után még nehezebb lett megteremteni az anyagiakat, hogy azokkal az iskola minőségét korrigálják. Az egyházmegyei közgyűlésen 1914-ben azt terjesztették elő, hogy a fornoszi iskola *„belső élete elég türhető képet mutat”,* azonban *„épülete rossz, padló elkorhadt, a kályha és padok célszerűtlenek. Az illemhely nem megfelelő és helytelen elhelyezésű.”* Az egyház elöljáróságát utasították a szükséges intézkedések megtételére, akik segínyt kértek az egyházmegyétől, mert önerőből nem tudták volna a javításokat véghez vinni.²⁷⁸ Ebben az évben az 6-12 éves tankötelesek száma 88 fő, míg ismétlő-tanköteleseké 40 fő volt.²⁷⁹

Bár Fornoson a tanítás folyt a háború alatt (Varga András nem szolgált a fronton, mint más tanítók az egyházmegyéből),²⁸⁰ azonban más problémák jelen voltak. Az 1916-os tanügyi bizottság az iskoláról a következőket jelentette: *„(...) az épület nem felel meg a követelményeknek. Ivóvizük nincs, a fűtés nem szabályszerű. E hiányok pótlása ez idő szerint szinte lehetetlen a háborús állapot miatt”.*²⁸¹ A közgyűlés felrótta, hogy az 1916/17. évi iskolai évben *egészen helytelenül és teljesen indokolatlanul* szeptember és november között a vezetőség az első és második osztályt *járatta fel* az iskolába, felsőbb osztályokat nem.²⁸²

Ha az iskola állapotától eltekintettek, akkor az 1917 májusában a népiskolai tanügyi látogató már az oktatás pozitívumait terjesztette fel a közgyűlés elé: *„(...) május 31-én lévén, már csak az alsó három osztályt találtam az iskolában. Vallásból a II-ik osztály kivételével szép értelemmel feleltek. Az írás, olvasás mindenik osztályban a kívánalmaknak megfelelő. Örvendetesen kell konstatálnom, hogy a multakhoz viszonyítva a számtani eredményben javulás mutatkozott. Énekelni szinte tudnak a növendékek, ami már nem annyira a tanító, mint inkább a lelkész érdeme, aki az iskolában az ének tanítás terén szorgalommal buzgólkodik.”* Azonban az iskolát még mindig tarthatatlannak tartotta, mert az iskolás gyermekeknek ivóvíz nincs biztosítva (1914 óta az iskola egyik hiányosságaként volt említve ez),²⁸³ ha megszomjaztak, akkor hazamentek szomjukat oltani, ami pedig a tanítás menetét megszakította.²⁸⁴

²⁷⁷ A Magyarországi Ref. Egyház egyetemes névtára az 1911. évre. 214.

A Beregi Ref. Egyházmegye 1911. évi április hó 20-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Engel Jenő könyvnyomdája, Beregszász, 1911. 37–38. 46.

²⁷⁸ BRE 1914. november 3-i jegyzőkönyve, 1914. 15–16, 38.

²⁷⁹ BRE 1915. szeptember 28-i jegyzőkönyve. 15.

²⁸⁰ A Beregi Ref. Egyházmegye 1917. évi április hó 12-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1917. 25–26.

²⁸¹ A Beregi Ref. Egyházmegye 1916. évi szeptember hó 20-án Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1916. 10.

²⁸² BRE 1917. április 12-i jegyzőkönyve. 8.

²⁸³ BRE 1914. november 3-i jegyzőkönyve. 15.

²⁸⁴ A Beregi Ref. Egyházmegye 1917. évi szeptember hó 19-án Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1917. 12.

3.3. A gyülekezet élete a csehszlovák érában és az bécsi döntés után

Az első világháború után a Magyar Református Egyház és az elszakított területek kénytelenek voltak egyházszerkezetüket átformálni. A Csehszlovákia területén megalakult Tiszáninneri és Tiszántúli egyházkerületek mellé létrehoztak egy kárpátaljai egyházkerület is 1923-ban 3 egyházmegyéből: Ung, Ugocsa és Bereg.²⁸⁵ A Fornsói Református Egyházközség továbbra is a Beregi Református Egyházmegye fennhatósága alatt maradt másik 42 gyülekezettel együtt.

Korláth Gyula a következőképpen emlékezett vissza az egyházközség életéről a csehszlovák időszakból: „A világháború gyászos eredménye, amely magyar hazánk borzalmas megcsonkításával végződött, minket az anyaországtól elszakított, egyházi életünk, ősi, „ékes és szép rendjébe” is több kevesebb ingadozást és zavart hozott. Az állam és egyház egymáshoz való viszonya megígért rendezésének, kínos sorvasztó késedelmessége s megalázó nehézségei, hit és nemzeti életünknek mindenütt és mindenkor való sértegetései, tengernyi keserűséggel töltötték el vezetőink és híveink szívét. Az államsegélyre utaltak napról napra súlyosbodó nyomora, a nélkülözések, erős eszközök a cseh hatóságok kezébe. Volt rá gondjuk, hogy egyházi téren is minden erősségünket gyengíthessék, híveink ősi szent erényét, egyházukhoz való hű ragaszkodásukat, társadalmi és politikai állnokságaikkal, megrontsák és pusztulásra vigyék. A vallásszabadság és türelem látszata alatt, államvédelmet adtak a legtolakodóbb szektáskodóknak, hogy gyengítsék hit és nemzeti egységünket s megzavarják békés egyetértésben levő híveinket és a türelmetlenség vádjával illethessék a hitéletromboló, szemérmetlen szekták elleni tiltakozásunkat. Ezek nyomán meg kellett hallanunk magunkról azt hogy Fornos sem beszélhet már békességes és egységes közéletéről sem községében, sem egyházában, mert ott is vannak pártok és hitehagyottak. Istennek különös gondja volt ránk. A veszély felismerésének bölcsessége nem engedte a meggyöngyülést odáig fejlődni, hogy a széthullás vagy gyűlölködés ördöge diadalmaskodják közöttünk. Köszönhetjük ezt népünk, híveink hazája és egyháza iránti hű és igaz ragaszkodásának. (...) Volt része bőven híveink lelkének a megkísértésben. Ígéretésben, fenyegetésben sőt a büntetésben nem volt hiány, de hiába. Az erkölcs és hitromboló nemzetközi pártok, nem találtak otthonra közöttünk. Voltunk titulálva értelmetlennek, butának, majd élhetetlennek, majd makacsnak, voltunk megfenyegetett irredenták úgy a saját fajtánkból kikerült ügynökök mind hatósági közegek részéről. Szenvedtünk inkább, mert kínosabbnak, elviselhetetlenebbnek látszott faj és hitgyalázó szégyenérzetünk, mint küzdelmes szegénységünk és megalázó mellőzöttségünk.”²⁸⁶

Ebben a helyzetekben tehát a tiszteletes fokozottan igyekezett Fornoson a magyar identitást ápolni. Telenként, amikor nem voltak mezőgazdasági munkák, magyar kulturális irodalmi és történeti

²⁸⁵ PEYER-MÜLLER, Fritz: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között - kitekintéssel a jelenre. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztály, Budapest, 1995. 20. (Továbbiakban: PEYER-MÜLLER 1995.)

²⁸⁶ TtREL I.8.c.2. 3–4. lap

nép nevelő előadásokat szervezett. Korláth ezeknek az eredményéről is írt: „*Istennek legyen hála falunk népe, egészében, példát adó magyar magatartású volt. Bármilyen szegény is anyagiakban, magyar hitében, az idegen uralom, sem ámitással, sem erőszakkal, megtántorítani nem tudta.*”²⁸⁷

**9. táblázat: A farnosi egyházközség 1920-as évekbeli adatai egyházmegyei rajzok alapján
(saját szerkesztés)**

Év	Lélekszám	Építkezés és javítás	Gondnok neve
1923 ²⁸⁸	702	4.145 korona	Bodnár István
1924 ²⁸⁹	726	4.009 korona 44 fillér	K. Darcsi Pál
1925 ²⁹⁰	749	5.226 korona 50 fillér	K. Darcsi Pál
1926 ²⁹¹	680	610 korona 50 fillér	K. Darcsi Pál
1928 ²⁹²	687	4.934 korona 40 fillér	Id. Orosz András

A 9. táblázatban látható, hogy a 702 lélekszámú gyülekezet 1923-ban 4.145 koronát fordított építkezésre és javításra, emellé pedig öntettek – az első világháborúkor elvitt helyébe – 1923. október 7-én Egry Ferenc által önkéntes adományokból készített 352 és fél kilós harangot 23 ezer korona értékben.²⁹³ Ez a harang mind a mai napig megtalálható a templomtoronyban (lásd: 8. melléklet).

A következő évek építkezési kiadásai 4-5 ezer körül mozogtak, kivéve az 1926-ban, amikor 610 korona volt. Ez az év még azért is kiemelendő, mert nagyarányú lélekszámcsökkenés figyelhető meg az előző 3 év folyamatos gyarapodásához képest, de ennek oka ismeretlen. Ezután azonban újra növekedett az egyházközség tagjainak száma. A táblázatban szereplő 6 év alatt 3 gondnok is volt, mint Bodnár István, K. Darcsi Pál és id. Orosz András. Utóbbi tisztsége alatt 1930. november 30-án a „sok rongálódással és az idő okozta bomlással megsérült” templomot szintén a *hívek* adakozásából 51 ezer korona értékben helyreállították.²⁹⁴

Korláth még farnosi szolgálatának az elején fiatalokból és férfiakból alapított énekkart,²⁹⁵ azonban az egyházmegyei jegyzőkönyvek 1925-ban említik először, mint a gyülekezet egyesülete.²⁹⁶

²⁸⁷ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 91.

²⁸⁸ A Beregi Református Egyházmegye 1924. évi május hó 15-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SZENDREY István. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1925. 17. (Továbbiakban: BRE 1924. május 15-i jegyzőkönyve.)

²⁸⁹ A Beregi Református Egyházmegye 1925. évi április hó 29.-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SZENDREY István. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1926. 19. (Továbbiakban: BRE 1925. április 29-i jegyzőkönyve.)

²⁹⁰ A Beregi Református Egyházmegye 1926. évi május hó 5.-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SZENDREY István. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1927. 19. (Továbbiakban: BRE 1926. május 5-i jegyzőkönyve.)

²⁹¹ A Beregi Református Egyházmegye 1927. és 1928. években tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyvei. Szerk.: MOLNÁR Ferenc. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1929. 22. (Továbbiakban: BRE 1927. és 1928. évi jegyzőkönyvei.)

²⁹² A Beregi Református Egyházmegye 1929. évi március hó 15-én Beregszászban tartott rendkívüli közgyűlésének és 1929. év november hó 1-jén és 2-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyve. Szerk.: MOLNÁR Ferenc. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1930. 44. (Továbbiakban: BRE 1929. évi jegyzőkönyvei.)

²⁹³ TtREL I.8.c.2. 3. lap

²⁹⁴ Uo.

²⁹⁵ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 90.

²⁹⁶ BRE 1926. május 5-i jegyzőkönyve. 19.

Ez a református énekkar dalversenyekre is jelentkezet, ahol nemcsak egyházi és vallásos énekeket adtak elő, hanem világiakat, magyar népdalokat, melyekkel erősítették és összefogták a hazaszeretet érzését.²⁹⁷ Így részt vettek a *Kárpátaljai Országos Magyar Dalosszövetség* pünkösdi második napján rendezett versenyein, ünnepélyein 1934-ben – először fellépve, mert az előző évi nagyszőlősin nem voltak – Beregszászban („*két műdal és magyar dalok előadásával, általános elismeréssel*” találkoztak),²⁹⁸ 1935-ben Munkácson („Hajtogassuk a kancsókat” című Szini-dallal „*jól megérdemelt sikert*” értek el),²⁹⁹ 1936-ban Ungváron (különösen a „Kuruc dalegyveleg” tetszett a közönségnek tőlük, és „*szép eredményt*” szereztek itt),³⁰⁰ és 1937-ben Huszton.³⁰¹ Korláth azt írta, hogy 1938-ban a munkácsi dalosünnepen *felejthetetlen* élményt okoztak az ott egybegyűlteknél és egyben maguknak is az előadásukkal. A *Kassai Ujságban* azt írták velük kapcsolatban, hogy „*lélekemelő szépségűek*” voltak a Vörösmarty „Vén cigány”, a Méder-Ivánfy „Kuruc dalok”, és a Hubert K. „Szabadságdal” című énekek tőlük.³⁰² A kar jeligéje is elhangzott ekkor: „*Szívet rázó, lelkesítő, zengjen el a dal, zengjen a dal, – szabad, békés, boldog időt érjen – boldog szebb jövőt érjen, a magyar.*”³⁰³

Az egyházközség tulajdonához tartozó földek, templom, parókia 1937-ben 151 katasztrális holdat tett ki,³⁰⁴ ami az előző évek ismert adataihoz (lásd 6. táblázat) képest sokkal több, bár nincs arról információ, honnan kerültek hozzájuk földek.

A csehszlovák időkben ünnepek alkalmával a gyülekezetbe legációt teljesíteni az 1930-as évek közepétől minden évben³⁰⁵ jöttek a lelkész növendékek a *Losonci Református Teológiai Szemináriumból* Fornosra és Dercenbe (tudomásunk szerint először 1929-ben),³⁰⁶ mígnem a teológiai intézmény be nem zárta kapuit a Magyarországhoz visszacsatolást követően.³⁰⁷

Az első bécsi döntést után túlnyomó részt a Beregi egyházmegyéhez tartozott gyülekezetek kerültek vissza az anyaországhoz (csak 3 egyházközség maradt továbbra is cseh uralom alatt), melyek

²⁹⁷ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 90.

²⁹⁸ *Prágai Magyar Hírlap*, 13. évf., 113. szám. 7. 1934. május 18. Uo., 117. szám. 7. 1934. május 24.

²⁹⁹ *Kárpáti Magyar Gazda*, 11. évf., 26. szám. 2. 1935. június 23. *Kassai Ujság*, 97. évf., 131. szám. 8. 1935. június 7.

³⁰⁰ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 17. évf., 69. szám. 2. 1936. június 10. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évf., 133. szám. 10. 1936. június 11.

³⁰¹ *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf., 114. szám. 7. 1937. május 21.

³⁰² *Kassai Ujság*, 100. évf., 134. szám. 5. 1938. június 11.

³⁰³ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 90.

³⁰⁴ FODOR 2016. 340.

³⁰⁵ *Református Egyház és Iskola Uo.*, 16. évf., 13. szám 6. 1936. március 21. Uo., 21. szám. 6. 1936. május 23.

Uo., 51. szám. 6. 1936. december 19.

Uo., 17. évf., 11. szám. 11. 1937. március 13.

Uo., 20. szám. 7. 1937. május 15.

Uo., 51. szám. 7. 1937. december 18.

Uo., 18. évf., 14. szám. 6. 1938. április 2.

Uo., 22. szám. 6. 1938. május 28.

³⁰⁶ Uo., 9. évf., 48. szám. 11. 1929. dec 1.

³⁰⁷ PEYER-MÜLLER 1995. 21. 377.

a Magyar Református Egyház, azon belül a Tiszántúli Egyházkerület alá való fennhatóságát a zsinat hivatalosan 1939. március 1-jén a hagyta jóvá.³⁰⁸ Az egyházkerület, mely vezetője ezekben az években Révész Imre volt,³⁰⁹ két év múlva a visszacsatolt egyházközségekben tett látogatást, mint Fornoson is.³¹⁰

1. fényképmontázs: Korabeli képek a gyülekezeti élettel kapcsolatban³¹¹

A 1. fényképmontázs a gyülekezet mindennapjaihoz kapcsolódó történéseket ábrázol, mint a baloldali kép egy temetési menetet (középen fekete palástban a tiszteletes), míg a jobboldali egy halotti tort 1940-ből.

A második világháború kezdeti éveiben az egyházi élet is zavartalanul folytatódott Fornoson, mert például 1941-ben összes lakosságának 152%-a élt úrvacsorával. Ettől több mutatóval csak Dercen (158%) és Csetfalva (197%) rendelkezett.³¹² Ekkor a helyi lelkészi javadalom 1.186.59, a kongrua 907.44, a lakás pedig 523.51 pengő volt.³¹³

Korláth Gyula tiszteletes az öt szolgálatában segítő gondnokokról és presbiterekről a következőt írta ezekben az években: „Egyházunk történetében emlékezésre érdemlegesen kívánczik az a tisztelő elismerés, amivel mind a rég, mind a közelmúltban élt és jelenben élő hűséges és vigyázó kurátoroknak és presbitereknek tartozunk, akiknek munkája nyomán van megtartásunk; akiknek gondjuk volt mindig arra, hogy a fegyelem, az igazság és az irgalmasság mindig meglegyen.”³¹⁴

³⁰⁸ Uo. 374–378.

³⁰⁹ BALOGH Margit – GERGELY Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon, 1790–1992. Adattár*. História–MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1996. 133.

³¹⁰ A Beregi Református Egyházmegye 1941. évi június 6. napján Beregszászban tartott tanácsülésének jegyzőkönyve. Összeállította: GYÖRKE István. Kálvin nyomda, Munkács, 1942. 39. (Továbbiakban: BRE 1941. június 6-i jegyzőkönyve.)

³¹¹ BODNÁR Zsuzsanna: „Fehér gyász, fekete gyász.” Halotti szokások, temetési szertartások a régi faluban. In *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 49. évf., 2014, 3. szám. 85. 87.

³¹² A Beregi Református Egyházmegye 1942. évi február hó 23. napján tartott tanács- és bírósági ülésének, 1942. évi március hó 6. napján tartott időszaki bírósági ülésének, 1942. évi augusztus hó 24. napján tartott tanács- és bírósági ülésének, 1942. évi október hó 15. napján tartott gyűlésének és bírósági ülésének jegyzőkönyvei. Összeállította: GYÖRKE István. Kálvin nyomda Munkács. 1943. 163. (Továbbiakban: BRE 1942. október 15-i jegyzőkönyve.)

³¹³ A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1941. évi május hó 6–8. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Felelős kiadó: dr. BENEDEK Zsolt. Bethlen Gábor Irodalmi és nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1941. 557.

³¹⁴ TtREL I.8.c.2. 4. lap

1942-ben az egyháztanács tagjai közé tartozott Orosz Sándor gondnok, Bodnár János, N. Darcsi Sándor, Orosz András községi bíró, K. Kukri Mihály, Puskás Péter, P. Darcsi Mihály urbéres elnök, K. Darcsi Pál, Pap András, G. Darcsi Mihály, Kukri Vince helyettes gondnok, N. Kukri Sándor, Bányai Sándor egyházi tanácsosok.³¹⁵ Az 1942. október 15-i Bereg egyházmegyei közgyűlésen hívták fel a fornoszi presbitériumot, hogy az összes magyar református presbitert tömörítő Országos Presbiter Szövetségbe lépjenek be.³¹⁶ Arról azonban nincs további ismeretünk, hogy megtörtént-e ez.

3.3.1 Az iskola 1918–1944 között

Míg az 1918–1919-es iskolai évben igen, addig az 1919–1920-as tanévben, és még 1920 novemberében nem volt oktatás sehol sem. A novemberi egyházmegyei közgyűlésen olvasta fel Bertók Béla beregi esperes, hogy melyik egyházközségekben maradtak meg rendes állásukban a tanítók, hová nem kellett újat keresni. Varga András neve is elhangzott,³¹⁷ aki 1921. június 13-ai haláláig töltötte be az állást Fornoson. Az esperes úgy emlékezett meg róla, hogy „*zajtalan, csöndes munkás volt, de kötelességét híven teljesítő.*”³¹⁸

A fornoszi gyülekezeti vezetőség pályázatot hirdetett már 1921 júliusában fogadalmat tett református férfi tanítóknak orgonista kántortanítói állásra. Szeptember 1-jén elfoglalandó munka során 1–6. osztatlan osztályokat és ismétlőket kellett tanítani, szükség esetén pedig a lelkészt helyettesíteni. A tanítói lakáshoz tartozott 3 szoba, konyha, kamara, sertés és marha istálló, csűr.³¹⁹ Jelentkező híján augusztus végén a kérvények beküldési határidejét kitolták szeptember 30-ra,³²⁰ majd miután még mindig nem találtak senkit, az 1922 áprilisában tartott Bereg egyházmegyei gyűlésen közölték, hogy Fornoson R. Vozáry Margitot – Korláth feleségét – tanítónővé választották miután okmányai rendben voltak, és állásába ideiglenesen megerősítették.³²¹ Azonban a végleges tanítói szerepkör betöltésére a hirdetést továbbra is feladták,³²² és nem eredménytelenül, mert Bán (Baán) János személyében leltek tanítóra, akit majd novemberben a közgyűlés eskületételre hívott fel, ami hivatalos állás elfoglalásának az utolsó kötelezettsége volt.³²³ 1 évvel később Bán tanítási

³¹⁵ Magyarország közhivatalinak cím- és adattára. Állami, vármegyei, városi és községi hivatalok évkönyve 1942. IV. évfolyam. Főszerk.: Dr. Bellusi BAROSS Endre. Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára Kiadóhivatala, Budapest, 1942. 504.

³¹⁶ BRE 1942. október 15-i közgyűlésének jegyzőkönyve. 164.

³¹⁷ A Beregi Református Egyházmegye 1920. évi november hó 25-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1924. 3. 7.

³¹⁸ A Beregi Ref. Egyházmegye 1921. évi szeptember hó 15 napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1924. 3.

³¹⁹ *Rusinkói Magyar Hírlap*, 2. évf., 172. szám. 4. 1921. július 30.

³²⁰ *Uo.*, 197. szám. 4. 1921. augusztus 31.

³²¹ A Beregi Ref. Egyházmegye 1922. április hó 20. napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1924. 5.

³²² *Református Egyház és Iskola*, 2. évf., 22. szám. 4. 1922. május 28.

³²³ A Beregi Ref. Egyházmegye 1922. november 9-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1924. 6. 9.

eredménye jó osztályzatú volt,³²⁴ 1924-ben pedig dicséretes,³²⁵ majd 1925-ben és 1926-ban jelesként értékelték tanítási eredményét.³²⁶ 1927-ben azonban elhagyta fonsi kántortanítói állását, mert a júniusi és augusztusi pályázati hirdetések után végül október 9-én a presbitérium Bátky Béla felsőcsásji előkönyörgő kántortanítóvá választotta meg.³²⁷ Az ő a tanítási eredménye 1928-ban jó volt.³²⁸ Nem sok időt töltött el állásában, mert amikor Korláth a csehszlovák politika iskolára vonatkozó hatásáról írt, akkor következőképpen emlékezett vissza erre az időszakra: „*Sok bánkódásunk és szorongásunk volt iskolánk sorsa felett. Az 1931. évben eltávozás folytán megürült felekezeti tanítói állásunk pályázataira 4 éven át, egyetlen esetben sem akadt megfelelő teljesítésű egyén. Az állam pedig bőségesen küldte a különféle hitű s meggyőződésű állami tanerők hadát. Egyházunkon kívüli mivoltuk és bántott; közszellemük felháborított bennünket. Ezeket tapasztalva nem láttuk célszerűnek a betöltést, reménykedve abban, hogy a jó Isten nem hagyja el benne bízókat, jöhetnek még jobb idők és szellemek hozzánk. Kántor hiányunkon úgy segítettünk, hogy gyülekezetünk tagjai közül megfelelő tudású egyének megbízást nyertek e szolgálat teljesítésére.*”³²⁹ Emellé az új hatalom tanügyi hatóságai túlmagas helyi javadalmat állapítottak meg a felekezeti iskolákban tanítóknak, mely nagy terhet rótt sokszor a kárpátaljai egyházközségekre.³³⁰

Ahogy a visszaemlékezésben olvashattuk, 1931-től kezdve 4 évig az egyházközség vezetése pályázatot hirdetett a munkakör betöltésére, de eredménytelenül.³³¹ Nem tudjuk pontosan, hogy melyik évtől, de felekezeti iskola nem működött már Fonsoson. Helyette állami népiskola nyílt, és ide kerestek jelentkezőt 1937-ben és 1938-ban magyar tanítói állásra.³³² Azonban a vallásoktatás a nem református jellegű iskolában működött (melynek az igazgatója Fancsik András volt, mellette pedig tanított Cseh Júlia, Halász István és Tolnay Pál),³³³ és Korláthot dicséretben részesítették az 1940/41-es tanévben végzett tanításáért a „*keresztyén életre való nevelő-oktatás szempontjából.*”³³⁴

Az 1942 októberében tartott egyházmegyei közgyűlés felhívta több egyházközség, köztük a fonsi figyelmét arra, hogy „*3 év alatt iskoláikat életrehívják,*” vagy ha erre nincsenek megfelelő

³²⁴ BRE 1924. május 15-i jegyzőkönyve. 17.

³²⁵ BRE 1925. április 29-i jegyzőkönyve. 19.

³²⁶ BRE 1926. május 5-i jegyzőkönyve. 1927. 19.

BRE 1927. és 1928. évi jegyzőkönyvei. 22.

³²⁷ *Református Egyház és Iskola*, 7. évf., 26. szám. 11. 1927. június 26.

Uo., 33. szám. 10. 1927. augusztus 14.

BRE 1927. és 1928. évi jegyzőkönyvei. 87.

³²⁸ BRE 1929. évi jegyzőkönyvei 1930. 44.

³²⁹ TtREL I.8.c.2. 4. lap

³³⁰ BRE 1942. október 15-i jegyzőkönyve. 128.

³³¹ *Református Egyház és Iskola*, 9. évf., 35. szám. 7. 1931. augusztus 30.

Uo., 11. évf., 29. szám. 7. 1932. július 17.

Uo., 13. évf., 28. szám. 7. 1933. július 9.

Uo., 14. évf., 21. szám. 7. 1934. május 20.

³³² *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf., 293. szám. 12. 1937. december 25.

Kassai Ujság, 100. évf., 20. szám. 2. 1938. január 26.

³³³ Beregvármegye ismertetője 1940. 120.

³³⁴ BRE 1941. június 6-i jegyzőkönyve. 73. 79. 88. 91.

körülmények, akkor mondjanak le végleg és törvényes formában az iskolafenntartás jogáról.³³⁵ További jegyzőkönyveket nem sikerült fellelnünk, amelyek írnának az iskola újraindításáról, de az biztos, hogy a presbitérium 1943. február 28-án új kántortanítói díjlevelet fogalmazott meg. Eszerint a felekezeti iskola vezetésért, a kántori szolgálatért a templomban és temetéseken, énekkar irányításáért, az egyházi belmissziói munkákban való segédkezésért, a lelkész helyettesítéséért lakás, kert, 6 katasztrális hold szántóföld (60 pengő értékű), mindenkor kezdő tanítói fizetés 10 %-a az egyház pénztárából, fizetéskiegészítő államsegély és az egyházköztség által a tanítói nyugdíjintézeti fenntartói járulék fizetése járt, mint javadalom a munka elfogadása után.³³⁶

3.4. Korláth Gyula élete és lelkészi szolgálata 1944-ig

Korláth Gyula a Fornsói Református Egyházköztség életében az egyik legtöbb ideig szolgálatban lévő tiszteletese volt (1908–1953). Nagy szerepet töltött be az egyházköztség életében mind a világháborúk előtt, közben és után egyaránt. A 2. fényképen ő szerepel egy gyülekezettársaságában.

2. fénykép: Korláth Gyula papi öltözetben Orosz András bíró mellett³³⁷

Az egykori Bereg vármegye Barkaszó településén született 1878. augusztus 2-án. Édesapja, Korláth József református kántortanító volt, akinek irányítása és felügyelete alatt végezte el az öt elemi osztályt szülőfalujában. Korláth édesanyját Szegedy Juliánnának hívták.³³⁸

³³⁵ BRE 1942. október 15-i gyűlésének jegyzőkönyve. 128. 163.

³³⁶ TtREL I.1.u.3. 7. lap

³³⁷ A fényképet néhai Orosz András bíró unokája bocsátotta rendelkezésünkre, amit ezúton is köszönök neki.

³³⁸ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.

A Sárospataki Református Főgimnáziumban érettségizett 8 gimnáziumi osztály elvégzése után, majd ott hallgatott teológiát is.³³⁹ Tanulmányait befejezve Nagylónyán – szintén Bereg vármegyén belüli – Ecsedy Károly lelkész mellett volt segédlelképásztor 1903–1906 között. A beszüntetett kislónyai felekezeti iskolából a nagy- és kislónyai állami iskolába beiratkozott 84 kislónyai tanköteles gyerek vallás- és énektanításával bízták meg Korláthot.³⁴⁰ Az 1905–1906. iskolai év végén a záróvizsgálatok során az iskolaköri látogatók jelesként osztályozták tevékenységét, illetve édesapja is ezt az osztályzatot kapta barkaszói tanításaiért (Korláth József nem sokkal később, 1907-ben már nyugalmazott tanítóként szerepel a jegyzőkönyvekben).³⁴¹

Nagylónyáról a szomszéd faluba, Mátyusra hívták meg 1906. október 7-étől főállásba lelkésznek.³⁴² Az itt töltött másfél évi szolgálatának a vége felé 1908-ban a kislónyai gyülekezet felügyelő lelkésze is volt (az egyházvezetést addig Csatóry Dezső nagylónyai segédlelkész végezte), míg a gyülekezet lelkipásztora, Gerzsenyi István Budapesten tartózkodott súlyos betegsége gyógyítása miatt.³⁴³

Az 1908. április 6-ai egyházmegyei közgyűlésen titkos szavazást tartottak lelkészválasztás céljából a csonkapapi gyülekezet számára korábbi tiszteletesük elhalálozása miatt. A pályázók névsorának a felolvasása után Korláth Gyula más lelkészekkel együtt visszalépett az állás betöltésétől.³⁴⁴ Valószínűleg ekkor már értesülhetett arról, hogy Fornoson a megüresedett lelkészhelyre őt szeretnék meghívni, ami be is következett. 1908. június 21-i beiktatását követően megkezdte lelkészi pályáját a településen.³⁴⁵ Állásában szeptemberben erősítette meg a közgyűlés az esperes által beterjesztett okmányokat megfelelőnek tartva.³⁴⁶ 1908-ban a lelkészi jövedelem 1.957 korona 9 fillér volt, ám ebből a 2%-os nyugdíj járadék 39 korona 14 fillér, ami egy közepes lélekszámú gyülekezet lelkészeként reális volt a többi egyházközséghez mérve.³⁴⁷

Kántortanító édesapjától ének és zene iránti szeretetet örökölt, emellett a sárospataki főiskolai énekkarban 4 éven át volt *főprecentor*. Ezért is vette észre a fornosi gyülekezetbe való kerülésekor, hogy itt igen *buzgón*, de sok hibát ejtve énekeltek. A kántortanítóval beszélt erről, aki azt mondta, hogy ő is próbálkozott már ezt rendbe tenni, de ellenállásba ütközött az egyházközség részéről. Korláth erre úgy határozott, hogy az éneklést ő *megjavítsa*, de amikor ezt szóvá tette a vezetőknek,

³³⁹ Uo.

³⁴⁰ A Beregi Ev. Ref Egyházmegye 1906. évi szeptember hó 5-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás könyvnyomda”, Beregszász, 1906. 14.

³⁴¹ Uo. 9–10.

BRE 1907. július 18-i jegyzőkönyve. 22.

³⁴² Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.

³⁴³ BRE 1908. április 6-i jegyzőkönyve. 4.

³⁴⁴ Uo. 9.

³⁴⁵ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.

³⁴⁶ BRE 1908. szeptember 21-i jegyzőkönyve. 4. 24–25.

³⁴⁷ BRE 1908. április 6-ai jegyzőkönyve. 22.

azok – a visszaemlékezése szerint – megsértődtek.³⁴⁸ Így más módszert választott. 1908 szeptemberétől az iskolás gyerekekkel kezdte el gyakoroltatni az énekek szabályszerű éneklését az iskolában és azon kívül, a konfirmandusok nyári tanításán és 1910 telén ifjúsági alkalmakon. Igyekezetének az eredményét látva megbecsülést szerzett Fornoson. Még az egyházmegyei közgyűlésen is dicsérték a tevékenységeit: „Az énektanítás, melyet Korláth Gyula lelkes saját szorgalmából teljesített, kitűnő. Ugyancsak ő a felnőttek oktatásával is foglalkozott. Ifjúsági összejöveteleket tartott, melyeken vallás-erkölcsi, hazafias, közhasznú és egyéb ismeretterjesztő előadásokat tartott s megtanította a felnőtteket a szép éneklésre.”³⁴⁹ Tehát nem csak a fiataloknak szervezett alkalmakat, hanem külön a férfiaknak, külön az asszonyoknak is vasárnap esténként, ahol zsoltárok gyakorlásán kívül bibliaolvasást és népies felolvasást tartott. Később már lehetősége volt a már jól megismert ifjakból és férfiakból összeválogatott énekkar megszervezésére is. A következő kántor így már könnyen tudta a gyülekezet éneklését vezetni.³⁵⁰

Korláth Fornoson házasodott össze 1909. július 8-án R. Vozáry Margit munkácsi állami elemi iskolai tanítónővel. Feleségének az édesanyja György Erzsébet, édesapja pedig R. Vozáry Gyula, aki amellet, hogy munkácsi állami gimnáziumi tanár volt,³⁵¹ irodalomtörténeti író, lelkes magyar hazafi hírnevében is állt. Margitnak két testvéréről tudunk biztosan: az egyik lánytestvére R. Vozáry Erzsébet, aki elismert és nagyra becsült tanítónő volt a pápai református tanítóképző intézetben, s ahol közel 26 éven át tanított magyar, francia és német nyelvet.³⁵² Fiútestvére pedig – a már többször is említett – R. Vozáry Aladár volt.

Korláth Gyula és Margit házasságából 4 gyermek született: Juliánna 1910. április 9-én, József 1912. február 12-én, Margit 1920. április 26-án és Erzsébet 1922. október 30-án.³⁵³ Azt biztosan tudjuk, hogy utóbbi 3 gyereket mind ő keresztelte meg.³⁵⁴ Ezen kívül első gyermeke születése után magához vette bátyja, Korláth Albert repedei körjegyzőnek egyik kiskorú árváját, Korláth Saroltát, majd két évvel később, édesapja halála után özvegy édesanyját és testvérének másik kiskorú árváját, Korláth Ilonát. Önéletrajzában azt írta, hogy így nehéz anyagi helyzetbe kerültek, mert megnövekedett a család, és a fornoszi földek gyengén termettek. Emellett gondot okozott saját gyermekei, illetve Sarolta, Ilona neveltetése, iskoláztatása is. Az árvák helyzete megoldódott még Trianon előtt úgy, hogy tehetősebb rokonokhoz kerültek.³⁵⁵ Saroltából tanítónő lett Beregrákoson

³⁴⁸ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 89.

³⁴⁹ BRE 1914. november 3-i jegyzőkönyve. 15.

³⁵⁰ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 90.

³⁵¹ Uo. 88.

³⁵² Dunántúli Protestáns Lap, 38. évf., 31. szám. 2.

³⁵³ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.

³⁵⁴ Tiszántúli Református Egyházkerület Leváltára (TtREL) I.8.d.22. 112. : Születési akv. V.K. 71–72. lap; Születési akv. VI. 6. lap; Születési akv. V. 13. lap

³⁵⁵ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.

kezdetben 1923-tól,³⁵⁶ majd Nagyberegen 1926-tól.³⁵⁷ Özvegy Györke István beregújfalusi református lelkésszel való 1932. augusztus 18-i házasságát követően pedig Beregújfaluban is tanított.³⁵⁸ Ilona további sorsáról nem tudunk semmit.

Juliánna lányuk négy polgári iskolai magánvizsga után nagynénje – R. Vozáry Erzsébet – jóvoltából a Kecskeméti Tanítóképzőben tanítói oklevelet szerzett. Korláth azt írta, ahhoz, hogy a lánya *ittthon*, a Magyarországtól elszakított területen oktathasson, Pozsonyban a magyar nyelvű tanítóképzőben is képesítést kellett szereznie. Miután ezt megtörtént, tanított Szernyén, Fornoson, majd a Magyarországhoz történt visszacsatolást követően Munkácson és Beregszászban is. Itt ismerkedett meg Fancsik György állami tanítóval, akivel 1940. július 4-én házasodtak össze Fornoson. 1941. április 9-én született meg lányuk, Judit, Korláth első unokája.³⁵⁹

József fiukat a négy *magánpolgári után* íratják be a szülők a Beregszászi Magyar Gimnáziumba, ahol a 4–6. osztályokat végezte. Az érettségit a Munkácsi Kerületi Akadémián szerezte meg. Két évig cseh katonai szolgálatban volt, utána a Szernye-ármentesítő Társulatnál dolgozott. A bécsi döntést követő időszakban a magyar királyi postánál kapott munkalehetőséget Békéscsabán, majd Budapesten. Utóbbi helyen *posta-központi számtiszt* volt.³⁶⁰ 1942. június 23-án megházasodott, Zámory Sándor református lelkész lányát, Gyöngyit – posta díjnoknőt – vette nőül a hetei templomban.³⁶¹

Margit és Erzsébet lányukat *a cseh megszállás alatt* a munkácsi magyar nyelvű 1–4. polgári iskolába adták be. Margit ezután édesanyja mellett volt a háztartásban segítség. 1942-ben részt vett egy féléves tanfolyamon a munkácsi kereskedelmi iskolában, ahol gyors gépírást és kereskedelmi tárgyakat tanult. Ezalatt Erzsébet tovább vitte a családi hagyományt, ő is tanítónőnek tanult a legközelebbi tanítóképzőben, Munkácson.³⁶²

Korláth Gyula életére visszatérve az 1930-as években több tisztséget is betöltött az egyházmegyében. 1930-ban lelkészi aljegyző,³⁶³ 1933-ban egyházmegyei tanácsbíró volt.³⁶⁴ Utóbbi beosztásba megválasztották 1936 szeptemberében,³⁶⁵ azonban ismeretlen okokból a november 12-i közgyűlésen lemondott.³⁶⁶

³⁵⁶ A Beregi Református Egyházmegye 1924. évi október hó 30-án Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette: SZENDREY István. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1925. 9.

³⁵⁷ BRE 1927. és 1928. évi jegyzőkönyvei. 9. 27.

³⁵⁸ Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (TtREL) I.8.d.22. 112. Házassági akv. VI. 13. lap
BRE 1941. június 6-i jegyzőkönyve. 77.

³⁵⁹ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.

³⁶⁰ Uo. 89.

Posta és Távirat Rendeletek Tára, 50. szám. 10. 1941. október 17.

³⁶¹ *Az Óslakó*, 5. évf., 25. szám. 3. 1942. június 28.

³⁶² Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 89.

³⁶³ *Református Egyház és Iskola*, 10. évf., 47. szám. 5. 1930. november 23.

³⁶⁴ Uo., 13. évf., 39. szám. 6. 1933. szeptember 6.

³⁶⁵ *Kassai Ujság*, 98. évf., 221. szám. 4. 1936. szeptember 25.

³⁶⁶ *Református Egyház és Iskola*, 16. évf., 52. szám. 5. 1936. december 26.

A csehszlovák hatóságok nemcsak a rongyos katonák esetekor figyeltek fel a tiszteletesre, hanem már előtte is. Láthattuk, hogy a gyülekezeti alkalmak során erősítette a község lakóiban a magyar identitást, és gyermekeit magyar iskolákba íratta be. A cseh megszállás alatt „mindenütt nyíltan vallotta magát magyarnak,”³⁶⁷ végig a magyar kisebbség, a nemzeti eszme iránt volt elhivatott egész családjával együtt. Csendesen, de aktív munkálkodott,³⁶⁸ nem politizált, mégis a következők esetekre emlékezett vissza: „A járási csendőrség változó személyzete gondot tartott arra, hogy minden dolgomban lehető világos képet lásson felőlem. Tette ezt állandó érdeklődés által irántam és családom iránt. Nagy szálla voltam a szemükben, jól tudtam, mert familiáris helyzetem sehoggy sem volt előttük bizalomteltjes. Én soha som politizáltam érezve az ezzel járó veszélyek következmények súlyát, mégis igen sok zaklatásnak és megbízhatatlanságnak voltam szenvedő részese különösen gyermekeim nyaraltatása körül. (...) Az 1938. évi szeptember 24-i mozgósítás reggelén 7 órakor istentisztelet után (...) Jönnek értem, hogy siessek mert keres a csendőrparancsnok. A kapunál teljes szigorúsággal rám szól, hogy menni kell Kerepecre, de azonnal. (...) 8. órakor Kerepecen voltunk, ahol már várt hasonló előállításban Füsti László tanító barátom, akit reggeli 4 óra után költöttek fel nyugalmából és sem mosdani, sem reggelizni nem volt ideje. Kerepecen 1 órai várakozás után a telefon beszélgetés alapján, a parancsnok azt az utasítást kapta, hogy mindkettőnket azonnal kísérjenek Munkácsra a katonai parancsnokságra. 11 óra tájban benn voltunk s (...) kettős csendőri fedezet mellett vonultunk be a kaszárnyába s ott a hadparancsnoki osztály irodája előtt 3/4 órai ácsorgás után jelenti a bekísérő parancsnok, hogy a járási hivatalhoz megyünk. A járási főnök udvarias figyelemmel fogad s arra ad komoly intést, hogy az állam ellen ne tegyünk ne beszéljünk. Mi azt azzal, hogy eddig sem politizáltunk megígértük s ezzel szabadon bocsátottak. A mozgósítás utáni időben még inkább volt alkalmunk a csendőrség állandó megfigyelését tapasztalnunk. Egészen ártatlan fiam, többszöri állás után való kérelmezését minden megokolás nélkül utasították el. Véletlenül egy esetben megtudtam az okát miért nem alkalmazhatják. A bizalmasan jelentő e megjegyzést olvasta felőle, hogy kém gyanús. Honnan vették e súlyos vádat ellene, soha sem tudtam meg.”³⁶⁹

Az 1938. október 11-i rongyos katonák és a csehek közötti harcok után Korláthék eltemették honfitársaikat, majd a csehszlovák hatalom által kihirdetett rögtönbíráskodási eljárás ellenére, Korláth feleségével és *legbizalmasabb embereivel* – Darcsi István *gazdálkodóval* és Orosz Andrással – napokon át rejtegettek néhány rongyos katonát, közülük név szerint Prém Józsefet, dr. Sági Józsefet, Mikus Antalt és Szentiványi Deák Sámuel.³⁷⁰ Prém József kecskeméti városi számtiszt hazatérése

³⁶⁷ FODOR 2016. 345.

³⁶⁸ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 89.

³⁶⁹ PETHEŐ Attila – TÖMÖSKÖZI Ferenc: Tárnok Gyula szürke könyve – Adattár az 1918–1938 években cseh megszállás alatt élő felvidéki református egyház történetének megírásához. Calvin J. Teológiai Akadémia, Komárom, 2022. 744–745. (Továbbiakban: PETHEŐ Attila – TÖMÖSKÖZI Ferenc 2022.)

³⁷⁰ *Az Őslakó*, 3. évf., 42. szám. 2.

után emlékezett vissza arra, hogy 1938. október 18-án érkezett meg néhány társával Fornosra, amikor is a környéken széttöredezett csapatait gyűjtötte össze, majd október 21-én Kisgát községébe mentek.³⁷¹ Ezzel szemben Korláth más dátumra emlékszik vissza, amikor az esetről ír: „(...) okt. 13-án este 7 óra tájban 4 bujdosó szabadcsapatbeli ifjú keresett meg irgalmat esdve, hogy adjunk nekik pihenő szállást a csűrben mert nagyon fáradtak és meghűltek s ha kipihenik magukat tovább mennek. Nagy félelmek között e merészségre elszántuk magunkat sőt feleségem szegény éhezőket ennivalóval is kínálta, mert bizony nagyon megéheztek. Másnap tőlünk eltávoztak egy más gazda csűrjébe, ahova alkalmasabbnak látszott bevonulniuk. Itt voltak okt.18-ig amely idő alatt kipihenték magukat. Innen való távozásuk azzal a szándékkal volt, hogy vagy Lengyelbe, vagy vissza Magyarországra mennek.”³⁷²

Azonban pontos dátum ide vagy oda, a csehek ezt az elrejtőztetést megtudták a kínzásnak alávetett, Gáton elfogott katonáktól: „Borzalmas kegyetlenséggel vallatták őket s ki vallották, hogy nálam és Deresi István fornosi lakosnál mennyi időt töltöttek és hogy ez idő alatt feleségem táplálta titokban őket. Okt. 21-én délután 3. órakor három csendőr jelent meg nálam és kérdést intézett hozzám, hogy állítólag 4 felkelő magyar volt itt és Deres Istvánnál és feleségem adott nekik enni, sőt távozáskor élelemmel és térképpel is elláttuk. Én semmit határozottan nem feleltem s a csendőrök eltávoztak. (...) Okt. 23-án vasárnap reggel 6 órakor ismét megjelentek a csendőrök, magukkal hozták Deresi Istvánt is és felszólítottak, hogy a kérdéses ügyben menni kell Kerepecre a csendőrségre, ahol kifognak hallgatni bennünket. Kerepecen 9. óra tájban egy autóból egy főhadnagy és Prém József felkelő szálltak ki. Engem mielőtt ezek megérkeznének a parancsnok külön szobába rendel, hogy ne legyek együtt az ott levő többi vádlottakkal már a megérkezésükkor. Rövid szembesítés után bejön hozzám is a főhadnagy és utána Prém és azt kérdezi Prémtől rám mutatva, ismer-e engem? Prém igen szomorúan, de határozottan megmondja hogy ismer és ki vagyok. Én nálam sötét este láttam Prémet szép derék, daliásnak, bizony ez összetört roszkatag emberben alig láttam életet s kérdésére, hogy hát én ismerem-e Prémet, határozatlanul feleltem, talán láttam. Rám förmed a főhadnagy úr a kitálat, hogy soha se tagadjak, mert a csendőrség jól ismer engem és sok mindent tud rólam. Mondom neki, főhadnagy úr, intelligens emberek vagyunk, hallgasson meg. Rám ordít és mondja: „hallgasson maga! Ez nem intelligencia, ez magyarság. Kell nektek magyarság? Majd lesz nektek megálljatok!” Én elhallgattam. Pár perc múlva Prémet otthagya eltávozott közben megláncoltatva Prémet és a derceni vádlottakat, de minket nem. A vallomás, azaz kihallgatás délután négy óráig tartott, amikor kocsimra felszálltak és két csendőr fedezettel a munkácsi járásbírósi fogházba vitettünk. Másnap okt. 24-én a munkácsi járásbírósi engem kihallgatásom után feltételesen szabadlábra helyezett.”³⁷³

³⁷¹ Kecskeméti Ellenőr, 3. évf., 5. szám. 1–2. 1939. január 6.

³⁷² PETHEŐ Attila – TÖMÖSKÖZI Ferenc 2022. 745.

³⁷³ Uo. 745–746.

Csakhogyan október 29-én Fornosra érkező csendőrség előbb Korláthot, majd a Munkácson tartózkodó, foglyul ejtett bátyja után menő R. Vozáry Margitot letartóztatta. Ungvárra vitték őket a csehszlovák államügyészség fogházába. Az itt töltött napokról így írt: „*Ott külön, külön cellába helyeztek el igen, igen szomorú szívvel, mert ilyet soha sem gondoltunk vagy próbáltunk. A legszigorúbb őrizet és bánásmód súlya alatt testileg s bizony lelkiileg egyaránt megrendülve nehéz szenvedésben volt részünk.*”³⁷⁴ Végülis ez az állapot nem tartott sokáig, mert a bécsi döntés utáni másnap, november 3-án a magyar letartóztatott embereket kiengedték a fogházból, így kiszabadultak a tiszteletesék.³⁷⁵

Örült a Magyarországhoz való visszakérülésnek, és reményteljesen tekintett a jövő felé: „*A nagy hazaérkezés és örvedezés idején mikor visszanézünk a tűnő időkre, azzal a vigadozó szívvel lélekkel tekintünk szép jövőnk felé, hogy nem aggódunk többé sem iskolánk sorsán sem egyházunk oszlopai megremegésén. Hiszen itthon, az édes Anya kebelén melegszünk, aki legjobban ismeri gyermekeinek szükségét s megadja azt, édes szeretettel, amire életünknek szüksége van.*”³⁷⁶

A rongyos katonák mély hatást gyakoroltak rá, mert következő években az október 11-i csata évfordulóin a számukra állított sírkőnél tartott megemlékezéseken többször is mondott beszédet, mint 1941-ben és 1943-ban is.³⁷⁷

Tevékenységeit, amit a csehszlovák időkben tett, nem feledték el azokban az időkben sem. Az 1940. október 8-án tartott Bereg vármegyei közgyűlésen osztották ki *Budapest székesfőváros* által készített 134 emlékérmét azoknak, akik a cseh uralom alatt rendíthetetlenül kitartottak a magyar ügy mellett. Korláth Gyula is részesült az emlékérmében, ahogy sógora, R. Vozáry Aladár is.³⁷⁸ Szintén a cseh megszállás alatti magyar magatartásáért, magyar munkavégzéséért 1941-ben Nemzetvédelmi Keresztet kapott.³⁷⁹

A kezdeti éneklési szokások összeütközéseinek a rendezése után sikerült a fornosi gyülekezettel jó kapcsolatot kialakítania, mert ezzel kapcsolatban a következőket jegyezte fel: „*Híveimmel gyülekezetemben az eltelt időm alatt – Istennek legyen hála – békességben egyetértésben éltem, az ő szelíd, békességszerető természetökökkel nekem ez nem volt nehéz.*”³⁸⁰

A 16. században létrejövő Fornosi Református Egyházközség a lakosság csökkenése miatt kezdetben többször is a szomszéd falu, Dercen egyházközségének volt a fiókegyháza, később pedig neki lett Munkácsújfalu és Alsó-Schönborn egy időre. A mocsár áradásai miatt új helyre költöző lakosok a 18. században új paplakot és fatemplomot építettek az egyháznak adományozott földeken. Utóbbi az évszázadok alatt a falu lakosság szám növekedése miatt gyarapodó gyülekezet számára nagyobbítani

³⁷⁴ Uo. 746.

³⁷⁵ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 91.

³⁷⁶ TtREL I.8.c.2. 5. lap

³⁷⁷ Kárpáti Híradó, 18. évf., 241. szám.

Uo., 20. évf., 230. szám. 3.

³⁷⁸ Kárpáti Magyar Gazda, 16. évf., 41. szám. 1. 1940. november 17.

³⁷⁹ Az Óslakó, 4. évf., 40. szám. 4. 1941. november 16.

³⁸⁰ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 91.

kellett, majd anyagilag erősnek érezve magát egy kőtemplomot épített, mely 1895-ben készült el, és ma is áll. Azonban az épület a 8 évvel később tűzvész miatt kárt szenvedett, de adományok és segélyek segítségével helyreállították, és a több 100 éves harangok helyébe újakat öntöttek.

A 18. század végén alapított felekezeti iskola többször is kifogásolható volt a Beregi egyházmegye által. A gyülekezeti vezetőség nem volt szigorú a tankötelesek mulasztását illetően, emellé többször is felszerelésbeli és tanár hiánnyal szembesültek. Bár az pozitívnak mondható, hogy az első világháború alatt az oktatás zajlott, volt ki tanítson.

A már korábbi évtizedek alatt többször is segélyekre szoruló farnosi egyházközség a csehszlovák időkben megsínylette. Az új vezetés nem mindig viszonyult támogatóan az egyház felé, magas tanítói jövedelmeket állapítottak meg, melyeket nem bírtak elhordozni a gyülekezetek. Ezekben az időkben nagy szükség volt az 1908-ban idekerülő Korláth Gyula által szervezett magyar identitást ápoló alkalmaknak. Lelkészsége alatt gazdag volt az egyházközségi élet, énekkart is alakított. Az első világháborúkor elvitt harang helyébe 1923-ban újat öntettek, és 7 évvel később felújították a templomot. Az iskolával kapcsolatban azonban továbbra is gondok adódtak, többször is tanítóhiánnyal találkoztak, míg az államvezetés küldte a különböző hitű tanítókat. Végül az 1930-as évektől bezárta kapuit az egyház által fenntartott iskola, és egy állami nyílt.

A farnosi gyülekezet életében meghatározó Korláth Gyula mindvégig kiállt magyarsága mellett a két világháború között, magyar szellemben nevelte feleségével együtt 4 gyermekét. Majd saját szabadságát kockáztatva bújtatott néhány gyülekezeti taggal együtt a Rongyos Gárda tagokat, és elhunyt társaikról a következő években többször is megemlékezett.

ÖSSZEFOGLALÓ

A szakdolgozatom legfőbb célja az volt, hogy bemutassam Fornos és a Fornosi Református egyházközség múltját meghatározó eseményeket az 1867–1944 közötti időszakban, elsősorban levéltári és korabeli források, adatbázisokban található kiadványok és tudományos munkák által, mely még mindeddig nem képezte tudományos kutatás tárgyát.

Az első fejezetben ismertetett Fornos település- és gyülekezettörténeti historiográfiájáról elmondható, hogy a község múltját főleg emlékkönyvből, monográfiából, korabeli sajtótermékből, és statisztikai adatokból lehet rekonstruálni, míg az egyházközségét levéltárban őrzött egyházmegyei jegyzőkönyvekből és az egyházközségről fennmaradt iratokból. Ezek között persze vannak átfedések, egyes településtörténeti leírások is írnak a gyülekezet életéről, mivel a falu lakossága nagyrészt a református hitet gyakorolta.

A második fejezetben a 14. századtól tárgyalt községi történetből kiderült, hogy a magyarok lakta kisközséget az évszázadok alatt több járvány tizedelte, és mocsár áradásai miatt kellett a falu mai területére költözniük. Nagy változások Fornost a kiegyezést követően nem érték, bár földbirtokosai, földviszonyai változtak ebben az időben, illetve lakosságának a száma az 1880-as évektől kezdett fokozatos növekedni. A Munkácsi járás határákörébe is ekkor került, és maradt is a csehszlovák időkben, a fornosiak által is részt vett első világháborút követő évtizedekben. Az új államhatalom politikáját többször is megsínylették a falu lakói, nem bírták elhordozni az adóterheket, míg a vezetőség részéről érdektelenséggel szembesültek. Ez megváltozott – az első bécsi döntést követően – a Magyarországhoz való visszakerüléskor, mert különféle akciók által támogatásokat kaptak: útjavítás, ivóvíz probléma, egészségügyi helyzet oldódott meg.

A harmadik fejezetben bemutatott, évszázadok alatt kiépülő és erősödő, földekkel gyarapodó egyházközség az évtizedek alatt lélekszámához igazodva javításokat, építkezéseket hajtott végre, mint mikor 1895-ben kőtemplomot épített fel a régi fából készült helyébe, és ez mind a mai napig áll. Azonban több megpróbáltatást is ki kellett állni, mikor tűzvész pusztított, majd amikor az ezt követően készített harangját elvette a hadvezetőség az első világháború alatt. Bár különböző segélyeket, segítséget kapott, amikor szükség volt arra, az évek teltevel kevés javulás történt az általa működtetett iskola oktatási színvonala terén, anyagiak és tanárok hiányában csak romlottak a tanítási körülmények, főleg a csehszlovák időkben, amikor semmi támogatást nem, inkább csak terhelést kapva végül megszüntették azt. Ezekben az időkben különösen fontos volt Korláth Gyula lelkeszi tevékenysége, amikor a magyarság érzetét erősítette alkalmak során az egyházközségben. Kitüntetéssel is díjazták e tevékenységét, illetve amikor – rögtönbíráskodás ellenére – a kárpátjai földek visszaszerzését előkészítő Rongyos Gárda tagokat bújtatott.

A bevezetőben felállított célokat – úgy vélem – sikerült elérnem. Megfogalmazódott bennem egy általános kép Fornos községi és gyülekezeti történetéről a szovjet éra kezdetéig. A kutatás során többször találtam magam nehézséggel szemben, mivel a téma sokszínű forrásai miatt egy-egy eseménnyel kapcsolatban különböző, néha ellentétes tényeket találtam, illetve több évről nem volt elegendő információ. A kutatási témát lehetséges még folytatni a feltárt tények, információk elemzése, összefoglalása terén, illetve a kronológiai továbbhaladás irányában is.

РЕЗЮМЕ

Основною метою моєї кваліфікаційної роботи було представити події, що визначили минуле Форноша і реформатської релігійної громади с. Форнош в період 1867–1944 роками, головним чином на основі архівних джерел і тогочасних публікацій, в цифрових базах даних і наукових праць, що до цього часу не було предметом наукового дослідження.

Стосовно описаної в першому розділі історіографії поселення та церковної історії Форноша можна сказати, що минуле села можна реконструювати за монографією, тогочасною пресою та статистичними даними, а церковну історію – за єпархіальні протоколи та парафіяльні документи, що збереглися в архівах. Серед них, звичайно, є збіги, деякі історичні свідчення про селище також описують життя релігійної громади, оскільки населення села було переважно реформатського віросповідання.

У другому розділі – де висвітлюється історія села від 14-го століття до 1944-го року – стало зрозуміло, що невелика громада (населена угорцями), яке протягом століть було знищене кількома епідеміями, а через затоплення болота змушене було переїхати на своє теперішнє місце. Форнош не зазнав значних змін після австро-угорський компроміс, хоча його землевласники та земельні відносини змінилися в цей період, а населення почало поступово зростати з 1880-х років. У цей час він також став частиною Мукачівського району і залишався таким протягом чехословацького періоду. У міжвоєнний період політика нової державної влади призвела до кількох випадків дефіциту серед мешканців села, в той час як державні керівники ставилися до них байдуже. Це змінилося в 1938 році, коли вони були повернуті до Угорщини, тому що вони отримали підтримку через різні дії: ремонт доріг, проблеми з питною водою, була вирішена ситуація з охороною здоров'я.

Протягом десятиліть релігійної громади, представлене в третьому розділі, робила вдосконалення та будівельні роботи, щоб пристосуватися до зростання свого населення, як, наприклад, кам'яна церква, збудована в 1895 році замість старої дерев'яної, яка стоїть і сьогодні. Однак, їй довелося витримати кілька випробувань і негараздів, наприклад, коли вона була знищена пожежею і коли її 10-річний дзвін був забраний під час Першої світової війни. Хоча отримувала різноманітну допомогу і підтримку, коли вона була потрібна, з роками освіта в школі, якою вона керувала, майже не покращилася, а умови викладання погіршувалися через брак коштів і вчителів, особливо за часів Чехословаччини, аж до її остаточного закриття. У ці часи пастирська діяльність Дьюли Корлата була особливо важливою, оскільки він багато зробив для того, щоб виховати та підтримувати угорської громади. За цю діяльність він також

був нагороджений медаллю, а також за те, що невідомих, так званих «рондьош» (обдертих) солдатів, ризикуючи власною свободою.

Вважаю, що досягнула цілей, які поставила перед собою у вступі. У мене склалася загальна картина історії село і релігійної громади Форноша до початку радянської епохи. В ході дослідження зіткнулася з деякими труднощами, через різноманітність джерел по темі, знаходила різні, іноді суперечливі факти про одні події, або було недостатньо інформації про декілька років. Тема дослідження може бути розвинута з точки зору аналізу та узагальнення знайдених фактів та інформації, а також з точки зору хронологічного розвитку.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM JEGYZÉKE

I. Publikálatlan levéltári források:

1. Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Debrecen:
 - a. I.1.u.3. doboz. 2–7. lapok
 - b. I.8.c.2. doboz. 1–8. lapok
 - c. I.8.d.22. doboz
 - i. 112. Házassági akv. VI. 13. lap
 - ii. 112. Születési akv. V. 13. lap
 - iii. 112. Születési akv. V.K. 71–72. lap
 - iv. 112. Születési akv. VI. 6. lap

II. Publikált források

2. „Mellyet még az régi atyáink is birtanak”. Bereg, Ugocsa és Közép-Szolnok református egyházlátogatási jegyzőkönyvei, 1808/1809. Szerk.: SZABADI István. Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Debrecen, 2001.
3. A Beregi Ev. Ref Egyházmegye 1884. év február hó 26–29-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. Nagy Lajos és Sallay Gyula Gyorssajtója, Beregszász, 1884.
4. A Beregi Ev. Ref Egyházmegye 1885. évi márczius hó 3–5-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. Nagy Lajos és Sallay Gyula Gyorssajtó, Beregszász, 1885.
5. A Beregi Ev. Ref Egyházmegye 1886. évi márczius hó 9., 10., 11-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. Nagy Lajos és Sallay Gyula Gyorssajtója, Beregszász, 1886.
6. A Beregi Ref. Egyházmegye 1890. évi szeptember hó 13-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász. 1890.
7. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1892. évi márczius hó 29–30-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1892.
8. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1892. évi november hó 14-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SÜTŐ Kálmán. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1892.

9. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1893. év október hó 12. és 13-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1893.
10. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1893. évi márczius hó 21. és 22-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadták: JÁSZTER József és SZABÓ Károly. Beregszász, 1893.
11. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1894. évi ápril hó 25. 26. és 27-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1894.
12. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1895. évi augusztus hó 12., 13-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1895.
13. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1896. év augusztus hó 24-, 25-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1896.
14. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1896. év márczius hó 17., 18-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1896.
15. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1897. év augusztus hó 30., 31. és szept. 1-ső napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1897.
16. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1897. évi márczius hó 24., 25-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: ZÁMBORY Béla. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1897.
17. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1898. év szeptember hó 20-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SIMON Andor. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1898.
18. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1899. év márczius hó 21-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SIMON Andor. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1899.
19. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1900. évi szept hó 27–28-ik napjain Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SIMON Andor. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1900.

20. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1902. évi április hó 15–16-ik napjain Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1902.
21. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1902. évi október hó 2-ik napjain Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1902.
22. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1902. évi október hó 2-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1902.
23. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1903. évi április hó 16–17-ik napján Beregszászban tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1903.
24. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1903. évi október hó 6-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1903.
25. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1904. évi április hó 7-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1904.
26. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1904. évi szept. hó 8-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SZENTIMREY József. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1904.
27. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1906. évi április hó 6-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász, 1906–11.
28. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1905. évi május hó 2-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás könyvnyomda”, Beregszász. 1905.
29. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1906. évi szeptember hó 5-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás könyvnyomda”, Beregszász. 1906.
30. A Beregi Ev. Ref. Egyházmegye 1906. évi szeptember hó 5-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás könyvnyomda”, Beregszász, 1906.

31. A Beregi Ref. Egyházmegye 1907. évi július hó 18-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1907.
32. A Beregi Ref. Egyházmegye 1908. évi április hó 6-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908.
33. A Beregi Ref. Egyházmegye 1908. évi szept. hó 21-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908.
34. A Beregi Ref. Egyházmegye 1909. szept. hó 8-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór Könyvnyomdája, Munkács, 1909.
35. A Beregi Ref. Egyházmegye 1910. évi április hó 19-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Engel Jenő könyvnyomdája, Beregszász, 1910.
36. A Beregi Ref. Egyházmegye 1910. augusztus hó 22-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Engel Jenő könyvnyomdája, Beregszász, 1910.
37. A Beregi Ref. Egyházmegye 1911. évi április hó 20-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Engel Jenő könyvnyomdája, Beregszász, 1911.
38. A Beregi Ref. Egyházmegye 1912. évi április hó 10-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Beregszász, 1912.
39. A Beregi Ref. Egyházmegye 1912. évi augusztus hó 28-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1912.
40. A Beregi Ref. Egyházmegye 1914. évi november hó 3-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1914.
41. A Beregi Ref. Egyházmegye 1915. évi szeptember hó 28-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1915.

42. A Beregi Ref. Egyházmegye 1916. évi szeptember hó 20-án Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1916.
43. A Beregi Ref. Egyházmegye 1917. évi április hó 12-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1917A Beregi Ref. Egyházmegye 1917. évi április hó 12-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1917.
44. A Beregi Ref. Egyházmegye 1917. évi szeptember hó 19-án Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1917.
45. A Beregi Református Egyházmegye 1920. évi november hó 25-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1924.
46. A Beregi Református Egyházmegye 1920., 1921., 1922. és 1923. évi közgyűléseinek jegyzőkönyve. Kálvin nyomda, Beregszász. 1924.
47. A Beregi Ref. Egyházmegye 1921. évi szeptember hó 15 napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1924.
48. A Beregi Ref. Egyházmegye 1922. április hó 20. napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1924.
49. A Beregi Ref. Egyházmegye 1922. november 9-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1924.
50. A Beregi Református Egyházmegye 1924. évi május hó 15-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SZENDREY István. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1925.
51. A Beregi Református Egyházmegye 1924. évi október hó 30-án Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette: SZENDREY István. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1925.
52. A Beregi Református Egyházmegye 1925. évi április hó 29.-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SZENDREY István. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1926.
53. A Beregi Református Egyházmegye 1926. évi május hó 5.-ik napján Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SZENDREY István. Kálvin Nyomda, Beregszász. 1927.
54. A Beregi Református Egyházmegye 1927. és 1928. években tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyvei. Szerk.: MOLNÁR Ferenc. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1929.

55. A Beregi Református Egyházmegye 1929. évi március hó 15-én Beregszászban tartott rendkívüli közgyűlésének és 1929. év november hó 1-jén és 2-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyve. Szerk.: MOLNÁR Ferenc. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1930.
56. A Beregi Református Egyházmegye 1941. évi június 6. napján Beregszászban tartott tanácsülésének jegyzőkönyve. Összeállította: GYÖRKE István. Kálvin nyomda, Munkács, 1942.
57. A Beregi Református Egyházmegye 1942. évi február hó 23. napján tartott tanács- és bírósági ülésének, 1942. évi március hó 6. napján tartott időszaki bírósági ülésének, 1942. évi augusztus hó 24. napján tartott tanács- és bírósági ülésének, 1942. évi október hó 15. napján tartott gyűlésének és bírósági ülésének jegyzőkönyvei. Összeállította: GYÖRKE István. Kálvin nyomda Munkács. 1943.
58. A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. Kötet. Szerkesztette és kiadja: Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1882.
59. A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Szerkeszti és kiadja: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1902.
60. A Magyarországi Ev. Ref. Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1900. április 24–27. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Kiadta: SASS Béla. Városi nyomda, Debrecen, 1900.
61. A Magyarországi Ev. Ref. Egyház egyetemes névtára az 1886. évre. Szerk.: TÓTH Sámuel. Hornyánszky Viktor Könyvnyomtató Intézménye, Budapest, 1887.
62. A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1941. évi május hó 6–8. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Felelős kiadó: dr. BENEDEK Zsolt. Bethlen Gábor Irodalmi és nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1941.
63. A Magyarországi Református Egyház egyetemes névtára az 1911. évre. A Református Egyetemes Konvent hivatalos kiadványa. Szerk.: HEGEDŰS János. Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája, Nagybecskerek, 1911.
64. Beregi Református Egyházmegyei rajz 1907. évről. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908.
65. Beregi Református Egyházmegyei rajz 1908. évről. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908.
66. II. József népszámlálásának községi adatai. Szerk.: DANYI Dezső, FARAGÓ Tamás és LÁSZLÓ Géza. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet Történeti Demográfiai Füzetek 15. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.

67. Itt viharzott át felettünk... I. kötet. Református lelkész-önéletrajzok Kárpátaljáról és Partiumból, 1942-ből. Szerző: SZABADI István. TtREL, Debrecen, 2008.
68. Központi Statisztikai Hivatal: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Szerk.: dr. KEPECS József. Budapest, 1996.
69. Központi Statisztikai Hivatal: Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Szerk.: dr. KEPECS József. Budapest, 2000.
70. PETHEŐ Attila – TÖMÖSKÖZI Ferenc: Tárnok Gyula szürke könyve – Adattár az 1918–1938 években cseh megszállás alatt élő felvidéki református egyház történetének megírásához. Calvin J. Teológiai Akadémia, Komárom, 2022.
71. ZÁGONI Á. Károly: A nagytiszteletű Beregi Egyházmegye emlékkönyve. Szerk.: KUJBUSNÉ MECSEI Éva, NAGY Ferenc. Nyíregyháza, 2005.

III. Korabeli kiadványok

72. A Magyar Korona országainak Helységnévtára 1913.
73. A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Első kötet. A magyar mezőgazdaság statisztika fejlődése s az 1895. évi VIII. törvénycikk alapján végrehajtott összeírás főbb eredményei községenként. Szerkesztette és kiadja: Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvény-társaság, Budapest, 1897.
74. A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője. Huszadik évfolyam (1886). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1887.
75. A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője. Huszonharmadik évfolyam (1889). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890.
76. A visszatért Felvidék adattára. Szerk.: CSATÁR István és ÖLVEDI János. Mahrottó és Tsa. „Rákóczi” Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939.
77. Akadémiai Értesítő. Szerk.: HEINRICH Gusztáv. Huszonnyolczadik kötet. 1917. Évfolyam. 325–336. füzet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1917.
78. BALOGH János: Munkács-vár története. „Kárpát” Könyvnyomda, Munkács, 1890.
79. Beregvármegye ismertetője. Szerk., összeáll.: RÉTI Béla. Ludvig István könyvnyomda, Miskolc, 1940.
80. Depaul Szent Vince Szeretet-leányai vezetése alatt álló Ranolder-Intézet tanítóképzőjének, liceumának, polgáriskolájának és kisdóvójának évkönyve az 1938–39. Közzétette: KÓKAY Júlia ladislaa nővér igazgató. Budapest, 1939.
81. LEHOCZKY Tivadar: A beregmegyei görögszertartású katolikus lelkészségek története a XIX. század végeig. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1904.
82. LEHOCZKY Tivadar: Bereg vármegye monográphiája. I. Általános rész. Pollacsek Miksa Könyvnyomda, Ungvárott, 1881.

83. LEHOCZKY Tivadar: Bereg vármegye monográphiája. III. kötet. Különös rész. Pollacsek Miksa Könyvnyomda, Ungvár, 1881.
84. LEHOCZKY Tivadar: Beregvármegye monográphiája. II. kötet. Általános rész. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvárott, 1881.
85. LEHOCZKY Tivadar: Munkács város új monográfiája. Grünstein Mór kiadása, Munkács, 1907.
86. Magyarország helységnévtára. Szerkeszti és kiadja: A Magyar Kir. Központi Statisztikai hivatal. Globus Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, Budapest, 1926.
87. Magyarország helységnévtára. Szerkeszti és kiadja: A Magyar Kir. Központi Statisztikai hivatal. Hornyánszky Viktor R.-T. Magyar Kir. Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1933.
88. Magyarország közhivatalinak cím- és adattára. Állami, vármegyei, városi és községi hivatalok évkönyve 1942. IV. évfolyam. Főszerk.: Dr. bellusi BAROSS Endre. Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára Kiadóhivatala, Budapest, 1942.
89. Magyarországi gazdaczímtár. Magyarország, Horvát- és Szlavónországek 100 kat. Holdon felüli birtokosainak és bérlőinek címjegyzéke az egyes megyék részletes monográfiájával. Szerk: RUBINEK Gyula. Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1912.
90. Magyarországot illető Országos Kormánylap. VII. Évfolyam. – I. Kötet. I–XI. Darab. 1856. Január elejétől Junius végeig. Második rész. Császári Királyi Pesti Egyetemi Nyomda, Buda, 1856.
91. Magyarország Földbirtokosai. Az összes 100 holdnál többel biró magyar birtokosok névsora, a tulajdonukban levő földterületek mívelési ágak szerinti feltüntetésével. Néhai iglódi és zabári Dr. SZONTÁGH Albert előmunkálatai alapján sajtó alá rendezte és kiadja bellusi BAROSS Károly. Az egyes vármegyék gazdasági leírását szerkesztette dr. NÉMETH József. Hungaria könyvnyomda, Budapest, 1893.
92. NAGY Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Pótlék kötet. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1868.

IV. Korabeli sajtótermékek

93. *Az Őslakó*
 - a. 2. évf., 45. szám. 1928. november 4.
 - b. 3. évf., 41. szám. 1940. október 13.
 - c. 3. évf., 42. szám. 1940. október 20.
 - d. 4. évf., 40. szám. 1941. november 16.
 - e. 5. évf., 13. szám. 1942. április 5.
 - f. 5. évf., 25. szám. 1942. június 28.
 - g. 5. évf., 43. szám. 1942. november 1.

h. 7. évf., 21. szám. 1944. május 21.

94. *Bereg*

- a. 13. évf., 15. szám. 1886. április 4.
- b. 13. évf., 42. szám. 1886. október 10.
- c. 14. évf., 17. szám. 1887. április 24.
- d. 15. évf., 7. szám. 1888. február 12.
- e. 16. évf., 42. szám. 1889. október 20.
- f. 16. évf., 6. szám. 1889. február 10.
- g. 17. évf., 45. szám. 1890. november 9.
- h. 20. évf., 21. szám. 1893. május 21.
- i. 20. évf., 22. szám. 1893. május 28.
- j. 21. évf., 52. szám. 1894. december 23.
- k. 25. évf., 43. szám. 1898. október 23.
- l. 28. évf., 38. szám. 1901. szeptember 22.
- m. 28. évf., 42. szám. 1901. október 20.
- n. 28. évf., 52. szám. 1901. december 29.
- o. 30. évf., 15. szám. 1903. április 12.
- p. 30. évf., 16. szám. 1903. április 19.
- q. 30. évf., 17. szám. 1903. április 26.
- r. 31. évf., 5. szám. 1904. január 31.
- s. 31. évf., 14. szám. 1904. április 3.
- t. 31. évf., 40. szám. 1904. szeptember 25.
- u. 31. évf., 41. szám. 1904. október 2.
- v. 33. évf., 3. szám. 1906. január 21.

95. *Budapesti Közlöny*

- a. 5. évf., 297. szám. 1871. december 29.
- b. 7. évf., 210. szám. 1873. szeptember 13.
- c. 10. évf., 283. szám. 1876. december 10.
- d. 13. évf., 29. szám. 1879. február 5.
- e. 72. évf., 285. szám. 1938. december 20.
- f. 75. évf., 249. szám. 1941. november 4.
- g. 76. évf., 278. szám. 1942. december 6.
- h. 77. évf., 131. szám. 1943. június 11.
- i. 77. évf., 257. szám. 1943. november 14.

96. *Dunántúl*, 28. évf., 292. szám. 1938. december 25.

97. *Dunántúli Protestáns Lap*, 38. évf., 31. szám. 1927. július 31.
98. *Előre*, 11. évf., 1079. szám. 1915. július 26.
99. *Esti Ujság*, 4. évf., 180. szám. 1939. augusztus 9.
100. *Függetlenség*, 3. évf., 276. szám. 1935. december 4.
101. *Hírek a sebesültekről és betegekről*
- a. 13. szám. 1914. szeptember 22.
 - b. 69. szám. 1914. november 8.
 - c. 86. szám. 1914. november 16.
 - d. 358. szám. 1915. március 30.
 - e. 397. szám. 1915. május 5.
 - f. 420. szám. 1915. június 18
102. *Kárpátalja*, 9. évf., 6. szám. 1941. február 10.
103. *Kárpáti Földműves*, 2. évf., 13. szám. 1926. április 4.
104. *Kárpáti Híradó*
- a. 3. évf., 31. szám. 1926. március 12.
 - b. 5. évf., 125. szám. 1928. augusztus 18.
 - c. 5. évf., 181. szám. 1928. november 24.
 - d. 5. évf., 183. szám. 1928. november 27.
 - e. 2. évf., 10. szám. 1939. március 5.
 - f. 18. évf., 82. szám. 1941. április 11.
 - g. 18. évf., 85. szám. 1941. április 17.
 - h. 18. évf., 241. szám. 1941. október 24.
 - i. 19. évf., 86. szám. 1942. április 17.
 - j. 20. évf., 83. szám. 1943. április 13.
 - k. 20. évf., 148. szám. 1943. július 4.
 - l. 20. évf., 154. szám. 1943. július 11.
 - m. 20. évf., 184. szám. 1943. augusztus 15.
 - n. 20. évf., 230. szám. 1943. október 12
105. *Kárpáti Magyar Gazda*
- a. 11. évf., 18. szám. 1935. május 12.
 - b. 11. évf., 26. szám. 1935. június 23.
 - c. 16. évf., 41. szám. 1940. november 17.
106. *Kárpáti Magyar Hírlap*
- a. 17. évf., 67. szám. 1936. június 7.
 - b. 17. évf., 69. szám. 1936. június 10.

- c. 17. évf., 72. szám. 1936. június 16.
107. *Kassai Ujság*
- a. 84. évf., 135. szám. 1922. június 15.
 - b. 97. évf., 131. szám. 1935. június 7.
 - c. 98. évf., 221. szám. 1936. szeptember 25.
 - d. 100. évf., 20. szám. 1938. január 26.
 - e. 100. évf., 134. szám. 1938. június 11.
108. *Kecskeméti Ellenőr*, 3. évf., 5. szám. 1939. január 6.
109. *Központi Értesítő*
- a. 1. évf., 94. szám. 1876. október 4.
 - b. 27. évf., 87. szám. 1902. október 30.
110. *Magyar Szó*, 4. évf., 89. szám. 1903. április 15.
111. *Magyarság*
- a. 16. évf., 276. szám. 1935. december 4.
 - b. 19. évf., 263. szám. 1938. november 19.
112. *Munkás Ujság*
- a. 12. évf., 8. szám. 1930. február 23.
 - b. 14. évf., 53. szám. 1932. december 4.
 - c. 17. évf., 14. szám. 1935. március 31.
113. *Néptanítók lapja*, 36. évf., 30. szám. 1903. július 23.
114. *Pesti Hírlap*, 60. évf., 252. szám. 1938. november 6.
115. *Posta és Távirat Rendeletek Tára*, 50. szám. 1941. október 17.
116. *Prágai Magyar Hírlap*
- a. 13. évf., 113. szám. 1934. május 18.
 - b. 13. évf., 117. szám. 1934. május 24.
 - c. 14. évf., 206. szám. 1935. szeptember 8.
 - d. 14. évf., 96. szám. 1935. április 25.
 - e. 15. évf., 133. szám. 1936. június 11.
 - f. 16. évf., 114. szám. 1937. május 21.
 - g. 16. évf., 121. szám. 1937. május 30.
 - h. 16. évf., 293. szám. 1937. december 25.
 - i. 3. évf., 679. szám. 1924. október 10.
 - j. 4. évf., 200. szám. 1925. szeptember 5.
 - k. 7. évf., 263. szám. 1928. november 17.
117. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*

- a. 38. évf., 15. szám. 1895. április 11.
- b. 42. évf., 16. szám. 1899. április 16.
- c. 43. évf., 5. szám. 1900. február 4.
- d. 43. évf., 17. szám. 1900. április 29.
- e. 44. évf., 16. szám. 1901. április 21.

118. *Református Egyház és Iskola*

- a. 2. évf., 22. szám. 1922. május 28.
- b. 7. évf., 26. szám. 1927. június 26.
- c. 7. évf., 33. szám. 1927. augusztus 14.
- d. 9. évf., 48. szám. 1929. dec 1.
- e. 10. évf., 47. szám. 1930. november 23.
- f. 9. évf., 35. szám. 1931. augusztus 30.
- g. 11. évf., 29. szám. 1932. július 17.
- h. 13. évf., 28. szám. 1933. július 9.
- i. 13. évf., 39. szám. 1933. szeptember 6.
- j. 14. évf., 21. szám. 1934. május 20.
- k. 16. évf., 13. szám. 1936. március 21.
- l. 16. évf., 21. szám. 1936. május 23.
- m. 16. évf., 51. szám. 1936. december 19.
- n. 16. évf., 52. szám. 1936. december 26.
- o. 17. évf., 20. szám. 1937. május 15.
- p. 17. évf., 11. szám. 1937. március 13.
- q. 17. évf., 51. szám. 1937. december 18.
- r. 18. évf., 14. szám. 1938. április 2.
- s. 18. évf., 22. szám. 1938. május 28.

119. *Rusinkói Magyar Hírlap*

- a. 2. évf., 197. szám. 1921. augusztus 31.
- b. 2. évf., 172. szám. 1921. július 30.
- c. 8. évf., 83. szám. 1927. július 27.
- d. 2. évf., 233. szám. 1921. október 13.

120. *Textil-Ipar*, 12. évf., 14. szám. 1939. július 14.

121. *Uj nemzedék*, 20. évf., 256. szám. 1938. november 11.

122. *Úřední List*, 290. szám. 1924. december 19.

123. *Vasuti és Közlekedési Közlöny*, 41. évf., 127. szám. 1910. október 26.

124. *Veszteség lajstrom*

- a. 128. szám. 1915. február 17.
- b. 181. szám. 1915. május 19.
- c. 254. szám. 1915. szeptember 1.
- d. 446. szám. 1916. július 29.
- e. 470. szám. 1916. szeptember 28.
- f. 570. szám. 1917. május 10.
- g. 574. szám. 1917. május 16.
- h. 603. szám. 1917. július 28

V. Monográfia, tudományos tanulmány, szakeikk

125. Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Szerk.: DANYI Dezső és DÁVID Zoltán. Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1960.
126. BALOGH Margit – GERGELY Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon, 1790–1992. Adattár. História–MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1996.
127. BÍRÓ Sándor – BUCSAY Mihály – TÓTH Endre – VARGA Zoltán: A magyar református egyház története. Sárospataki Református Kollégium Theológiai Akadémiája, Sárospatak, 1995.
128. BODNÁR Zsuzsanna: „Fehér gyász, fekete gyász.” Halotti szokások, temetési szertartások a régi faluban. In Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 49. évf., 2014, 3. szám.
129. BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–45. Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungarie 7. Szerk.: UDVARI István. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke és a Veszprémi Egyetem Tanárképző Kara, Nyíregyháza, 2005.
130. BOTLIK József: Volt egyszer egy Szernye-mocsár. In *Honismeret* 2001, 5. szám.
131. FEDINEC Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könykiadó, Somorja-Dunaszerdahely, 2004.
132. FODOR Gusztáv: Adattár: Kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz (1523–2016). Református múltunk kezesség I. Narancsik Imre Kutatói Műhely, Tiszaszentimre, 2016.
133. FODOR Krisztina: A Beregi Egyházmegye pénzügyi helyzete (1848–1914). In *Historia Ecclesiastica*, Ročník V, 2014, 2. sz.
134. *Kárpátalja*, 4. évf., 8. szám. 1993. szeptember 30
135. *Magyar Fórum*
 - a. 23. évf., 28. szám. 2011. július 14.
 - b. 23. évf., 29. szám. 2011. július 21.

136. Magyar református egyházak javainak tára. A határontúli református gyülekezetek templomai felszerelési tárgyai, könyv és iratanyaga. Kárpátaljai Református Egyház I–IV. II. Beregi Egyházmegye 1. Főszerk.: TENKE Sándor. Budapest, 2000.
137. Magyar református egyházak javainak tára. A határontúli református gyülekezetek templomai felszerelési tárgyai, könyv és iratanyaga. Kárpátaljai Református Egyház I–IV.: III. Beregi Egyházmegye 2. Főszerk.: TENKE Sándor. Országos Református Gyűjteményi Tanács. Budapest, 2001.
138. MOLNÁR D. István: A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén. In Kárpátalja története. Örökségek és kihívások. Főszerk.: CSATÁRY György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021.
139. MOLNÁR József – MOLNÁR D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász, 2005.
140. Népi vallásosság a Kárpát medencében 6. Szerk.: S. LACKOVITS Emőke, MÉSZÁROS Veronika. Viza nyomda, Veszprém, 2004.
141. PEYER-MÜLLER, Fritz: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között - kitekintéssel a jelenre. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztály, Budapest, 1995.
142. SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya: Bereg vármegye nem katolikus iskoláiról a Lehoczky-féle monográfia előtti időkből. Az 1862–63-as tanévben végzett teljes körű felekezeti iskolafelmérés adatai Bereg vármegyében. In Mercurius Veridicus Novus, I. Szerk: DOBOS Sándor, SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya. "Grafika" Kiadó, Beregszász – Ungvár, 2015.
143. Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház 1867 és 1978 közötti történetéből. Főszerk.: Dr. BARTHA Tibor és Dr. MAKKAI László. Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1983.

VI. Digitális adatbázisokból felhasznált anyagok

144. Adatbázisok Online – Magyar Nemzeti Levéltár: A magyar katona áldozatvállalása a Nagy Háborúban:
 - a. Jelzet: VL 282/12 Folyószám: 169979.
 - b. Jelzet: VL 292/21. Folyószám: 411715.
 - c. Jelzet: VL 333/45 Folyószám: 880769.
 - d. Jelzet: VL 525/8. Folyószám: 51211.
 - e. Jelzet: VL 677/15 Folyószám: 169969.
145. https://adt.arcanum.com/hu/collection/Beregszasz_AzOslako/ (2024-05-08)
146. https://adt.arcanum.com/hu/collection/Beregszasz_Bereg/ (2024-05-11)
147. https://adt.arcanum.com/hu/collection/Beregszasz_KarpatiHirado/ (2024-05-08)
148. https://adt.arcanum.com/hu/collection/Beregszasz_MunkasUjsag/ (2024-05-07)

149. <https://adt.arcanum.com/hu/collection/KassaiUjsag/> (2024-05-16)
150. https://adt.arcanum.com/hu/collection/MEVH_Veszteseglista/ (2024-05-05)
151. <https://adt.arcanum.com/hu/collection/PragaiMagyarHirlap/> (2024-05-07)
152. <https://adt.arcanum.com/hu/collection/ProtestansIskolaiLap/> (2024-05-09)
153. <https://adt.arcanum.com/hu/collection/RuszinszkoikarpatiMagyarHirlap/> (2024-05-15)
154. https://library.hungaricana.hu/en/collection/ksh_neda_nepszamlalasok/ (2024-05-03)
155. <https://maps.arcanum.com/hu/map/cadastral/?bbox=2530176.708694007%2C6166244.342826607%2C2533805.0788804186%2C6167536.606336053&map-list=1&layers=3%2C4>
(2024-04-30)
156. <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?bbox=2525568.272237712%2C6163259.23855215%2C2540091.3076118952%2C6168638.4944177205&layers=147> (2024-04-29)
157. <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/12633/view/?pg=0&bbox=-2680%2C-7682%2C12129%2C181> (2024-05-04)
158. <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/12633/view/?pg=8&bbox=1000%2C-6613%2C7087%2C-3350> (2024-05-08)
159. <https://reechu.sk/journals/reformatus-egyhaz-es-iskola-1921-1938/> (2024-05-15)

MELLÉKLET

1. melléklet: Fornos határában lévő címeres falunévtábla (a szerző felvétele)

2. melléklet: A régi temetőben álló rongyos katonák sírja napjainkban (a szerző felvétele)

3. melléklet: A gyülekezetben szolgált lelkészek kezdetektől a dualizmus koráig³⁸¹

Lelkész neve	Szolgálatának ismert évei
<i>Beregszászi János</i>	1597
<i>Újhelyi György</i>	1621–1623
<i>Debreceni András</i>	1650
<i>Földesi István</i>	1664
<i>Tótfalusi V. János</i>	1690
<i>Piczor Pál</i>	1755–1758†
<i>Beregi András</i>	1758–1773
<i>Győri István</i>	1773–1777
<i>Balog Mihály</i>	1777–1782
<i>Korna Lehotai Hegedüs István</i>	1782–1789
<i>Váradi István</i>	1789–1791
<i>Gyüre András</i>	1791–1797
<i>Szucsányi V. László</i>	1797–1800
<i>Gyüre András (ismét)</i>	1800–1804
<i>Lenghi Miklós</i>	1804–1806
<i>Barta István</i>	1806–1810
<i>Székely János</i>	1810–1813
<i>Fehérvári János</i>	1813–1815
<i>Kömlei Zsigmond</i>	1815–1818
<i>Miskolczi Bodnár Mihály</i>	1818–1827†
<i>Deli Ábrahám</i>	1827–1835†
<i>Kovács Pál</i>	1835–1838†
<i>Széles András megyei főjegyző</i>	1840–1841
<i>Literáti Nagy Pál</i>	1841–1850
<i>Varga Pál</i>	1850–1893

4. melléklet: Az 1758-ban épült paplak emlékköve ma az iskola udvarán (a szerző felvétele)

³⁸¹ FODOR 2016. 345.

ZÁGONI 2005. 39. 76. 141–142.

5. melléklet: Az 1789–1867 között tanított tanítók a felekezeti iskolában³⁸²

Tanító neve	Tanítási évei
<i>Cseke Sámuel</i>	1789–1802
<i>Kovács József</i>	1802–1804
<i>Szilágyi Márton</i>	1804–1810
<i>Kovács Ferenc</i>	1810–1817
<i>Molnár András</i>	1817–1820
<i>Tóth Sámuel</i>	1820–1822
<i>Bari István</i>	1822–1828
<i>Tóth András</i>	1828–1830
<i>Cseke Gábor</i>	1830–1831
<i>Kazai István</i>	1831–1834
<i>Máté István</i>	1834–1843
<i>Sárkány Sámuel</i>	1843–1846
<i>Cséke Áron</i>	1846–1851
<i>Cséke Pál</i>	1851–1852
<i>Darcsi Miklós</i>	1852–1855
<i>Ritók Dániel</i>	1855–1856
<i>Kukri József</i>	1856–1858
<i>Sárkány Sámuel</i>	1858–1859
<i>Nagy Lajos</i>	1859–1869

6. melléklet: Az 1895-ben épített templom a mai állapotában (a szerző felvétele)

³⁸² FODOR 2016. 345.
ZÁGONI, 2005. 197.

7. melléklet: A ma is használatban lévő úrvacsorai terítő 1895-ből (a szerző felvétele)

8. melléklet: A templomtoronyban lévő harangok napjainkban (szerző felvétele)³⁸³

³⁸³ A kisebb, a kép baloldali harangja A 20. század első évtizedében készült, felirata a következő: ÖNTÖTTE EGRY FERENCZ KISGEJÓCZÖN / ISTEN DICSŐSÉGÉRE KÉSZÍTETTE A FORNOSI EGYHÁZ. A nagyobb harang, a kép jobboldalán 1923-ban készült, mely felirata: ÖNTÖTTE EGRY FERENCZ KISGEJÓCZÖN 1923 / ISTEN DICSŐSÉGÉRE KÉSZÍTETTE A FORNOSI EGYHÁZ 1923.